

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

RUSYA`NIN ENERJİ HATLARI VE RUSYA-UKRAYNA DOĞALGAZ KRİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mete Alpkan KARAHASANOĞLU

ŞUBAT – 2012

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

RUSYA`NIN ENERJİ HATLARI VE RUSYA-UKRAYNA DOĞALGAZ KRİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mete Alpkın KARAHASANOĞLU

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN

ŞUBAT – 2012

TRABZON

ONAY

METE ALPKAN KARAHASANOĞLU tarafından hazırlanan ‘‘Rusya’nın Enerji Hatları ve Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi’’ adlı bu çalışma 21.02.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (Oybirliği/Oy çokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ. (Başkan)

Prof. Dr. Bayram GÜNGÖR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN

Üye-Danışman

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. ... / ... /2012

Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mete Alpkın KARAHASANOĞLU

/ / 2012

ÖNSÖZ

Rusya Federasyonu soğuk savaş dönemindeki gücüne kavuşmak için, 2000’li yılların başından itibaren yürüttüğü enerji politikaları ile global alanda siyasi etkinliğini gittikçe artırmıştır. Vladimir Putin’in Rusya Devlet Başkanı olmasıyla daha canlanan Rus ekonomisi, bu özelliğini enerji boyutunda iyice pekiştirmiştir. Gazprom şirketi, Rusya’nın enerji politikasının lokomotifleri olarak, günümüzde doğalgaz alanında tekel konumunu sürdürmektedir.

Rusya’nın doğalgaz alanında ki faaliyetleri dikkate alındığında kendi coğrafyasında çok büyük güç durumundadır. Bu gücün kendisine verdiği güvenle, özellikle Beyaz Rusya ve Ukrayna üzerinde siyasi ve ekonomik alanlarda etki sahibi olmaya çalışmaktadır. Bu durum Rusya’nın bu devletlerle enerji krizleri yaşamamasına neden olmaktadır. Bunun yakın örnekleri Rusya ve Ukrayna arasında Aralık 2005 ve 2009 tarihlerinde çıkan doğalgaz krizleridir. Bu krizlerden Avrupa’da derinden etkilenmiştir. Bu çalışmada da kriz ve kriz yönetimi kavramlarına yer verilmiş, Rusya’nın petrol ve doğalgaz alanlarında ki faaliyetleri, enerji hatları irdelenerek, genel olarak Rusya-Ukrayna arasında vuku bulan doğalgaz krizi ve bu krizin Avrupa’ya olumsuz etkilerinin boyutları anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmam sırasında eleştirileri ile bana destek olup yol gösteren, üzerimde çok büyük emekleri olan ve hayatımın sonuna kadar minnettar kalacağım, kendisini her konuda örnek aldığım danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERKAN’a, Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümündeki bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, hayatımın her aşamasında bana güvenen ve bu güveni bana hissettiren, her zaman yanımda olan sevgili annem Sabiye KARAHASANOĞLU, sevgili babam Hasan Ali KARAHASANOĞLU ve sevgili eşim Sevim KARAHASANOĞLU’na şükranlarımı sunuyorum. Bu çalışmamın tüm ilgili çevrelere yararlı olmasını temenni ederim.

Trabzon, Şubat 2012

Mete Alpan KARAHASANOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENERJİ KRİZİ KAVRAMI.....	5-16
10. Kriz Kavramı ve Özellikleri	5-6
11. Kriz Yönetimi Kavramı ve Özellikleri	6
12. Enerji Güvenliği Kavramı.....	7-10
13. Enerji Kavramı ve Enerjinin Önemi	11-14
14. Doğalgaz ve Doğalgazın Önemi	14-16

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENERJİ GÜVENLİĞİ VE ENERJİ PİYASASI PARAMETRELERİ.....	17-28
20. Uluslararası Enerji Piyasası Parametreleri.....	17
21. Enerji Güvenliği Esasları	17-24
22. Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği.....	24-28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RUSYA'DA ENERJİNİN ANALİZİ VE ENERJİ.....	29-69
--	-------

30. Rusya'nın Enerji Politikaları	29-41
31. Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	41-42
310. Rusya'nın Doğalgaz Rezervleri	42
311. Rusya'nın Petrol Rezervleri	43
32. Rusya'nın Boru Hatları ve Boru Hatları Politikaları	44-45
320. Rusya'nın Petrol Boru Hatları ve Politikaları	46
3200. Baltık Boru Hattı Sistemi	46-47
3201. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Boru Hattı	47-48
3202. Druzhba Boru Hattı	48-50
321. Rusya'nın Doğalgaz Boru Hatları ve Politikaları	50
3210. Yamal-Europa II Doğalgaz Boru Hattı.....	50-51
3211. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı	51-53
3212. Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı	53-54
3213. Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı	54-57
3214. Trans Gaz Boru Hattı.....	57-58
322. Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi.....	58
3220. Rusya'nın Petrol Üretimi ve Tüketimi	58-60
3221. Rusya'nın Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi	60-63
323. Gazprom	63-69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. RUSYA VE UKRAYNA	70-108
40. Rusya	70-81
41. Ukrayna.....	82-90
42. Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Altyapısı	90-95
43. Rusya ve Ukrayna İlişkileri	95-103
44. Turuncu Devrimi.....	103-108

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. RUSYA VE UKRAYNA DOĞALGAZ KRİZİ 109-129

50. Rusya ve Ukrayna Doğalgaz Krizinin Asli Göstergeleri 109-114

51. Rusya ve Ukrayna Çıkar Dengeleri, Krizin Ortaya Çıkışı ve Devamı 114-123

52. Doğalgaz Krizinin Avrupa'ya Etkileri ve Sonuçlandırma Girişimleri 123-125

53. Krizin Sonuçları ve Çıkarılabilecek Dersler 125-129

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ 130-134

YARARLANILAN KAYNAKLAR 135-147

ÖZGEÇMİŞ 148

ÖZET

Rusya Federasyonu, 2000’li yıllarda Putin’in başa geçmesiyle geçmişte olduğu gibi bölgesel bir güç olmak ve eski süper gücüne kavuşmak için enerjiyi ön plana almaktadır. Rusya, genel olarak enerji ve özellikle de doğalgaz alanındaki rezervlerinin avantajlarını tüm dünyaya göstermek istemektedir. Rusya, yakın çevresi olan Ukrayna, Polonya ve Beyaz Rusya üzerinde doğalgaz rezervlerini kullanmak suretiyle bir hegemonya kurmak istemektedir. Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinde olduğu gibi Rusya, doğalgaz üzerindeki hakimiyetini yeri geldiğinde hem yakın çevresinde bulunan ülkelere, hem de Batı dünyasına çarpıcı bir şekilde göstermekte ve yakın çevresindeki ülkelerle siyasal bazı sorunlarla karşılaştığı zaman doğalgazı bir cezalandırma aracı olarak kullanmaktadır. Aralık 2005 ve özellikle 2009 doğalgaz krizleri bu politikaların yansımalarıdır.

Bu çalışma, enerjinin bir devlete büyük bir güç kattığını, bir devletin ekonomik ve siyasal olarak yükselmesinde ne kadar büyük bir etken olduğunu, Rusya Federasyonu’nun sahip olduğu enerji rezervlerini ve enerji üretim seviyesini diğer devletler üzerinde hegemonya kurmak için baskı ve diplomasi aracı olarak kullandığını açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukranya, Doğalgaz Krizi.

ABSTRACT

In the wake of Putin's coming to the Office, the Russian Federation brought the energy to the fore in order to be a regional power and regain its former super power as in the past. Russia, in general, wants to show to the whole world the advantages of the energy, particularly of its reserves in the field of natural gas. And also it tends to pose a hegemony to the neighboring countries, Ukraine, Poland and White Russia by using its natural gas reserves. As was in the Russia-Ukraine natural gas crisis, Russia strikingly exposes, when necessary, its hegemony on the natural gas both to the neighboring countries and to the Western world. Similarly, when there exists any political issue between it and its neighbors, Russia exploits natural gas as a means of punishment. The December 2005, notably 2009-natural gas crises are reflection of these policies.

This study obviously indicates how energy makes a country so powerful and how much influence it has on a country's economic and political development. And this study also shows that the Russian Federation exploits the energy reserves it has and its energy production capacity so as to establish hegemony on other countries as a mean of pressure and diplomacy.

Key words: Russia, Ukraine, Natural Gas Crisis.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
	Tablo: 1 Yakıtlara Göre Dünya Birincil Enerji Tüketimi	17

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
Şekil: 1	Baltık Boru Hattı Haritası	47
Şekil: 2	Druzhba Boru Hattı Haritası	50
Şekil: 3	Yamal-Europa II Doğalgaz Boru Hattı Haritası.....	51
Şekil: 4	Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası	53
Şekil: 5	Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası	54
Şekil: 6	Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası	57
Şekil: 7	Trans Gaz Boru Hattı Haritası.....	58
Şekil: 8	Rusya Federasyonu Siyasi Haritası	71
Şekil: 9	Rusya Federasyonu Fiziki Haritası	80
Şekil: 10	Ukrayna Haritası	83

KISALTMALAR LİSTESİ

AAET	:Avrupa Atom Enerji Topluluğu
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AET	:Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	:Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BCF	:Billion Cubic Feet
BCM	:Billion Cubic Meter
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:Birleşmiş Milletler
BP	:British Petroluem
BPS	:Baltık Boru Hattı Sistemi (Baltık Pipeline System)
BTC	:Bakü-Tiflis-Ceyhan
CNPC	: Çin Ulusal Petrol Kuruluşu (China National Petroleum Council)
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
EPE	:Avrupa İçin Eylem Politikası
EURATOM	:Avrupa Atom Enerji Topluluğu(European Atomic Energy Community)
EURO-MED	:Avrupa-Akdeniz (European-Mediterranean)

G8	:8'ler Grubu (Group of Eight)
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUUAM	:Gürcistan Ukrayna Özbekistan Azerbaycan Moldova
IEA	:Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
IMF	:Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
INOGATE	:Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğal Gaz Taşımacılığı
KEİB	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği
Km	:Kilometre
Kw	:Kilowatt
LNG	:Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (Liquefied Natural Gas)
M.Ö	:Milattan Önce
M.S	:Milattan Sonra
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OİA	:Ortaklık İşbirliği Anlaşması
ODA	:Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PCA	:Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
RF	:Rusya Federasyonu

SAVE	:Enerjinin Tasarrufunu Sağlanması ve Verimliliği Programı
SHEERF	:Güney Avrupa Enerji Düzenleyici Forumu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START 1	:Nükleer Silahların Yok Edilmesi Protokolü
Tcf	:Trillion cubic feet
Tcm	:Trillion cubic meter
TEN-E	:Trans Avrupa Enerji Şebekeleri (Trans European Energy Networks)
TPAO	:Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TPE	:Ton Petrol Eşdeğeri
UEA	:Uluslararası Enerji Ajansı
UES	:Birleşik Enerji Sistemleri (Unified Energy System)
WTO	:Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
v.b.	:Ve benzeri

GİRİŞ

Enerji, yüzyıllardır devletlerin uğrunda mücadele verdiği önemli bir güçtür. Dünyada özellikle son birkaç yüzyıldır büyük mücadelelerin yaşandığı ve milyonlarca insanın kanının aktığı bir gaye olan enerjiyi elinde tutma arzusu, günümüzde devletlerin ulusal çıkarları altında incelenebilecek bir konu halini almıştır. Enerjinin dünya üzerindeki devletler açısından öneminin anlaşılması ve bunun en somut bir gaye olarak dış politikalarında yer alması da çok yeni olan bir şey değildir. Ancak en basitinden bu amacın tarihini 20. ve 21. yüzyıllar içerisine sıkıştırmak mümkündür. Tarihsel perspektifte inceleme yapıldığında; savaşların genellikle hammadde ve enerji kaynakları ile bunların bulunduğu bölgeler üzerinde veya civarında meydana gelen farklı mücadelelerin sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir.

20. yüzyılın başında kömür üzerine verilen mücadele, 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yerini petrole bırakmış ve dünya üzerinde pek çok görünen veya görünmeyen petrol savaşı yaşanmıştır. Petrol üzerine yapılan sıcak savaşların ve çatışmaların yanında, büyük güçler tarafından soğuk savaşların da yaşanmasına neden olmuştur. 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ise petrolün yerine, devletlerin uğrunda mücadele edecekleri yeni bir enerji kaynağı daha ikame edilmiştir. Bu enerji kaynağı da doğalgazdır. Doğalgaz kullanımı itibariyle hem kömürden hem de petrolden çok daha kolaydır. Diğer enerji kaynaklarına göre çok daha temiz olan, çevreye kirlilik yaymayan doğalgaz devletler için önemli bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Enerjinin çağdaş uluslararası sistemdeki yeri ve insanların gündelik yaşamındaki önemi çok büyüktür.

İnsanların evlerindeki kullandıkları elektrikten, sokaklarda kullandıkları arabaya kadar hepsi için enerji gerekmektedir. Bu da dünya üzerindeki enerji talebini çok arttırmıştır. Ancak talep ve arz arasındaki dengesizlik bu enerjinin paylaşımı konusunda bazı sorunlara neden olmaktadır. Talep ve arz arasında yaşanan dengesizliğin en önemli ürünleri ise yine petrol, doğalgaz ve kömürdür. Bu üç enerji kaynağı dünya enerji talebinin %80'ini karşılamaktadır.

Kömür için Avrupa topraklarında 1900'li yılların başında yaşanan mücadele, petrol için 1. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar özellikle Ortadoğu Bölgesinde yaşanan mücadele ve doğalgaz için de özellikle 1990'lı yılların başından itibaren Hazar Bölgesi'nde yaşanan mücadele, bu üç enerji kaynağının devletler açısından önemini net bir şekilde göstermektedir. Doğalgaz için Hazar Bölgesi'nde 1990'lı yıllarda başlayan "Büyük Güçler'in" mücadelesi, doğalgazın öneminin o tarihlerden itibaren ancak anlaşıldığı anlamına gelmez. Bu mücadelenin geç başlamasının nedenini, o dönemlere kadar Hazar Bölgesi'ndeki Sovyet hegemonyasında aramak gerekmektedir. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden itibaren ise "Büyük Güçler" bu bölge üzerinde hakimiyet teorilerini tekrar oluşturmaya başlamış ve bu teorileri teorik alandan pratik alana doğru aktarmaya başlamışlardır. Enerji üzerindeki bir başka paradoks da şudur: Sayılan üç enerji kaynağı olan petrol, doğalgaz ve kömür yerel enerji kaynakları arasında yerini almışken, bu kaynakların talep boyutuna bakıldığında, talebin global bir çapta geldiğini görmek mümkündür. Buna bir de özellikle global enerji piyasasının yaşadığı doğalgaz ve petrol kıtlığını da eklersek durumun ne kadar vahim bir hale geldiğini anlamak çok da zor olmayacaktır. Çünkü enerji üzerine yaşanan ve tüm dünyaya yaşatılan mücadele sadece enerji kaynağı bakımından değil, bütün enerji piyasaları üzerlerindeki hakimiyet ve kontrol mekanizmaları üzerine yaşanan bir mücadeledir. Geçmiş dönemlerde "Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur" düşüncesi artık "Enerjiye hakim olan dünyaya hakim olur" türünden bir okumaya dönüşmüştür.

Enerji üzerinde yaşanan bu mücadeleler ve dünyada bulunan enerjinin az ama talebinin çok olması enerji güvenliği konusunu ön plana çıkarmıştır. Özellikle 2001 yılından sonra yaşanan enerji krizleri ve incelenen konu bazında doğalgaz krizleri devletlerin enerji elde edebilmek için güvenlik paradigmaları oluşturmalarına neden olmuştur. Çünkü günümüzde enerjinin güvenliği ile devletlerin güvenliği arasında yüksek oranda bir bağlantı bulunmaktadır. Enerji güvenliği de hem arz konusunda hem miktar konusunda hem de fiyat konusunda her boyutta kendisini yoğun bir şekilde göstermektedir ve enerjiye duyulan gereksinim devam ettikçe göstermeye de devam edecektir. Çünkü bu tür krizlerden en çok zengin, sanayisi enerjiye yoğun oranda bağlı ve sanayisi iyi bir şekilde işleyen devletler etkilenmektedir. Bu oluşumların en başında da Avrupa Birliği gibi oluşumlar yer almaktadır. Bütün bu gelişmelerden dolayı enerji güvenliği ülkelerin

güvenlik perspektiflerinde, ekonomik ve siyasal amaçlarında büyük bir yer ihtiva etmektedir.

“Büyük Güçler” enerji üzerine olan mücadelelerini birbirleri üzerinde değil, diğer devletlerin toprakları üzerinde uygulamaya koymuşlardır. Diğer devletlerin bu konuda en büyük talihsizlikleri ise enerji kaynaklarının kendi toprakları içerisinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin; Irak üzerinde yaşanan petrol mücadelesi bu türden bir örnektir. Bunun boyutlarını biraz daha açmaya kalkarsak; enerjinin tam olarak kendi topraklarında olmasa dahi enerjinin geçtiği veya geçeceği transit bir ülke konumunda olan devletler de “Büyük Güçlerin” mücadelesinden nasibini almaktadırlar. Bu türden bir örneği temsil edebilecek devlet ise konumuz açısından elbette Ukrayna’dır. Ukrayna gerek Rusya Federasyonu’na yakınlığı açısından, gerek Rus doğalgazı için transit bir ülke konumunda bulunması bakımından, gerekse de Rusya Federasyonu ile Batı arasında bir köprü görevi veya bir tampon bölge görevi görmesi bakımından önemli bir devlettir. Ancak Ukrayna’nın bu özelliği onun için yeri geldiği zaman bir şans, yeri geldiğinde ise bazı talihsizlikler yaratmaktadır. Örneğin; Ukrayna için 2004 Turuncu Devrimi kendisini uluslararası arenada kanıtlaması açısından bir şans faktörü yaratmışken, 2004 Turuncu Devrimi devrimin ardından Rusya Federasyonu ile yaşadığı doğalgaz krizleri ise onun için tam bir talihsizliktir.

Enerji piyasalarında Sovyetler Birliği’nin çökmesinin ardından, Rusya’nın büyük bir güç olarak eklenmesi özellikle Putin dönemiyle beraber Rusya Federasyonu’nun siyasi üstünlüğünün kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Çünkü günümüz konjunktöründe devletlerin nükleer silahlarını kullanmasının çok zor bir ihtimal olması dolayısıyla, devletler siyasi üstünlük için yeni silahlar icat etmeye başlamışlardır. Bu yumuşak yöntemler arasında Rusya Federasyonu açısından en önemlisi de günümüz enerji materyallerinden olan doğalgazdır. Çünkü Rusya Federasyonu kendisini uluslararası platformda göstermek istiyorsa, kullanabileceği en büyük silah enerji faktörüdür. Rusya Federasyonu’nda özellikle Putin dönemi ile beraber doğalgazı çok iyi bir şekilde kullandığını Ukrayna ile yaşadığı krizler esnasında hem Avrupa’ya hem de tüm Batı dünyasına en iyi şekilde ve tehditkar bir biçimde göstermiştir. Çünkü Rusya Federasyonu’nun en büyük kozu enerjidir. Enerji üzerinden yaratmaya çalıştığı ekonomik ve özellikle siyasal üstünlükle Rusya, diğer devletler üzerinde hegemonya kurmaya

çalışmaktadır. Rusya enerji üzerindeki üstünlüğünü Ukrayna ile yaşadığı doğalgaz krizlerinde olduğu gibi hem kendi bölgesinde hem de Batı dünyası üzerinde göstermiştir.

Rusya'nın enerjiye verdiği önemin en büyük göstergesi ise, büyük doğalgaz şirketi olan Gazprom'u devlet tekelinde bulundurmasıdır. Bunun yanında eski Gazprom Başkanı Medvedev'in Rusya Devlet Başkanı olması da pek rastlantı olmasa gerektir. Çünkü Rusya, enerji diplomasisini uygulayabilecek zorlayıcı yöntemleri bilen kişiliklerden yararlanmak istemektedir. Rusya, tüm bu isteklerini ve emellerini yerine getirebilecek ortamı da Aralık 2005 ve 2009'da Ukrayna'da bulmuştur.

Burada aktarılabilecek olan bilgiler ışığında da öncelikle krizin ve kriz yönetiminin özellikleri tartışılacak, enerji üzerinden yaşanan krizler ile bağlantılı enerji güvenliği konusu anlatılacak, Rusya'nın enerji politikaları ve enerji nakil hatları aktarılacak ve Rusya-Ukrayna arasındaki ilişkiler bazında iki devlet arasında yaşanan, özellikle 2009 "Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi" sebep ve sonuçlarıyla irdelenmeye ve ayrıntıları verilmeye çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise yukarıda açıklanan ışığında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENERJİ KRİZİ KAVRAMI

10. Kriz Kavramı ve Özellikleri

Kriz, çeşitli bilim dallarında ve aynı zamanda günlük konuşma dilinde çok yaygın olarak kullanılan kavramlardan birisidir. Etimolojik kökeni Yunanca “krisis” kelimesine dayalı olan kriz kelimesi, özellikle tıp bilminde çok yaygın bir kullanıma sahiptir ve genel olarak “aniden ortaya çıkan bir hastalık belirtisi” ya da “bir hastalığın çok ileri bir safhaya ulaşması” anlamlarına gelmektedir. Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez “buhran” ve “bunalım” kelimeleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlak krizi vb. Kavramlara sadece günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlamaktayız.

Sosyal bilimler açısından kriz kavramının genel bir tanımını yapmak hiç de kolay değildir. İçinde bulunulan durumun ya da karşı karşıya kalınan olayların ne derece “kriz” olduğu kişiden kişiye değişebilmektedir. Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için krizin temel unsurları ya da özelliklerinin bilinmesinde yarar bulunmaktadır. Kriz, önceden bilinmeyen ya da öngörülemeyen bazı gelişmelerin makro düzeyde devlet; mikro düzeyde ise firmaları ve örgütleri ciddi olarak etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Sadece ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan olumsuz gelişmeleri kriz olarak adlandırmak doğrudur. Yoksa normal süreç içerisinde ortaya çıkan her sorun kriz demek değildir. Kriz, bu açıdan beklenmedik biçimde ortaya çıkan “ciddi bir sorun” olarak düşünülmelidir. Rutin gelişmeler ve sorunlar “kriz” değildir. Krizin en önemli özelliği: Önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır. Krizin bir diğer önemli özelliği, kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz, genellikle düşünüldüğü gibi tamamen “negatif” karakter taşıyan bir kavram değildir. Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında almasına ve uygulamasına bağlıdır.

Nihayet, krizlerin bir diğeri özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi yayılma etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğeri sektörleri de etkisi altına alabilir, ya da bir organizasyonda yaşanan krizler, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğeri organizasyonları da krize sokabilir.

11. Kriz Yönetimi Kavramı ve Özellikleri

Kriz yönetiminin kendine has bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerden bazıları şunlardır: Kriz yönetimi öncelikle krizleri önceden hissedebilen, bunların çeşitlerini ayırt edebilen, bunlara göre gerekli önlemleri alabilen, bunlardan yeni şeyler öğrenebilen ve mümkün olan en kısa sürede toparlanabilen örgütleri ve global unsurları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Krizleri önleme yöneticilerin krizleri algılama biçimlerine göre farklılıklar göstermektedir. Yöneticiler, krizleri tehdit olarak algıladıklarında krizi önlemede başarı durumu artmaktadır. Kriz yönetimi başı ve sonu belirsiz olan, devamlılık gerektiren bir uygulamadır. Kriz yönetimi krizlerin çeşitlerine göre meydana gelmektedir. Her kriz türü kendine has belirtiler ve çözümler içerdiğinden, kriz yönetimi, kriz çeşitlerine göre şekillenmektedir.

Kriz yönetiminde başarılı olmak, yöneticilerin kendilerine güvenlerinin yükselmesine ve morallerinin artmasına neden olmaktadır. Kriz yönetimi gerekli, önemli, karmaşık zor ve uzun bir dönemi çevreleyen bir süreç olduğundan, esnek, yaratıcı, objektif, atak, cesaretli grup çalışmasını seven, harekete hazır, yeniliğe açık, beklenmeyen olağanüstü zamanlarda bilinmeyene ya da istenmeyene de hazır olmayı gerektirir.

Kriz yönetiminde iletişim, düzenleme, kontrol, maliyet, kültür, durumsallık, planlama, sistemlerin karmaşık olması ve birbirine bağıllığı gibi faktörler kriz yönetiminde önem kazanmaktadır. Kriz yönetimi, bazı yetenekleri ve belirli bir toleransı gösterebilmeyi gerektirmektedir. Krizler stratejik amaçları da tehdit olarak gördüğünde kriz yönetimi stratejik yönetim çerçevesinde yer almaktadır. Kriz yönetimi örgütü, hem fiziksel hem de ruhsal bakımdan eğitime tabi tutulmalıdır.

12. Enerji Güvenliği Kavramı

Konumuz açısından enerji güvenliği kavramının ‘‘güvenlik’’ kısmını da kısa bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü güvenlik olarak adlandırılan kavram, sadece devletin güvenliği veya askeri kapasite ile bağdaştırılan güvenlik algılaması ile açıklanabilecek ve bu şekilde basite alınabilecek bir kavram değildir. Artık günümüzde güvenlik, sadece askeri unsurlar ile açıklanabilecek bir kavram olmayı aşmış durumdadır. Güvenlik kavramı günümüzde birçok konuyu içine alan daha karmaşık bir hal almış durumdadır.

Güvenlik kavramı bütün organizmalar için geçerli olan bir kavramdır. Bu, bireyin güvenliğinden, devletin güvenliğine ve devletin güvenliğinden, uluslararası sistemin güvenliğine kadar giden bir unsur olarak görülmelidir. Güvenlik kavramı öncelikle yukarıda değinildiği gibi bireyin güvenliği ile başlamaktadır. Daha sonra toplum içerisindeki grupların güvenliği daha sonra ise devletin güvenliği şeklinde bir sıralama yapmak mümkündür.

Güvenlik kavramı öncelikle kendi başına anlatılamayacak veya bu kavramın iinin doldurulmadan karşıdakilere aktarılamayacak kadar zor bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Çünkü güvenlik kavramı ancak bir ‘‘şeye’’ göre güvenlidir. Yani başlı başına güvenlik kavramı pek de bir anlam ifade etmemektedir. Bu yüzden güvenlik kavramı iki temel kavramla açıklanmaktadır. Bunlardan birisi tehdit kavramıyken, bir diğeri de algı kavramıdır. Tehdit olası bir tehlikeye dayanmaktadır. Böylece risk faktörü artar ve bu da tehdit durumunu ortaya çıkarır. Tehlike uzak, güvenlik ise gelecek meselesidir. Çünkü tehdit bir yönüyle olgulara dayanmaktadır. Olgu daha somuttur ve ölçülebilen bir kavramdır. Güvenlik kavramında bir diğer önemli kavram olan algı ise daha sübjektif bir kavramdır. Ancak, güvenliğin iinin doldurulması için bu kavramın da yerinde kullanılması gerekmektedir. Çünkü bir ‘‘şey’’ için tehdit olması ancak o ‘‘şey’’in bunu tehdit olarak algılaması ile mümkün olmaktadır. Ülkelerin ekonomik, politik ve temel güvenlik yapılarına karşı gelebilecek her türlü davranış ve davranışı sergileme niyeti tehdit olarak algılanmaktadır. Metodolojik olarak bu algılama üç kategoride değerlendirilmektedir (www.turksae.com, 12.05.2006).

1. Kategori: Ulusal Fiziki Tehdit,
2. Kategori: Ulusal Çıkar Tehdidi,
3. Kategori: Ortak Değerler Tehdidi,

Yukarıda sayılan bu tehdit çeşitleri de devletler için sert politika konularından yumuşak politikalara doğru sıralanmaktadır: Birinci kategorideki tehdit çeşitleri devletlerin güvenliğini birebir ilgilendiren tehditlerdir. Çünkü bu tehdit türü devletler için yaşamsal öneme sahiptir.

İkinci kategoridekiler; devletlerin kendilerini geliştirmeye ve onların ulusal refahlarına dönüktür.

Üçüncü kategorideki tehdit çeşitleri ise, devletler ve tüm dünya için ideallere dönük tehditlerdir.

Tehdit; Olası mevcut bir duruma, istenilmeyen bir şeye veya çıkarlara dönüktür.

Burada yeri gelmişken algı kavramının da ne anlama geldiğine değinmekte yarar vardır.

Algı: Etki-tepki kavramı için gerekli olan bir unsurdur. Çünkü algı olmadan güvenliği etkileyecek olan tehditten bahsetmek de mümkün olmayacaktır. İşte tehdit algılaması da ancak bu işlemler sonucunda oluşan bir şeydir. Her toplumun tehdit algılaması farklıdır. Bu coğrafi konumdan, ekonomik duruma kadar değişebilen bir durumdur. Güvenlik meselesi her yerde var olan ve önem ihtiva eden bir meseledir. Aslında güvenlik terimi kullanıldığı zaman, bu bazı durumlar için bir ideal, bazı durumlar için ise bir mesele halini almaktadır. Güvenlik denildiği zaman, sadece askeri güvenlikten bahsetmek, güvenlik meselesini aşırı bir şekilde hafife almak ve önemsememek anlamına gelecektir. Örneğin; Toplumsal güvenlik de güvenliğin farklı bir boyutudur.

Özellikle, tehdidin uluslararası boyutu arttıkça iç ve dış politika ayrımının da ortadan kalktığı ve herhangi bir tehdidin artık sadece bir devleti değil, birçok devleti hatta sistemi etkilediğini de görebiliriz.

Küreselleşme bağlamında dayatmanın ikinci boyutu ekonomik anlamda olup güvenlik yansımaları ile doğrudan ilgilidir. Güçlü ülkelerin, küreselleşmenin ekonomik boyutunda da daha az güçlü ülkelerden istedikleri çok açıktır. İlk olarak, uluslararası sermayenin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmektedirler.

İkinci olarak, devlet organizasyonları ve bürokrasi sermayenin serbest dolaşımının en önemli engelleridir ve ortadan kaldırılmalıdır.

Üçüncü olarak, uluslararası sermayenin muhatabı devlet kurumları değil, yerel yönetimler ve özel kuruluşlar olmalıdır.

Küresel yaklaşımın üçüncü boyutu üzerinde önemle durmak gerekiyor. Bu boyutun belki de küresel yaklaşımın en önemli boyutu olan sosyal boyutudur. Gelişmiş ülkeler; sahip oldukları ekonomik refahı, ülkeleri içinde sosyal barışa ve sosyal refaha dönüştürmüş durumdadır. Bu ülkelerde ülke içi sosyal bir çatışma, güvenliklerini tehdit eden mikro milliyetçilik, ayrılıkçılık ve terörizm tehlikesi yoktur. Ancak ne gariptir ki bazı gelişmiş ülkeler; gelişmekte olan ülkelerde, etnik farklılıkları istismar etme, sosyal gruplar arasındaki çatlakları büyütme ve sosyal istikrarı bozma istikametindeki sistematik politikalarıyla küreselleşme adı altında istismar etmeye çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutları, gelişmekte olan ülkelerin güvenlik politikalarına olumsuz olarak yansiyabilmektedir (Büyükanıt, 2009:1). Buradan da anlaşılmaktadır ki artık günümüzde tehdit algılamaları, bunu algılayan aktörler ve bu aşamada yaşanan süreçler bazında çok daha karmaşık bir hal almıştır.

Bütün bunların sonucunda güvenlik kavramını bir organizmanın var olma isteğini ve o organizmanın çıkarlarını temsil eden bir kavram olarak ifade etmek mümkündür. Güvenlik tehdit kavramından çok fazla etkilendiği için güvenlik çeşitleri de tehdit kavramının çeşitleriyle özdeş bir özellik göstermektedir. Buna göre iç güvenlik bir rejimin, düzenin veya siyasal iktidarın devamının sağlanmasıyla ilgilidir. Bunun ters taraftan yani tehdit tarafından okunması ise, iç tehdit kavramının siyasal düzene yönelik ve ülke içi siyasal otoriteye dönük bir meydan okuma tarzıdır.

Ülkenin dış güvenliği: Dıştan gelebilecek tehditlere dönük bir okuma tarzıdır. Bu güvenlik çeşidi ise ülkenin geleceğinin ve yaşamsal çıkarlarının dıştan gelebilecek her türlü tehlikeye veya tehdide dönük tarzıdır. Güvenliğin son çeşidi ise yine tehdide dönük

bir kavram olup daha öncede belirtilen uluslararası güvenlik sorunlarıdır. Günümüzde küreselleşmenin de getirdiği etki çerçevesinde uluslararası güvenlik sorunlarının önemi devletler için daha da artmıştır.

Artık bir devlet bir başka devlet için tehdit olarak görülebilecek bir olguya karşı duyarsız kalamamaktadır. Bu durum da tehdit kavramını uluslararası bir hale getirmiş ve diğer yönüyle uluslararası güvenlik sorunları veya devletlerin güvenlik idealleri oluşmuştur. Bu konular sadece bir devleti veya grubu değil, dünyayı etkilemektedir ve önlemler alınmazsa etkilemeye de devam edecektir.

Konumuz açısından güvenlik perspektiflerinde enerjinin güvenliği de önemli bir güvenlik çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu güvenlik biçimini daha fonksiyonel bir güvenlik biçimi olarak algılamak çok daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu güvenlik biçimi, doğrudan bir özne olarak enerjiyi korumaktan daha çok, yine devletlerin çıkarını korumaya yönelik bir kavram olarak önümüzde durmaktadır.

Özellikle bu daha fonksiyonel güvenlik türünde devletler için önemli olan, enerjinin sağlanabilmesi veya bunun en güvenilir bir şekilde tedarik edilebilmesi ile ilgili bir durumdur. Yani bu güvenlik sorunundan önemli olan bir özne olarak enerjinin güvenliğinden daha çok, bir nesnel olarak enerjinin güvenliğinden bahsetmek çok daha doğru bir söylem olacaktır.

Buradan da anlaşılmaktadır ki; tarihsel perspektifte yıllar önce savaş ve nükleer silahlar vb. devletleri veya sistemleri tehdit eden sert politika olarak nitelendirilirken bu konuların yerini çok daha yumuşak politika konuları olarak nitelendirilebilecek tehdit algılamaları almaya başlamıştır. Hatta bu konular günümüzde krizlere neden olabilecek bir hal almaya başlamıştır. Örneğin 1962'de nükleer silahlar yüzünden ortaya çıkan Küba Krizi'nin yerine artık 2000'li yıllarla beraber doğalgaz gibi konular yer almaya başlamıştır. Ayrıca böyle krizlerden sadece krizi yaşayan devletler değil, bu devletlere bağımlı olan diğer devletler de doğrudan etkilenebilmektedir. Bu, günümüzde güvenlik meselelerinin ne kadar karmaşık bir hal aldığını göstermektedir. Bu yüzden de güvenlik kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir yer teşkil etmektedir ve etmeye devam edecektir. Çünkü güvenlik meselesi veya güvenlik ideali, organizmalar var olmayı sürdürdükçe devam edecek bir konudur (Dedeoğlu, 2008: 27).

13. Enerji Kavramı ve Enerjinin Önemi

Enerji, milyonlarca yıldan bu yana insanlığın yaşamını devam ettirmesini de en önemli temel kaynaklar arasındaki yerini her zaman korumuştur. Günümüzde de bu önemini korumakla birlikte, aynı zamanda gelişme ve güçlenmenin de en stratejik unsurlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 'Sanayi Devrimi' olarak adlandırılan bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda üretim sürecinde yaşanan hızlı makineleşme beraberinde enerji ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Enerjiye duyulan bu ihtiyaç, teknolojik gelişmeyle birlikte zamanla onun emek-sermaye-hammadde biçiminde sıralanan klasik üretim faktörleri arasındaki yerini almasına neden olmuştur (Atar, 2007: 1).

Günümüzde de enerji bir ülkenin gelişmesinde ve o ülkenin kalkınmasında büyük bir öneme sahiptir. Bunun yanında enerjinin bu kadar etkin olarak kullanılması ve enerjiye büyük bir gereksinimin olması enerjinin güvenliği meselesini de beraberinde getirmiştir. Artık enerji güvenliği bir ülkenin ulusal güvenliği için yaşamsal çıkarları arasına girmiştir. Enerji, fiziki bakımdan iş yapabilme kabiliyeti; enerji kaynağı ise uygun teknik kullanıldığı takdirde enerji verebilen maddeleri ifade eder (Demir, 2001: 5). Başka bir tanımlamada ise enerji; maddede var olan ve ısı, ışık biçiminde ortaya çıkan güçtür. Gücü yakalayıp iş yapabilmek, kalkınabilmek, gelişmiş ülke düzeyine ulaşabilmek için temel gereksinim enerjidir (Kuzu, 2008: 2). Enerjinin talebi insanlık tarihi boyunca sürekli olarak artma eğilimine girmiştir. Bu da enerji tüketimini büyük ölçüde artırmıştır. Bu enerji talebi de çok büyük oranda fosil yakıtlarla karşılanabilmektedir. Sonucunda ise devletler arasında enerji çekişmeleri görülmektedir. Özellikle enerji talebinin yüksek enerji fiyatlarına rağmen artması bu enerji kaynaklarına doğrudan sahip olma veya dolaylı yollardan bu enerji kaynaklarını yönetebilme arzusu devletlerin vazgeçemedikleri amaçlarındandır. Bu nedenden dolayı da enerji sektöründeki rekabet gün geçtikçe artma eğilimindedir. Bu rekabet global enerji piyasalarına da bire bir olarak yansımaktadır. Günümüzde global enerji piyasası aşağıdaki özelliklerle ifade edilebilir:

- Petrol global, doğalgaz bölgesel, kömür ise yerel bir enerji kaynağıdır,
- Hidrokarbon tüketimi hızla artmasına karşın öngörülebilir gelecekte alternatif enerji kaynakları olmayacaktır,

- Gelişmekte olan Asya ekonomilerinde ekonomik kalkınma, hızlı nüfus artışı ve ulusal ekonomilerin yüksek enerji kullanımı nedeniyle enerji kaynaklarına ihtiyaç hızla artmaktadır,
- Gelişmiş ülkelerde hidrokarbon tüketimi ve üretimi arasındaki açıklık genişlemektedir.
- Üretimde sınırlı büyüme fırsatları piyasanın istikrarsızlık riskini arttırmaktadır.
- Global ekonomi petrol ve doğalgaz kıtlığı yaşamaktadır.
- Büyük endüstri tüketicileri alternatif enerji kaynaklarına kayda değer ilgi göstermektedirler.
- Sıvılaştırılmış doğalgaz üretimi ve dağıtım projelerinin önemi artmaktadır.
- Nükleer enerjiye ilgi bazı ülkelerde yeniden canlanmaktadır. Hidrokarbon zengini bölgelerde siyasi risk artmaktadır (Bayar, 2008: 4).

I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında ve II. Dünya Savaşı döneminde enerjinin bir diğer adı kömürdü. Yani enerji deyince akla kömür geliyordu. Özellikle Fransa ve Almanya arasındaki Alsace-Lorraine Bölgesi için verilen mücadele enerji kaynakları için verilen mücadeleye çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Soğuk Savaş sırasında ise kömürün yerini petrol almıştır. Özellikle petrolün önemli bir miktarda bulunduğu Ortadoğu Bölgesi sürekli olarak siyasi istikrarsızlıklarla mücadele vermiştir.

Günümüzde de petrolün önemi aynı şekilde devam etmekle beraber petrole bir de doğalgaz faktörü eklenmiştir. Rusya'nın doğalgazı siyasi bir araca çevirmek isteyen politikaları doğalgaza yüklenen stratejik misyonun önemli bir göstergesidir (Cemilli, 2007: 17). Petrol ve doğalgaz, Avrupa'daki politik ve ekonomik dengenin temel etkenlerinden birisidir. Bunun yanında Standart Oil gibi dev şirketin sahip olduğu ekonomik güç, bu şirketlere bulunduğu ülkelerin politik ve ekonomik yaşantısında korkunç bir güç vermektedir. Petrol tükeneceği güne kadar uluslararası enerjinin ve ekonominin, dolayısıyla uluslararası ilişkilerin ve dış politikanın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir (Doyuran, 2005: 76). Tarihte güç dengesi devletler tarafından askeri alanda yürütülmeye çalışılırken, Soğuk Savaş'tan sonra bu denge enerji alanında devam etmiştir. Yani tarih boyunca savaşın kendisi bir amaç olmuşken, günümüzde bu güç dengesi mücadelelerinin öznesi enerji olmuştur. 20. yüzyılda enerji kaynaklarının üretimi, dağıtımı, fiyatını belirleme ve bu politikaların içerisinde var olabilmek için birçok çıkar çatışması meydana gelmiştir. 21.yüzyıl itibariyle nükleer silahların kullanımının çok düşük bir ihtimal

olmasından dolayı, devletlerin kullanabilecekleri en etkili silahları enerji olmuştur. Doğalgazın bir devlet için enerjiden daha çok veya daha fazla şeyi ifade etmesi ve siyasi bir baskı aracı olarak kullanılması da az önceki cümleyi doğrulayıcı niteliktedir.

Kısaca 19. Yüzyıldan itibaren petrole sahip olmak, petrol üretimini elde tutmak, petrol taşıma güzergahlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelede yerini almak devletlerin temel amaçları arasında yer almıştır. Petrol kaynaklarına sahip olan veya kontrolü elinde bulunduran devletler, kendi sanayilerinin ihtiyacı olan enerji sorununu daha ucuz olarak çözümlenebilmekte ve petrol ihracı sayesinde döviz rezervlerini artırmaktadır. Enerji bakımından dışa bağımlı ülkeler ise, yatırımlarda kullanacakları finansmanı petrol ithali için kullanmaktadır. Böyle olunca petrole ve petrol endüstrisine sahip olma ve kontrol etme isteği artmaktadır.

Konuyu kısaca toparlarsak; enerji son 30 yılda ulusal ve devlet politikaları üzerinde önemli bir etken olmuştur (Timney, 2004: 3). Bu özelliğini de günümüzde artırarak devam etmektedir. Enerji güvenliği kavramının ise ulusal güvenlik kavramı ile ayrılmaz bir bütünlük içinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Dokuzlar, 2006: 48). Petrol ve doğalgaz ihracatının ihracatçı ülkeye ekonomik ve siyasi üstünlükler sağlaması, ihracatçı ülkeler arasındaki rekabeti şiddetlendirmektedir. Bu bağlamda enerji kaynakları ticareti hem ikili hem de uluslararası politik ilişkilerde önemli bir yere sahiptir (Ulçenko, 2001: 141). Günümüzde enerji kaynaklarının önemi giderek artmakta, hızla büyüyen dünya ekonomisi bu kaynaklara her zamandan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bunun doğal sonucu olarak zengin enerji kaynaklarına sahip ülkeler ekonomik ve jeopolitik açıdan kilit konuma gelmektedir.

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinin sürükleyici unsuru ve en temel gereksinimlerinden biri, enerjidir. Bu nedenle de ülke yönetimlerini üstlenenler enerjiyi kesintisiz, güvenilir, temiz ve ucuz yollardan bulmak ve mutlaka çeşitlendirmek durumundadırlar (Pamir, 2003: 1). İşte tüm bu nedenlerden dolayı 21. yüzyılda enerji devletler açısından bu denli öneme sahiptir. Ayrıca dünyada yaşanan sıcak ve soğuk savaşların temelinde, enerji kaynaklarına sahip olma, taşıma yollarını ve son yıllarda da giderek artan oranda, enerjinin ticaretini kontrol altında tutma çabaları etkin olmaktadır.

Tüm bu gelişmelere paralel olarak da, küreselleşme kavramının çağrıştırdığı tüm olumlu olguların yanında, dev enerji şirketlerinin ve uluslararası büyük sermayenin;

uluslararası enerji ticaretini, kendi çıkarları doğrultusunda ve en az riskle gerçekleştirebilme ve bu çerçevede yapabilecekleri yatırımları kısa ve güvenli yoldan geri alma ve en fazla kar edebilme çabalarının ürünü olan, çeşitli “piyasa” yasalarının ve yapısal düzenlemelerin, tüm dünya ülkelerine empoze edilmeye çalışıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Enerji ihraç eden ülkelerin bu ihraçtan sağladığı maddi kaynak GSYİH'nin %40'larına yakın bir hal almıştır. Bu da enerjinin uluslararası ilişkilerdeki rolü ve öneminin ne kadar büyüdüğünün bir göstergesidir.

Enerjinin öneminin bu denli arttığını belgelemek veya göstermek için aslında bu kadar çok söze veya bu kadar çok savaşı kaynak olarak belirtmeye çok da gerek yoktur. Çünkü bundan uzun yıllar önce Winston Churchill'in söylemiş olduğu bir söz enerjinin önemini ve ne kadar zaman önce bu önemin kavrandığının göstergesi sayılabilir. Buna göre; “Bir damla petrol, bir damla kandan daha kıymetlidir” sözü uzun yıllar önce insanoğlunun tecrübe ettiği iki büyük savaşın, Ortadoğu Bölgesi'nde yaşanan acıların ve son olarak ABD'nin gerçekleştirmiş olduğu Afganistan ve Irak operasyonlarının kısa bir özeti gibidir.

14. Doğalgaz ve Doğalgazın Önemi

Doğalgazın yaklaşık olarak %95'i metandan oluşmaktadır. Doğalgazın içerisinde metandan başka etan, bütan, propan ve karbondioksit gibi bileşenler de vardır. Renksiz ve kokusuz bir gazdır. Doğalgaz yandığında içindeki metan tamamen kaybolmaktadır. Doğalgaz yandığında tam bir yanma olayı gerçekleşir ve atık madde oluşturmamaktadır. Doğalgaz oda sıcaklığında ve atmosferik basınç altında tamamen gaz halindedir. Doğalgazın renksiz ve kokusuz olmasının yanı sıra diğer özellikleri aşağıdadır:

- Doğalgaz zehirsizdir: Doğalgazın solunması halinde zehirleyici öldürücü etkisi yoktur.
- Doğalgazın patlama özelliği: Doğalgazın en önemli tehlikesi diğer gaz yakıtlarda olduğu gibi belirli oranlarda hava ile karışması halinde patlayıcı olmasıdır. Havadaki doğalgaz çok az veya çok fazla ise herhangi bir patlama olmaz. Ancak %5-8 aralığında bir karışım söz konusu olduğunda tehlike vardır.
- Doğalgaz havadan hafiftir:
- Doğalgaz havayı kirletmeyen bir yakıttır:

- Doğalgaz büyük miktarlarda depolanamaz: Kısa sürede kullanılması gerekir.

Bunun için boru hatlarıyla tüketim yerine bağlanmaktadır. Doğalgazı açıklamaya çalışırken doğalgazın tarihçesini bilmekte de yarar vardır. Doğalgaz günümüzden binlerce yıl önce “Ebedi Alev” olarak tanımlanan bir oluşumdur. Doğalgaz milyonlarca yıl yeraltında basınç ve sıcaklık koşullarıyla fosilleşmiş olan bitki ve hayvansal atıklarla oluşan mikro organizmalardır. Metan ve diğer gazların karışımından oluşmaktadır (Gündoğmuş, 1993: 30). Yakıt olarak doğalgazın kullanılmasına Çin’de M.S. 3. yüzyılda başlandığı varsayılmaktadır. Doğalgazın ticari amaçlı kullanımı, İskoçyalı Mühendis William Murdock’un kömürden gaz elde etme tekniğini geliştirmesiyle 18. yüzyılda hız kazanmıştır (Yüce, 2006: 130). Dünyada asıl olarak ticari amaçlı kullanımı ise 20. yüzyıla denk gelmektedir. Ayrıca stratejik bir enerji kaynağı olarak uluslararası ilişkilerde yer aldığı tarih 1970’li yıllardır. Çünkü dünya o yıllarda büyük bir petrol krizi yaşamış ve devletler sadece petrole bağlı kalmak istememişlerdir. Bu bunalımdan ders alan dünya, petrole alternatif oluşturabilecek enerji kaynağını da doğalgaz olarak görmüştür. Doğalgaz dünya enerji talebi kabaca 1980’de %19’dan 2002’de %23’e çıkmıştır ve şimdi ise dünyada 43 ülkede üretilip tüketilmektedir (Hartley ve Medlock, 2006: 357). Bunun yanında çevreciler için özellikle Çernobil faciası sonrasında doğalgaz daha fazla önem kazanmıştır. Çernobil faciasındaki nükleer enerjinin insanoğluna ve çevreye verdiği zararlar doğrultusunda devletler elektrik üretiminde doğalgazın önemini kavramışlar ve doğalgazın talebi konusunda büyük bir artış yaratmışlardır. Özellikle tüm dünyanın temiz bir dünya ve temiz bir çevre bilincini bir şekilde edinmesinin ardından doğalgaz kullanımında da büyük oranlarda artma görülmüştür. Doğalgazın ticari hayatta bu kadar çabuk kendisine piyasa yaratmasının asıl nedeni kullanımının çok kolay olmasından kaynaklanmaktadır. Doğalgaz sıvılaştırılarak tanklarda, gaz halinde basınçlı çelik depolarda veya yeraltındaki tabii boşluklar ve süngerimsi tabakalarda basınç altında depolanmaktadır. Ayrıca doğalgaz, iletimi konusunda da çok fazla karmaşık veya alternatifli bir enerji kaynağı değildir. Doğalgaz ya boru hatlarının bulunduğu yerlerde bu boru hatları üzerinden taşınmakta ya da bu hatların bulunmadığı yerlerde sıvılaştırılarak, LNG adı altında bir yerden bir yere nakledilmektedir. Bu nakil sırasında önemli olan bir konu da doğalgazın devletlerarasındaki alım-satım işlemleridir. Doğalgaz alım-satımı, uzun vadeli ve devletlerarası anlaşmalarla yapılmaktadır (Ediger, 2008: 3).

Doğalgaz, günümüzde stratejik olarak çok büyük bir öneme sahip olmuş ve ABD, Rusya gibi devletlerin ve AB gibi uluslar üstü örgütlerin gözünü diktiği temel enerji kaynakları arasına girmeyi başarmıştır. Hatta bu stratejik enerji kaynağının önemi o kadar çok artmıştır ki; bazı devletler özellikle Rusya doğalgazı sadece ekonomik bir koz olarak değil, siyasi bir baskı aracı olarak kullanmaya başlamıştır. Doğalgazın toplam tüketim miktarı her geçen gün artmaktadır. Doğalgazın toplam tüketim miktarının, 2010’lu yıllarda kömürün toplam tüketim miktarıyla eşitleneceği ve kömürü geçeceği öngörülmektedir.

Yeni nesil nükleer santrallerin ve hidrojen enerjisi gibi yeni teknolojilerin, dünya enerji sektörüne entegre edilmesine kadar geçecek olan süre içerisinde, doğalgaz bir “geçiş yakıtı” olarak işlev görecektir. Doğalgaza “21. yüzyılın yakıtı” denmesinin en önemli nedeni budur. Bütün bu anlatılanlar doğrultusunda doğalgaz, 21. yüzyılda en fazla kullanılan ve talep edilen enerji türlerinin ilk sıralarında yer almaktadır. Bu da doğalgazın olumlu yanlarının fazla olmasından kaynaklanan bir durumdur. Ancak doğalgazın da kendisine göre çeşitli olumsuz özellikleri ve sorunları da bulunmaktadır. Doğalgazın en önemli sorunlarının başında, üretim ve tüketim merkezlerinin coğrafi dağılımındaki düzensizlik gelmektedir. Yeni tüketim coğrafyasıyla üretim coğrafyası birbirinden farklıdır. Büyük üreticiler tüketici, büyük tüketiciler de üretici değildir.

Ayrıca doğalgazdaki rezerv konsantrasyonu petrolden daha kötüdür. En büyük rezerve sahip iki ülkenin dünyadaki payı petrolde %33.5’ken (Suudi Arabistan ve İran), doğalgazda %50’den fazladır (Rusya Federasyonu ve İran). Demek ki; rezerv konsantrasyonu açısından doğalgazdaki tekelleşme, yani rezervlerin belirli yerlerde toplanması petrolden daha tehlikeli bir durum arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENERJİ GÜVENLİĞİ VE ENERJİ PİYASASI PARAMETRELERİ

20. Uluslararası Enerji Piyasası Parametreleri

Uluslararası enerji parametreleri denildiği zaman akla gelen ilk iki enerji kaynağı petrol ve doğalgazdır. Günümüzde uluslararası enerji dengeleri bakımından devletlerin en fazla önem verdikleri ve talep ettikleri enerji kaynakları petrol ve doğalgazdır. Bunu aşağıdaki tablodan da daha net olarak görmek de mümkündür.

Tablo: 1 Yakıtlara Göre Dünya Birincil Enerji Tüketimi

Enerjiler/Yıllar	2000	2010	2020
Petrol	40	39	38
Kömür	25	28	29
Doğalgaz	24	24	25
Fosil Yakıtlar	89	91	92
Nükleer	7	6	4
Hidrolik	4	3	3
Diğer Yenilenebilir	0	1	1

Kaynak: IEA 2001a, BP 2003, BP 2004. <http://www.turksam.org/tr/a1156.html>

21. Enerji Güvenliği Esasları

Günümüz uluslararası ilişkiler konjonktüründe üzerinde yoğun bir şekilde tartışılan ve bu konuda devletler de dahil olmak üzere birçok aktörün üzerinde uğraş verdiği konuların başında enerji güvenliği gelmektedir. Enerji güvenliği kavramına genel olarak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri enerjiye, diğeri de güvenliğe ağırlık vermektedir. Enerji güvenliğinin enerji ağırlıklı tanımı, enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği kavramlarını içine almaktadır. Enerji güvenliğinin, güvenlik ağırlıklı tanımı ise enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, çevrim, dağıtım, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak

korunması anlamını içermektedir (Sevim, 2009: 93). Enerji güvenliğinin pek çok tanımı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Enerji Güvenliği; enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan/ ülkelerden uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarda sağlanması ve yüksek verimlilikte tüketilmesi,
- Enerji Güvenliği; yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkanları vasıtasıyla (boru hattı, uygun deniz yolları vs.) ve adil dağıtım çerçevesinde erişilebilmesi,
- Enerji Güvenliği; dünyadaki enerjinin akılcı ve tasarruflu kullanılması,
- Enerji Güvenliği; ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesi diye tanımlanabilir. 21. yüzyılda dünyamızda enerji güvenliği konusunda uygulanabilecek en uygun senaryo, çok taraflı enerji güvenliği modelidir. Bu modele göre dünyadaki enerji tüketiminin azaltılması öngörülmektedir. Yerel enerji kaynaklarının üretimine ağırlık verilecektir. Özellikle kalkınmakta olan ülkelere tüketimin azaltılması için çeşitli yöntemler denenecektir. Kyoto Protokolü gibi kısıtlama mekanizmalarına başvurulabilir. En iyi çözüm, ülkelerin dış alımlarını mümkün olduğunca azaltıp yerel çözümlere ağırlık verilebilir. Enerji güvenliğine yönelik ana tehdit dünya enerji pazarındaki güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bu güvensizlik farklı gelişme modellerini temsil eden; enerji kaynakları ihracatçıları ile bu kaynakları ithal eden iki grup ülkenin kavramı algılamalarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Enerji tüketicileri istikrarlı kaynaklar ve ulaşılabilir fiyatlar arzu ederken, ihracatçılar enerji ihracatları için istikrarlı talep ve fiyat arzu etmektedirler. İhracatçılar enerji zirvesinin üç ana evresinde tam bir kontrole sahip olmak istemektedirler: ayrıştırma, taşıma ve dağıtım. İhraç ettikleri maddenin tüm faydalarını elde etmeye, ulusal enerji sektörü üzerindeki kontrolü ellerinde tutmaya, petrolden elde ettikleri kazancı ülke içindeki modernizasyon çalışmalarında ve proaktif dış politika oluşturmak için kullanmaya çalışmaktadırlar. Dünya Ticaret Merkezi'ne (WTO) 11 Eylül 2001'de yapılan terörist saldırılar ve diğer çatışmalar, enerji sağlama güvenliğindeki beklentileri etkilemekte ve ani fiyat artışlarına neden olmaktadır. Özellikle 11 Eylül

sonrasında artan uluslararası terör ve bu terörist faaliyetlerin dünyada çok ciddi boyutlara ulaşması aktörlerin enerji güvenliği algılamalarında uluslararası işbirliği ihtiyacını arttırmış ve bu işbirliği düşüncesi devletlerle beraber, uluslararası örgütlerin ve diğer uluslararası kuruluşların da gündemine yerleşmiştir. Örneğin IEA, enerji güvenliğini sağlamak ve geliştirmek, uluslararası ortamda akılcı enerji politikaları oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaç edinmiş ve bunun yanı sıra enerji ve çevre politikalarının entegre olmasına yardımcı olmak amacıyla 1974 sonrasında OECD bünyesinde faaliyete geçen bir kuruluştur. IEA başlangıçta sadece petrol tedarikindeki acil durumlara tedbir koordinasyonunu sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Ancak kuruluş ilerleyen dönemlerde enerjinin güvenliği ve çevrenin güvenliği gibi konularla da ilgilenmeye başlamıştır. Zaten enerji güvenliği ile çevrenin güvenliğini birbirinden ayırarak ele almak ve açıklamak pek doğru bir yaklaşım değildir. Özellikle AB'nin enerji güvenliği çalışmalarında çevrenin güvenliğinin de enerji güvenliğine paralel bir yürütülmesi bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden biridir (Aras ve Yorkan, 2005: 3).

Enerji güvenliği sadece bir tarafı bağlayan bir durum değildir. Enerji güvenliği arz eden, talep eden ve bu ülkeler arasındaki geçiş ülkesi veya enerji transit ülkesi dahil bütün tarafları ilgilendiren bir konudur. Aslında enerji güvenliği her ülkenin enerjii elde edebilmesi anlamına gelmektedir. Bu özellikle petrol bazında çok önemli bir konudur. Ayrıca enerji güvenliğinin içinde enerji verimliliği de önem teşkil eden bir konudur. Yani enerjiden mümkün olduğunca en iyi şekilde verim almak ve buna göre az tüketip bunu arz eden ülkelere de yardımcı olmak enerji verimliliği bakımından göz önünde bulundurulması gerekir. Öncelikle anlam kargaşasına yol açmamak için enerji güvenliğinin enerji arz güvenliği ile aynı anlama geldiğini belirtmekte fayda vardır.

Enerji arz güvenliği enerji kaynaklarının fiziksel açıdan kesintisiz bir şekilde ana üreticiden son tüketiciye, uygun ve makul fiyatlarla ulaşması demektir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi enerji arz güvenliğinin garanti altına alınması sivil yöntemler gerektiren bir durumdur. Mecbur kalmadıkça askeri yöntemlere başvurulmaması yönünde bir anlayış mevcuttur. Bu bağlamda enerji arz güvenliğini politik, ekonomik ve çevresel olmak üzere üç boyutta incelememiz yerinde olacaktır.

Politika bağlamına bakıldığında, enerji arz güvenliğinin garanti altına alınması ancak üretici ve tüketici arasında kurulabilecek, güçlü bir enerji işbirliğiyle mümkündür (Aras ve Yorkan, 2005: 6). Ekonomik olarak bakıldığında enerji güvenliği rekabetçi, açık, istikrarlı ve güven veren bir enerji piyasası anlamına gelmektedir. Enerji güvenliğine çevre düzleminde bakıldığında ise daha az karbondioksit/sera gazı üreten enerji kaynakları tüketmek ve enerji verimliliğini ve tasarrufunu arttırmak anlamında kullanılmaktadır.

Dünyada yaşanan iç savaşlar, terörizm olgusu, enerji piyasalarındaki tekelleşme isteği, bazı ülkelerin nükleer programlarını devam ettirmedeki ısrarları ve devletlerarası bazı krizler günümüzde enerji güvenliğini tehdit eden unsurlardır. Özellikle son dönemlerde artan terörist faaliyetler, korsanlık faaliyetleri ve bazı devletlerin tekelleşme istekleri uluslararası alanda enerji güvenliğini sekteye uğratmıştır. Bu yüzden enerji güvenliği, ülkelerin politikaları ve hedefleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla 21. yüzyılda enerji güvenliğinin kesinlikle ülke enerji güvenliğiyle eş anlama geleceğinin altını çizmek gerekiyor. Bu yüzden, yeni dönemde, değişimleri görebilen, bu değişimlere ayak uydurabilen ve bütün kurum ve kuruluşlarıyla eşgüdüm halinde davranabilen ve en önemlisi kendi çıkarlarına uygun stratejiler geliştirebilen ülkeler bu geçiş döneminden daha avantajlı çıkacaktır.

Dolayısıyla 21. yüzyıl enerji güvenliğini ikiye bölerek incelemekte yarar var. Birincisi enerji ağırlıklı diğeri de güvenlik ağırlıklıdır. Güvenlik ağırlıklı enerji güvenliği hepimizin anladığı anlamdaki fiziki güvenliktir, yeni boru hatlarının, istasyonların, depolama tesisleri gibi altyapının, her türlü kötü amaçlı saldırıya karşı korunması anlamındadır. Bu konuda güvenlik güçleri zaten ellerinden geleni yapmaktadır. Bizim için asıl önemli olan enerji ağırlıklı enerji güvenliğidir. Bunu da üç farklı anlamda ele almak gerekiyor. Geçen yüzyılda enerji piyasalarına tüketiciler daha fazla hakim olduğundan enerji güvenliği dediğimiz zaman anlaşılan tek şey arz güvenliğiydi. Yani bir ülkenin kalkınması için gerekli olan yeterli miktardaki kalite ve çevre dostu enerjinin makul fiyatlarla ve kesintisiz olarak sağlanması.

Enerji arz güvenliği ne kadar önemliyse; enerji nakil güvenliği transit ülkeler için ki (Türkiye ve Ukrayna bu ülkeler arasında en önemli iki ülkedir) o kadar önemli olduğunu, gelirlerinin birçoğunu ürettikleri enerjiden kazandıkları parayla elde eden ülkeler için de önemi o kadar büyüktür. Dolayısıyla yeni enerji güvenliğini; enerjinin üretimi, iletimi ve

tüketimi faaliyetleri kapsamında, enerji arzı, nakli ve talebinin, yeterli miktarlarda ve kaliteli olarak, makul maliyet/fiyatlarla, kesintisiz ve çevreye duyarlı biçimde gerçekleştirilmesi olarak tarif edebiliriz. Bugün ulusal kaynakları yetersiz ülkeler, ihtiyaç duydukları enerjiyi zamanında, kesintisiz ve güvenli şekilde sağlamak için sürekli yeni arayış içindedirler. Bu süreçte öne çıkan unsur, her ne pahasına olursa olsun ucuza kaynak temin etmek değil, ulusal ekonomilerin herhangi bir kesinti yaşanmaksızın üretime devam edebilmeleri için ihtiyaç duyulan enerjinin, güvenli taşıma sistemleri ve güzergahları yoluyla ülkeye ulaştırılmasıdır. Bu anlamda enerji arz güvenliği meselesi, 21. yüzyıla damga vuracak en önemli politika değişkeni olacaktır (Pala, 2007: 1). Fosil yakıt ithalatçısı devletler, petrol ve doğalgazda arz güvenliğini sağlamaya giderek artan ölçüde dikkat etmektedirler. 1990’larda Çin ve Hindistan gibi dev nüfuslu iki ülkenin hızla sanayileşerek önemli enerji tüketicileri haline gelmeleriyle, bu konuda rekabet kızıışmıştır (TÜSİAD, 2007: 1). Bu rekabet; geleceğin güvenlik ortamının oluşmasında rol oynayacak ana trendlerinden birisi, artan enerji ihtiyacının yol açacağı rekabet ve güç mücadeleleri olacaktır. Dünyada devletlerarası açık ve örtülü çatışmaların temel nedenlerinden belki de en öncelikli geleni azalan kaynakları kontrol altına alma çabasıdır. Bu mücadele özellikle doğal enerjiye sahip olan coğrafyalar ve bunların ulaşımını kontrol eden hatlar üzerinde olmaktadır. Sanayi Devriminden itibaren enerji kaynaklarına sahip olmak, üretimini elinde tutmak ve taşıma güzergahlarını denetim altında bulundurmak ve bu uğurda uluslararası mücadelede başarılı olmak devletlerin temel amaçları arasında olmuştur. Enerji güvenliği hem gelecekte enerji şokları olma ihtimali hem de dışa bağımlılığın artması ile ilgilidir (Yılmaz, 2009: 1).

Enerji alanında özellikle son dönemlerde alternatif enerji bölgelerinin önemi artmaktadır. Giderek önemi artan bu bölgelerden birisi de Hazar Bölgesidir. Hazar Bölgesine olan önemin giderek artmasının ardında, iki tarihsel olayın önemli katkısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; bölge kaynakları üzerinde Sovyet egemenliğinin kırılmasına yol açan Sovyetler Birliği’nin dağılmasıdır. İkincisi ise, 11 Eylül 2001’de ABD’yi hedef alan terörist saldırılardır. 11 Eylül sonrası Ortadoğu’daki istikrarsızlık, ülkelerin ihtiyacı olan enerji kaynaklarının sürekli emniyetli ve ucuz olarak temin etmesini tehdit etmektedir. Bu da Ortadoğu’ya alternatif kaynak arayışını arttırmıştır. Bu nedenle Hazar’daki politikalar Ortadoğu gibi petrol ve doğalgaz yörüngesinde şekillenmektedir (Bayraktar, 2007: 84).

Dünyada enerji kaynakları için ulaşılabilir olması, bulunabilir olması ve bunun kabul edilebilir olmasının devletler açısından önemi büyüktür. Ancak bazı devletler enerjiden yararlanma konusunda eşitsizlik yaratmaktadırlar. Bu eşitsizlik de enerji açısından özellikle oluşturulan sistemin sürdürülebilirliği ve kabul edilebilirliği açısından büyük sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunlar da dünya enerji sisteminde büyük bir güvensizlik ortamı yaratmaktadır. Bu güvensizliği ortadan kaldırmak için sürdürülebilir enerji arzı yaratılmalıdır. Ancak daha önce de değinildiği gibi güvenli bir enerji arzının yanında güvenli bir enerji transit hatları da gereklidir. Çünkü güvenli bir arz ve güvenli transit hatlar enerjinin talebini de büyük ölçüde etkileyecek olan kavramlardır. Oluşabilecek enerji sorunlarına karşı farklı enerji kaynaklarına yönelmek, alternatif enerji kaynaklarını keşfetmek ve dışa bağımlılığı azaltmak(en azından sadece bir bölgeye veya bir devlete olan bağımlılığı azaltmak) enerji güvenliğinin geleceği ve devletlerin milli güvenliği açısından zamanla bir amaç haline gelmektedir. Bunun içinde devletlerin enerji ihtiyacını karşılarken çeşitli çalışmaları göze çarpmaktadır. Bu çalışmalar:

- Stratejik enerji kaynakları için depolama faaliyetlerinin yapılması,
- Enerji verimliliği ve tasarrufunun temel hedeflerden biri haline gelmesi,
- Stratejik enerji kaynakları için enerji talebini karşılayan tedarikçi devlet sayısının artırılması,
- Kullanılabilir enerji sayısının artırılması ve farklı enerji kaynaklarından yararlanılması, enerji güvenliği açısından büyük bir yarar sağlamaktadır.
- Enerji güvenliği açısından jeopolitik risklerin de dikkate alınması gerekir.

Özellikle Ortadoğu Bölgesi açısından bu anekdot geçerlilik kazanmaktadır. Bu bağlamda, mevcut düzenlemeler içerisinde “Enerji Şartı Antlaşması” ve getirmiş olduğu transite ilişkin düzenlemeler gündeme gelmektedir (Akıntürk ve Baklavacı, 2008: 2).

“Enerji Şartı Antlaşması” esas olarak beş alana odaklandığı ifade edilmektedir. Bunlar;

- Ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydı ilkesine dayalı olarak (hangisi lehte ise) enerji alanında yabancı yatırımların korunması ve teşviki,
- Enerji materyalleri, ürünleri ve enerji ile ilgili diğer teçhizatın DTÖ kurallarına dayalı serbest ticareti,

- Boru hatları ve şebekeler aracılığıyla enerjide transit serbestliği,
- Enerji verimliliğini sağlayarak enerji sisteminin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması,
- Devlet- devlet ve/veya yatırımcı uyuşmazlıklarının çözüm usulleridir. Enerji Şartı Antlaşması`nda transit özgürlüğü temelinde ayrımcılık yapılmaması argümanı konumuz açısından önem kazanmaktadır. Bu ayrımcılık fiyat konusunda, kaynak konusunda, enerjinin geçişi konusunda ve sebepsiz geçişe izin vermeme konusunda, hepsini içeren hükümler getirmiştir. Böylece enerji transiti konusunda hukuki bir altyapının sağlanmasına çalışılmıştır.

Enerjinin naklinin güvenliğinde ve nakil uyuşmazlıklarında “Enerji Şartı Antlaşması” çözüm yolu sunmuştur. Buna göre;

- Antlaşma transit uyuşmazlıklarında özel uzlaştırma usulünü getirmektedir.(madde 7/7).
- Antlaşma madde 7/6’ya göre, transit devletleri, kendi alanlarından enerji materyalleri ve ürünlerinin geçişinden kaynaklanan uyuşmazlık durumunda madde7/7’de yer alan uyuşmazlık çözüm usulleri sonuçlanmadan, söz konusu hususun özel olarak sözleşmede veya transiti düzenleyen diğer bir anlaşmada yer alması ya da uzlaştırıcının kararına göre izin verilmesi durumları hariç, enerji materyalleri ve ürünlerinin geçişini durduramayacak veya azaltamayacak, kendi kontrolünde olan bir kuruluşun durdurmasına ve azaltmasına izin vermeyecek veya azaltmayı talep etmeyecektir(Akıntürk ve Baklavacı, 2006: 11).

Enerji güvenliğinin en önemli parçalarından birisi olan enerji transit veya enerji nakil güvenliği hukuki olarak bu şekilde garanti altına alınmak istenmiştir. Enerji üzerinde kontrolün sağlanması ve enerjinin güvenliği tarih boyunca ve özellikle de 20. yüzyılda büyük mücadelelere neden olmuştur. Örneğin I. Dünya Savaşı enerji kaynaklarına erişim maksadıyla gerçekleşen ve o güne kadar insanoğlunun bir savaşta görmediği kadar ölüme neden olan bir savaştır. Bunu takiben II. Dünya Savaşı da yine enerji kaynaklarına ulaşım maksadıyla çıkmış olan bir savaştır. 1973 Petrol Krizi ile enerji güvenliğinin önemi tüm dünyada daha çok anlaşılmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 tarihindeki ABD’nin İkiz Kulelerine yapılan terörist saldırılar sonucunda ABD küresel bazda enerji güvenliği için çeşitli çalışmalara başlamıştır. Bütün bu olaylar ve gelişmelerden çıkarılacak sonuç, enerji bulunduğu ve ticari amaçlarla kullanıldığı dönemlerden beri insanlığa yön veren ve

devletlerin politikalarını büyük ölçüde etkileyen bir etmen haline gelmiştir. Özellikle geçen bir asırlık süreçte yaşananlar bu argümanın temel dayanağı olarak gösterilebilir. Gün geçtikçe devletler “enerji güvenliği” kavramı etrafında enerjinin elde edilmesinden, nakline, kullanımına, fiyatına, erişimine, tasarrufuna ve verimliliğine kadar her aşamasını güvenli bir şekilde gerçekleştirmek istemektedir. Bu durumda enerjiyi, kendi güvenliği açısından ve devletler açısından büyük uğraşlar vermeleri gerektiren bir durum haline getirmiştir (Erbil, 2010: 82).

22. Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliği

AB enerji politikaları açıklanırken zikredilmesi gereken bir konu da Rusya-AB Enerji Diyalogu’dur. Enerji, devletlerarası işbirliğinde oldukça özel bir alan içermektedir ve bu ilişkiler aslen Rusya ile AB arasındadır (Romanova, 2007: 10). Çünkü AB’nin enerji politikaları ve hedefleri açısından Rusya önemli bir yer tutmaktadır. Bu gerçeklik Rusya-AB Enerji Diyalogu ile daha somut bir hal almıştır. Ancak bu diyalogdan önce Rusya ile AB arasında 1994’te imzalanan ve 1997’de yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA- Partnership and Cooperation Agreement) imzalanmıştır. Bu anlaşma iki tarafın da ortak çıkarlarına yönelik konularda işbirliğinin kurumsal çerçevesini oluşturmaktadır. Fakat bu anlaşma iki taraf açısından bazı sorunların çözümüne yarar sağlayamamıştır. Bu anlaşmanın ardından da 30 Ekim 2000’de AB Rusya Zirvesi gerçekleşmiştir. “Ortaklık ve İşbirliği” çerçevesi içinde oluşturulan enerji ortaklığının genel amacı enerji piyasalarının açılması ve bütünleştirilmesi politikaların yürütülmesi ile enerji ilişkilerinin iyileştirilmesidir. Enerji ortaklığı petrol, doğalgaz ve elektrik alanlarını kapsamaktadır. Enerji ortaklığı, altyapıyı geliştirebilmek için Rusya enerji sektöründeki yatırım olanaklarının iyileştirilmesini, enerji tasarrufunu sağlayan ve çevreye dost teknolojilerin teşvik edilmesini ve Rusya içindeki enerji tasarrufunun geliştirilmesini amaçlamaktadır. Ortaklık vesilesiyle AB, Rusya’nın mali istikrar, üretimin iyileştirilmesi ve yatırımların korunması konularında somut taahhütler vermesine çalışmaktadır. AB enerji politikasında iç pazar oluşturma önemli bir hedef olarak göze çarpmaktadır. Kömür iç pazarı AB’nin ilk enerji iç pazarıdır. 1952 yılında AKÇT Antlaşması ile kurulmuştur. O yıldan beri AB’nin üye devletleri arasında kömür ticareti herhangi bir kısıtlamaya tabi olmamıştır. AB’de elektrik üretimi yıllardır 15 ayrı pazara bölünmüş ve tekelci durumdaydı. Zamanla sektörün rekabete açılması düşüncesi hakim oldu. Nitekim Şubat 1996 itibariyle elektrik üretimi ve ticareti AB’nin her yerinde rekabete açılmış bulunuyordu. Doğalgaz piyasası da

15 üye devletin, tekelci piyasalara bölünmüştü. Bir doğalgaz iç pazarının kurulması, Aralık 1997’de kararlaştırıldı (Dura ve Atik, 2003: 290). Bütün bunlar AB’nin enerji alanında rekabetin açılma ve liberizasyon çalışmalarının özeti durumundadır. “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması” ile “Ortak Strateji” belgesi, AB ile Rusya Federasyonu arasındaki işbirliği olanaklarını resmi anlamda geliştirmeyi hedeflemiş metinlerdir. Bu anlaşmanın etkin bir biçimde uygulanabilmesi için, TACIS programının geliştirilmesi gerekmektedir. Anlaşmanın ana hatları şu başlıklar altında toplanmıştır:

- Ticari ilişkiler (“En çok gözetilen ulus” kaydının AB-Rusya ilişkileri çerçevesinde uygulanması ve gümrük kısıtlamalarının kademeli olarak orta vadede kaldırılması);
- Her düzeyde siyasal diyalogun geliştirilmesi ve kurumsallaştırılması;
- Sektörel baz da iktisadi ve hukuksal işbirliği ve altyapı uyum sürecinin geliştirilmesi;
- Adalet ve iç güvenlik konularına ilişkin işbirliğinin geliştirilmesi;
- İkili ilişkilerin güçlendirilmesi ve sürekli kılınması bağlamında ara mekanizmaların oluşturulması (ikili zirvelerin düzenlenmesi, bakanlar ve teknokratlar düzeyinde işbirliği konseyleri ve komitelerinin, teknik konularda da alt-komitelerin kurulması gibi) (Büyükakıncı, 2003: 336-337). 30 Ekim 2000 tarihinde AB-Rusya Zirvesinde Enerji Ortaklığı için belirli aralıklarla bir enerji diyalogunun başlatılması kararı verilmiştir. Zaten AB ve Rusya enerji konusunda ister istemez ortak durumundadırlar. Rusya enerji ihracatının büyük bir bölümünü AB’ye gerçekleştirmektedir. Rusya-AB enerji ilişkilerinde ortaklığın bir başka boyutu da doğalgazın yanında petroldür. Örneğin Rusya’nın AB’ye yaptığı petrol ihracatı AB’nin petrol tüketiminin yaklaşık olarak %17’sine eşittir.

AB-Rusya diyalogunun ana amacı, enerji sektöründe ortak çıkarlar için bir platform oluşturmak ve bu ortak çıkarlar üzerine görüş alışverişinde bulunmak ve bu alanda çok daha yakın ilişkiler kurmaktır. Yani dünyanın en büyük enerji üreticilerinden ve ihracatçılarından biri olan Rusya ile AB arasında 30 Ekim 2000 Tarihi’nde başlatılan diyalog ile taraflar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, bir ortaklık kavramı benimsenerek, AB’nin enerji tedarikinin bir ölçüde de olsa güvence altına alınmasını amaçlamıştır. AB-Rusya Enerji Diyalogunun ve Ortaklığının hedefleri kısaca şunlardır:

- Enerji ortaklığının genel amacı enerji sektöründe müşterek çıkarlara hizmet edebilecek konularda Rusya ve AB'yi yakınlaştırmak, enerji piyasalarının dışa açma ve bütünleştirme politikalarının izlenmesini sağlayarak Avrupa Kıtası'nın enerji güvenliğini arttırmaktır. Enerji sektöründe güçlü müşterek bağımlılık ve ortak çıkarlar AB-Rusya ilişkilerinde anahtar görevi üstlenecektir.
- Rusya hali hazırda AB'nin en büyük enerji ortağıdır. Avrupa enerji denkleminde daha fazla entegre olmak zorundadır. Rusya en güvenilir enerji tedarikçisidir, ülke içindeki politik karışıklıkların veya dünya piyasalarında olumsuz gelişmelerin olduğu dönemlerde bile daima zaman, miktar ve fiyatlara dikkat etmiştir. Bu bağlamda Rusya AB enerji piyasasında önemli bir rol almayı hak etmektedir.
- AB ve Rusya stratejik AB-Rusya enerji ortaklığına doğru beraber çalışmanın önemini kabul etmektedirler. Enerji ortaklığı, enerji üretimi ve ulaşım altyapısını genişletmek ve ilerletmek, çevresel etkilerini geliştirmek, daha çok çevre dostu teknoloji ve enerji kaynaklarının piyasaya girişini kolaylaştırmak ve enerji etkinliği ve enerji tasarrufunu arttırmak için Rusya'nın enerji sektöründeki yatırım fırsatlarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. AB ve Rusya ortak değerler ve çıkarları kapsamak üzere Mayıs 2003 yılında St. Petersburg'ta gerçekleştirilen zirvede OİA (Ortaklık İşbirliği Anlaşması) çerçevesinde dört ortak alan belirleyerek, bu alanlarda ilişkilerin derinleştirilmesine ve yasal uyumlaştırmanın sağlanması karar verdi. Bu alanlar;
 - Ekonomi , özgürlük, güvenlik ve adalet.
 - Dış güvenlik, Araştırma, eğitim ve kültür (Ateş, 2008: 1).

Nisan 2004'te de OİA 10 yeni AB üyesi devleti kapsayacak şekilde revize edilmiştir. Ayrıca Rusya, yine 2004 yılında AB Komisyonunun enerji piyasaları izleme sistemine dahil olmuştur. Ekim 2000'deki AB-Rusya Zirvesi enerji diyalogunun geleceğini oluşturmuştur. Zirvede artık daha işlevsel bir döneme girildiği belirtilmiş ve kısa dönemde gelişme kaydedilmesi umulan konular şöyle sıralanmıştır:

- Rusya'daki enerji üretiminin ve taşımacılığının yasal temellerinin iyileştirilmesi,
- Uzun süreli enerji kaynakları için yasal güvence verilmesi,
- Ulaşım ağlarının fiziksel güvenliğinin temin edilmesi,

- Bazı yeni ulaşım altyapılarının “ortak çıkar” olarak kabul edilmesi,
- Rusya’nın Arkhangelsk ve Astragan bölgelerinde makul enerji kullanımı ve tasarrufu ile ilgili pilot projelerin uygulamaya konulması. AB-Rusya Enerji Diyalogunun geldiği noktaya ilişkin Beşinci İlerleme Raporu da Kasım 2004’te açıklanmıştır. Rapora göre AB-Rusya Enerji Diyalogunun öncelikli alanları şunlardır:
 - Yatırımları geliştirmek,
 - Enerji tasarrufu, enerjinin etkili kullanılması ve yenilenebilir enerji alanlarında daha yakın işbirliği kurmak,
 - Enerji sevkiyatı altyapısının güvenliğini güçlendirmek,
 - Elektrik piyasalarının bütünleştirilmesine yönelik yeni bir açılım oluşturmaktır. Sonuç olarak iki tarafın da bu diyalogdan istediği sonucu tam olarak alamamıştır. Çünkü AB ağırlıklı olarak enerji arz güvenliğini sağlama almak istemekteyken, Rusya ise ürettiği enerjiye yine yüksek oranda AB’ye pazarlamak isteği ortada paradoks oluşturmaktadır. Bu da AB arz güvenliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yaparken, arz kaynaklarını aynı zamanda çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Fakat yine de Enerji Diyalogu AB’nin enerji elde etme güvenliğinde temel bir parametre haline gelmiş, iki taraf arasında karşılıklı yatırımlar artmış, çevrenin temiz tutulması için başarılı girişimler bu platform sayesinde oluşturulmuştur. Özellikle bu konuda enerji altyapılarındaki kaçakları önlemek için gözetleme sistemi kurulum çalışmaları yapılmıştır. Enerji Diyalogu ile Rusya Kyoto Protokolünü de onaylamıştır.

Bu faktörlerden dolayı AB için Rusya ile girilen “Enerji Diyalogu’nun büyük bir önemi olmuştur. Ancak AB’nin enerji alanında temel amaçlarından birisi olan enerji tedarikinde çeşitliliği sağlamak amacı kapsamında Nubucco Projesi başlamıştır. Nubucco Projesi 2002 yılıyla beraber açık bir şekilde konuşulur hale gelmiştir. Nubucco Projesi özellikle Rusya’nın sadece kendi inisiyatifiyle keyfi olarak veya herhangi bir nedene bağlı olarak doğalgaz vanalarını kapatması AB’yi başka yollardan doğalgaz tedarik etmek için gayret sarf etmesine neden olmuştur. Özellikle Rusya’nın doğalgaz konusundaki katı tavrından dolayı AB bu projeye büyük bir önem vermektedir.

AB ülkeleri enerji tüketiminde ve enerjiye olan bağımlılıkta dünyanın en önde gelen oluşumlarından birisidir. Enerjiye bu kadar bağımlılığın ardında AB’nin enerji

üretimi kendi enerji ihtiyacını asla karşılayabilecek düzeyde değildir. Çünkü AB, kendi enerji kaynakları açısından zengin değildir. Bunun yanında en fazla enerji satın alan oluşumlardan birisidir. AB'nin bu özelliği uzun bir süre daha devam edeceği öne sürülebilir. AB'nin enerjiye olan bağımlılığı son genişlemeleri ile daha da fazla artmıştır. AB'nin enerjiye olan bağımlılığını Rusya-Ukrayna arasında yaşanan krizlerde daha açık ve net görmek mümkündür. Bu krizler esnasında AB'nin birçok üye ülkesi ekonomik olarak ciddi sorunlar yaşamış ve birçok firma üretim gerçekleştiremeyerek iflasın eşiğine gelmiştir. AB'nin enerji alanında dışa bağımlılığı %50 dolaylarındadır. Bu seviyenin önümüzdeki yıllarda daha da fazla artacağı tahmin edilmektedir. AB enerji tüketiminde ABD'den sonra dünyada ikinci sırada bulunmaktadır. AB'nin enerji tüketimi arttıkça, enerjiye olan bağımlılığı da artacaktır. Günümüzde AB'nin en çok yararlandığı enerji kaynakları kömür, petrol ve doğalgazdır. AB enerji güvenliği için kullanmaya çalıştığı bu enerji kaynaklarını daha fazla arttırmaya çalışsa da petrol ve doğalgaz AB'nin enerji tüketiminde başrolleri oynamaktadır. AB'nin bu enerji tüketimi dünyanın toplam enerji tüketiminin %17'sine eşittir. Bu enerji tüketiminin de %80'i fosil yakıtlardan karşılanmaktadır. Doğalgaza olan bağımlılığı özellikle önümüzdeki yıllarda daha fazla artacağı tahmin edilmektedir. Bu doğalgaz bağımlılığının ve tüketiminin %45'ini Rusya üzerinden tedarik ettiği gazla karşılamaktadır. Bu bağımlılık oranı, AB'nin enerji güvenliği açısından tehlikeli sonuçlar doğurabilecek kadar yüksek bir oran olarak görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RUSYA'DA ENERJİNİN ANALİZİ VE ENERJİ

30. Rusya'nın Enerji Politikaları

Yeni yüzyılda Rus politikasında Kremlin'deki liderlik tarafından tetiklenen dramatik bir değişim yaşandı (Antokento, 2004: 247). Bu değişikliğin ana öznesi ise Putin'di. Buna göre 2000'li yılların hemen başında Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik bunalımların etkisini bir nebze olsun üzerinden attı ve hem ekonomik olarak hem de siyasal olarak hedefini Hazar Bölgesi olarak belirledi. Bu bölgede yoğunlaştığı ana kaynak ise enerji olmuştur. Özellikle bölgedeki hegomonik üstünlüğünü elde etmesinin ardından, dünyada büyük bir hegoman güç olabilmenin anahtarını da doğalgaz olarak belirlemiştir.

Doğalgaz, dünya ekonomisinde ve özellikle Rusya Federasyonu'nun ekonomisinde önemli role sahip ve en çok kullanılan yakıttır. Avrupa'da doğalgaz tüketimi artmakta ve 2015 yılında %27 oranında daha da artacağı tahmin edilmektedir. Doğalgaz, en ucuz ve ekolojik olarak en temiz üründür. Bu sektör, RAO "Gazprom" ve onun yan kuruluşlarının tekeline sahiptir (Hekimoğlu, 2007: 120). Rusya Federasyonu(RF), dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine, ikinci büyük kömür rezervlerine ve sekizinci büyük petrol rezervine sahiptir. Bu ülke, dünyanın en büyük doğalgaz ihracatçısı, ikinci büyük petrol ihracatçısı ve üçüncü en büyük enerji tüketicisidir. Bu büyük potansiyeli RF öncelikle, doğalgaz ihracatçısı olarak büyük bir stratejik güç haline getirmektedir. Doğalgaz alanında, Rusya yaygın bir etkinlik alanına sahiptir. Rus varlığı ile ilgili ana tartışma konusu yabancı pazarlardaki ihracat altyapısındaki genişlemesidir. Bu da Rusya'nın genel olarak enerji ve özel olarak da doğalgaz üzerindeki hakimiyetinden kaynaklanmaktadır.

Rusya ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren, enerji sektörüne bağımlı olarak gelişmektedir. Ancak, RF'nin enerji kaynaklarını etkin olarak kullanabilmesi için büyük yatırımlar yapması gerekmektedir. Yatırımların yapılabilmesi için gerekli ortamın oluşturulması şarttır. RF, zengin hidrokarbon kaynakları ve son dönemlerde oldukça

yüksek seyreden petrol ve doğalgaz fiyatları nedeniyle, ekonomik açıdan oldukça avantajlı bir dönem yaşamaktadır. Dünya Bankası'na göre, GSMH'nin %25'ini petrol ve doğalgaz sektörü oluşturmaktadır. Rusya doğalgaz taşımacılığında transit devletler olan Ukrayna, Moldova, Polonya, Finlandiya ile iyi geçinmeye çalışmaktadır. Rakiplerinin (Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan) tarafsızlaştırılmasını ya da kendine entegre olmasını istemektedir. Rusya, Batı ülkelerine sattığı doğalgazın %90'ını 2000 yılına kadar Ukrayna toprakları üzerinden satmaktaydı. Rusya, Ukrayna'nın transit doğalgaz borularından geçen gazı izinsiz kullandığını, Ukrayna hükümetine belirtmiştir. Bu konu iki ülke arasında anlaşmazlık konusu olmaya devam etmektedir. Rusya Federasyonu doğalgaz politikaları konusunda mevcut konumuyla stratejik önemini olduğu kadar, ekonomik sorunları giderebilme ve önce "arka bahçesini" toparlama daha sonra da bu kaynakları akılcıca kullanarak bölgesel ve giderek yeniden bir küresel güç olma potansiyelini arttırmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Putin'in Rusya'yı özellikle doğalgazda tekel haline getirme stratejisi 2007 yılında hız kazanmıştır ve sonuçta Rusya Türkmenistan ile doğalgaz antlaşması imzalamıştır. Türkmenistan gazının Kazakistan üzerinden Rusya'ya ulaştırılmasını içeren anlaşma ABD'nin savunduğu Hazar geçişli doğalgaz boru hattı projesini ve Nabucco'nun gerçekleştirilmesini tehlikeye atmıştır (Kasım, 2008: 128). Başka bir deyişle Rusya bir yandan petrol ve gaz firmalarıyla Hazar Bölgesi'nde etkinliğini arttırmaya çalışırken, diğer yandan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ile başta Avrupa olmak üzere Pazar mücadelesi vermektedir. Aslında bu iki husus birbirleriyle etkileşim içerisinde Rusya'nın politikalarını belirlemektedir (Bilgin, 2005: 97). Nitekim Rozneftgaz firmasından Lukoil (1993), Surgutneftgaz (1993), Yukos (1993), Sidorka (1994), Komitek (1994), Slavneft(1994), Tatneft (1994), ONAKO (1994), Eastern Oil Company (1994), Rosneft (1995), Tyumen Oil (1995), Sibneft (1995), Bachneftekhim (1995), Yunko (1995) ve Yuski(1998) firmaları türemiştir. Tamamıyla petrol endüstrisinde yer alan bu firmaların yanında Gazprom da bir firma olarak varlığını sürdürmüştür. Başta Lukoil olmak üzere bu petrol firmaları Gazprom'la beraber sadece Hazar Bölgesi'nde değil, Avrupa'da da giderek artan bir şekilde etkinliğini hissettirmektedir. Lukoil tek başına petrol pazarlarında artan bir önemi ifade etmeye başlamıştır. Pazarın genişlemesinin yanı sıra, Lukoil özellikle eski Sovyetler Birliği sınırları içerisindeki petrol çıkarma projelerindeki payıyla etkinliğini pekiştirmektedir. Bu etkinliğin yanı sıra 15.7 milyar tonluk petrol rezervine sahip olan Lukoil rezervler açısından Shell'den sonra dünyanın ikinci büyük petrol firmasıdır. Rusya'nın geniş petrol rezervleri, özellikle onun doğu ve

batı arasındaki stratejik pozisyonunda dünya petrol politikaları bakımından ilgi çekici bir oyuncu yapmaktadır (Parvizi, 1999: 93). Bu oyunu da Rusya açısından Lukoil gibi büyük petrol şirketleri oynamaktadır. Rus firmalarının çok uluslu firmaların kontrolüne girmeye başlamasından sonra en büyük rahatsızlığı Putin duymuştur. Bu rahatsızlık Exxon Mobil'in Yukos ile ilgili girişiminin engellenmesine kadar varan boyutlarda büyüktür. Nitekim en büyük hissenin Khodorovski'ye ait olduğu Yukos firması, bu rüzgardan nasibini almıştır. Khodorovski, Putin'in oligarklara karşı açtığı savaşta hedef listesinin ön sıralarında yer almıştır. Rusya'nın SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan enerji sektöründeki boşluğu üç yolla aşmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Öncelikle daha evvel değinildiği gibi petrolün sığ bölgelerde bulunduğu yeni alanlara ağırlık verilmiştir. İkinci olarak, bakanlığa bağlı firma ve kuruluşları organizasyonel yeniliğe tabi tutmuştur. Son olarak teknolojik yetersizliklerini başta servis sektöründe olmak üzere, yaptığı yeniliklerle azaltmaya çalışmıştır. Rusya enerji kartını bir silah olarak kullanmaktadır. Bunu öncelikle eski Doğu Bloğu ülkeler üzerinde görmek mümkündür. Bu enerji kartının ön yüzünde duran ve belirgin biçimde kendini hissettiren tarafı ise özellikle doğalgazdır. Azerbaycan, Gürcistan Rus gazına muhtaç, Türkmenistan 2024 yılına kadar 80 milyar metreküp gazını Rusya'ya bağladı. Özbekistan ve Kazakistan da değişik hacimlerdeki gazını gene Rusya'ya bağlıyor. Rusya bir anlamda "fili bir gaz OPEC"i kurmuş durumda (Hakkı, 2007: 256). Bu ülkelerin yanına Ukrayna ve Polonya'yı da eklemek mümkündür. Rusya açısından petrol ve gaz satışı komşuları Ukrayna ve Gürcistan üzerinde çok güçlü bir baskı aracı oluşturuyor (Yves, 2008: 157). Rusya dünyanın gaz alanında en büyük, petrolde de Suudi Arabistan'ın arkasından ikinci büyük enerji üreticisi konumuna geldi. Bununla beraber, petrol ihracatından elde edilen karların ana kısmına Amerikan bankalarına az çok bağlı olan oligarklarca el konulmaması ve yurtdışına transfer edilmemesi gerekiyor. Buradan hareketle devlet, iş çevrelerinde özel şirketlerin gelecekte devlet tarafından el konulma tehdidine açık oldukları kuşkusunu yeşertme riskini de göze alarak, bu oligarkların en büyüğü, petrol devi Yukos'un hapsedilmiş eski başkanı Mihail Khodorskovski'ye 2004'te vergi davası açtı. 2003'ten beri hidrokarbon fiyatlarının spektaküler artışı bundan büyük gelirler elde eden Rusya için büyük bir şans oldu. Rusya uygun fiyata gaz satmasını cilalayarak vurgulama yoluyla Avrupa'da yeni bir jeopolitik rol oynamayı tasarlıyor, bunun için de gaz satışlarının jeopolitik sorunları kavrayış tarzına bağlı olduğunun altını çiziyor.

Petrole gelince, OPEC'in olanakları göz önüne alındığında, Rusya artık ABD, AB ve yeni büyüklerden Çin ve Hindistan'ın enerji ihtiyaçlarını karşılayan uluslararası büyükler arasındaki "Büyük Oyun"a katılıyor. Putin iktidara geldiğinden beri, "oligarkların" eline geçmiş bu stratejik hidrokarbon sektörünün kontrolünü yeniden ele geçirmeye çalışıyor. Bu oligarklardan bazıları devlet kontrolünden kurtulmak için Amerikan şirketleriyle ortaklık anlaşmaları bile yaptı. Rusya 2000'li yılların başından itibaren artık sadece doğalgaz sektöründe değil, petrol sektöründe de uluslararası piyasanın mihenk taşlarından biri olmak istemektedir. Ancak Rusya'nın petrol alanındaki rekabet gücü asla OPEC'i geçebilecek düzeyde değildir.

Rusya 1991'den sonra sürekli olarak enerji alanında petrole de vurgu yapmak istemektedir. Birliğin dağılmasıyla Rusya, petrolü bir ekonomik unsur olarak kullanmak için faaliyete geçmiş ve petrolden sorumlu Sanayi Bakanlığı'nın yerini Tyumenimpeks ve Tatarneft gibi birçok devlet ve özel şirketleri almıştır. Bundan sonra da Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetlerine yaptığı ihracatı azaltarak, petrol ihracatında dünya petrol fiyatlarını esas almıştır. Rusya ekonomisini ayakta tutabilmek için, ruble yerine dolarla ödeme yapan müşterileri tercih etmeye başlamıştır. 1991'deki varil fiyatı 21 dolardan, 1993'te 13.5 dolara düşünce, Rusya elde ettiği döviz gelirlerindeki düşmeyi önlemek için Batılı ülkelere daha çok petrol ihraç etmek zorunda kalmıştır. Rusya sadece doğalgazı değil yeri geldiğinde petrolü de bir silah olarak kullanmaya çalışmaktadır. Bunu Lukoil başkanı, "Politikacılar BDT'nin geleceğine inşa ede dursunlar, biz üreticiler, ekonomik ilişkileri hem korumalıyız, hem de onları yeni temeller üzerine inşa edip, ekonomik bütünleşmeyi kaçınılmaz kılmalıyız, işte bundan sonra ekonomik çıkarlar yakın komşu ülkelerimizin var olma şartlarını belirleyecektir" sözleriyle açık bir biçimde Rus petrolünün gelecekte oynamak istediği rolü vurgulamıştır. Rusya'nın petrol üzerinde oynamak istediği rol, petrolü kontrol altına alma düşüncesinden esinlenmektedir.

Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1993 yılında Azerbaycan ile imzalanan 7 adet anlaşma Rusya'nın petrolü egemenliği altına almak istemesinden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın petrole egemen olma düşüncesinin bir başka örneği de Hazar konusunda İran ile işbirliği yapmasıdır. Bu işbirliğinin asıl amacı da Hazar petrolüne egemen olma düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Rusya, ekonomik, siyasi ve askeri açıdan yeniden güçlenmek ve öncelikle bölgesinde nüfus sahibi olabilmek stratejisinde enerji politikasını temele oturtmuştur. Rusya öncelikle 1998 yılında yaşadığı krizin ardından ekonomik açıdan yeniden güçlenebilmek için enerji kaynaklarına dayalı politikalar izlemiş ve başarılı olmuştur. Rusya ekonomik hedefleri ardından yeniden bölgesel ve global nüfus sahasını genişletmek için de enerji kaynaklarını kullanmaktadır (www.turksae.com-14.05.2010). Rusya yakın bölgesi için en önemli ve tek doğalgaz tedarikçisi durumundadır. Rusya bu avantajını yeni enerji fiyat politikası ile birlikte değerlendirmeye başlamaktadır. Rusya böylece doğalgaz bağımlısı olan ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi baskı uygulayabilecektir. Rusya en önemli gelir kaynağını yeni dönemde bölge ülkeleri üzerinde siyasi baskı unsuru olarak kullanmaya başlamaktadır. Böylece siyasi açıdan kendine yeni bir alan yaratmaya çalışacaktır. Rusya'nın ekonomik ve siyasi açıdan bu açılımının muhtemelen bir sonrasında askeri ve güvenlik alanındaki açılımları izleyecektir. Rusya öncelikle enerji güvenliği amacı ile askeri açıdan da genişleme hedefi içinde olacaktır. Rusya doğalgaz alanındaki ekonomik ve siyasi gücünü sadece enerji tedariki bakımından değil, ihraç ettiği doğalgazın fiyatı konusunda da uygulamaktadır. Kendisine siyasi açıdan yakın olan ülkelere farklı, olmayanlara farklı uygulamalar yapmaktadır. Yani Rusya enerjinin kendisini de fiyatını da miktarını da siyasi bir baslı aracı olarak kullanma eğilimdedir ve gün geçtikçe bu politikayı daha ağır bir şekilde bölge ülkelerine uygulamaktadır.

Rusya petrol ve doğalgaz sektöründe yeni aktörler olarak şirketler kurulmuştur. Bunlardan Gazprom, ülkedeki doğalgaz ve ihracatını tamamen denetlerken; Lukoil petrol şirketi, 15.7 milyar varil rezerviyle, 17.5 milyar varil rezerve sahip Royal Dutchshell'den sonra dünyanın ikinci büyük şirkettir. Lukoil, bir yandan Rusya'daki yeni ekonomik sistemin temsilciliğini yaparken, diğer yandan da eski sistemin bir mirasçısıdır. Lukoil'in Azerbaycan'da etkili bir konumu vardır. Azeri petrolünü işletmek üzere Bristish Petroleum (BP) liderliğinde kurulan konsorsiyuma %10 ile ortak olan Lukoil, Tataristan petrol firması Tatneft ile Türkiye'ye ihraç etme çalışmalarına başlamıştır. Ayrıca Rusya'nın Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ukrayna ile petrol alanındaki ilişkilerinde Lukoil, Özbekistan'da tamamen farklı bir alan olan doğalgaz üretimi çalışmalarına başlamıştır (Caşın, 2004: 12). Rusya'nın son dönemlerde (altyapısını daha önceden hazırlamış olduğu) uluslararası arenada enerji alanında aktif olmaya başladığı görülmektedir. Rusya bu politika ile

doğalgazla temin ettiği eski Birlik ülkelerini bir nebze de olsa kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

Rusya hem doğalgaz üretimi hem de rezervleri bakımından ilk sırada yer almaktaydı. Ayrıca Orta Asya'nın doğalgaz üretici ülkeleri (özellikle Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan) ile yapmış olduğu anlaşmalarla bu devletlerden önemli ölçüde doğalgaz almakta ve bunu Avrupa'ya satmaktadır. Rusya bu işlemde ticari kar yapmaktadır. Ancak en önemli kazancı Sibiryaya ve doğudaki petrol ve doğalgazı Uzakdoğu'ya pazarlanmasıdır. Japonya ve son dönemlerde enerji ihtiyacı iyice artan Çin Rusya'nın tabir yerindeyse eline bakmaktadır. Her iki devlet için de Rus doğalgazı ve petrol önem taşımaktadır. Bu Rusya'nın dış politika amaçlarından en önemlisidir. Çin ve Japonya'nın enerji ihtiyaçlarını karşılaması, ABD'yi kendisini çevreleme politikasında geri püskürtme olanağı sağlamaktadır. Bunların yanında Rusya Cezayir'le de çeşitli doğalgaz anlaşmaları yapmış ve önemli bir şekilde doğalgaz politikasını sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Rusya'nın doğalgaz alanındaki bu üstünlüğü özellikle petrolde OPEC'le yarışamayacağını bilmesinden de kaynaklanmaktadır. Zaten Rusya da OPEC'le karşılaşmak istememektedir. Doğalgaz konusu Rusya'nın enerji politikasının can damarıdır. Rusya özellikle doğalgaz alanında fiyat belirleme konusunda üstün bir mevkiye gelmiştir. Rusya geleceğe yönelik, enerjiye dayanarak belli ülkeler ve bölgeler üzerinde etki yaratabilmenin zeminini hazırlamaya çalışmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 2005 sonundaki güvenlik toplantısında "Rusya enerji alanında liderlik rolü üstlenmesi gereken bir ülke olmalıdır" diye seslenmektedir. Euroasia Group uzmanı Cliff Kupchan'ın dediği gibi, Ruslar petrol gücünü aktif ve akılcı kullanabilirse, diplomasi etkisi yaratabilir. Rusya'dan Almanya'ya doğru inşa edilmesi planlanan North European Gas Pipeline projesinin başında eski Alman Başbakanı Gerhard Schröder'in olması ve Rusya Devlet Başkanı Putin'in ABD Başkanı George W. Bush'un yakın arkadaşı ve eski ticaret bakanı Donald Evans'ı Rusya'nın Rosneft petrol şirketinin başkanı olarak teklif etmesi gibi bir dizi olaylara bakılırsa Rusya'nın küresel çapta enerji vasıtasıyla siyasi etki yaratmaya çalıştığı aşikardır (Ekrem, 2006:1). Rusya, dünyanın diğer enerji bölgeleri olan Ortadoğu, Hazar Denizi ve Orta Asya'da etkinliğini sağlamaya çalışmaktadır. Rusya'ya göre artık "enerji süper gücü" inşa etme zamanıdır. Tek eksiği ise dünya enerji pazarı etkisi dışındadır. Bütün bunlar Rusya'nın gelecekte enerji aracılığıyla siyasi amacına ulaşma avantajına sahip olduğunu göstermektedir. Başbakan Putin 24 Aralık 2008 Tarihi'nde,

Moskova’da toplanan Doğalgaz İhraç Eden Ülkelerin 7. Toplantısında doğalgazın ucuz olduğu dönemin bittiğini ifade etmiştir. Böylece de doğalgazın Rus dış politikası için kilit bir önemin olduğunu vurgulamak istemiştir. Rusya 1998 yılında ağır bir ekonomik krizle dibe vurduktan sonra hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Yeni küresel dengelerin sağladığı politik avantajların ve enerji ve hammadde fiyatlarını rekor düzeyde arttırmasının getirdiği ekonomik kazançlar sayesinde Rusya tekrar büyük bir güç haline gelmiştir. Başkan Medvedev’in ilk ziyaret ettiği ülke Kazakistan arkasından Türkmenistan, Azerbaycan ve bu ülkelere açık çek verdi; “Avrupa’ya sattığım fiyattan senden alırım”. İkincisi’ne kadar gazın varsa alırım” (www.enerji2023.org-11.11.2009). Bu argümanlar Rusya’nın enerji üzerindeki etkinliğini ve enerjisinin bölge üzerindeki etkisini çok daha fazla arttırmıştır.

Rusya Soğuk Savaş sonrası Avrasya anakarasından uluslararası pazarlara ihraç edilen enerjiyi kendi tekelinde tutmak istemiştir. Bunun için de Rusya Avrasya’daki ülkeleri diğer rakiplerine kaptırmak istememiştir. Bu isteğini gerçekleştirmek için de bazı yöntemlere başvurmuştur. Bölgedeki devletlerin bağımsızlıklarını ve ekonomik kalkınmalarını sınırlandırma etnik çatışmalarla petrolün karlı ihraç yollarını engelleyen Kafkasya’daki dondurulmuş istikrarsızlık ortamından yararlanma, blöflerle hem bölge ülkelerine hem de diğer ülkelere gözdağı verme gibi taktiklerle Rusya yaşamsal çıkarı olarak gördüğü enerji üzerindeki hakim pozisyonunu garantilemeye çalışmaktadır (Cohen, 1996:2-15). Rusya’nın dış politikasında özellikle, eski SSCB mekanındaki politikasında enerjinin temel unsur haline geldiği, Putin’in 21 Nisan 2000’deki Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısının ardından yaptığı açıklama ile açıkça ortaya çıkmıştır. Putin’in yaptığı açıklamada, “Partnerlerimizin Hazar Bölgesi’nde çok aktif olduklarını ve kendilerinin de benzeri bir aktivite sergileyeceklerini” ifade etmiştir. Bu açıklamayı takiben 31 Mayıs 2000’de enerji eski bakanı Viktor Kalyujni, dışişleri bakanı yardımcısı ve devlet başkanının Hazar temsilcisi sıfatıyla Rus dış politikası karar verme mekanizması içinde yer almıştır. Rusya Orta Asya’da askeri ve stratejik çıkarlarının yanı sıra Orta Asya enerji kaynaklarını dış dünyaya kendi üzerinden naklini sağlayabilir hale gelmiştir. Bölgede enerji alanında hakim bir güç haline geldiği kuşkusuzdur. Bu durum hem bölgede siyasi bir aktör, hem de küresel bir enerji oyuncusu ve küresel bir aktör olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Avrasya oyunu içinde iskambil kağıtlarını kendisi dağıttığından, dengeleri de kendisi kurmaktadır. Rusya için 1999 yılı ile beraber ekonomik durum ülkede tekrar

düzelmeğe başlamıştır. Özellikle dünyada petrol ve maden fiyatlarının artması, Rusya açısından çok önemli bir gelişme olmuştur. Rusya ekonomik durumu düzeltmek için bu dönemde enerji kartına daha çok sarılmıştır. İlerleyen dönemlerde de enerji kartının ekonomik gücünün yanı sıra siyasi gücünü de göstermeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde devletin başına Putin'in gelmesi de Rusya için büyük bir şans olarak değerlendirilebilir.

Rusya'daki ekonomik büyüme petrol ve gaz ihracatına bağımlıdır. Bu faktör özellikle 1998'deki ekonomik krizden sonra kendisini daha fazla göstermiştir. Ancak bu jeopolitik avantajın Putin ve yönetimi tarafından çok iyi bir şekilde görülmesi ve yürütülmesi de Rusya'daki ekonomik büyümenin ve enerji kartının Rusya için çok fazla önem kazanmasının bir başka yönüdür. Bunu sayısal bir örnekle kanıtlamak için: Rusya'daki ihracatın %60'lık bölümünün enerjiye dayandığını söylemek gerekmektedir.

Rusya'daki ekonomik büyümenin bu denli yüksek olmasının (1999 yılında itibaren) bir diğer nedeni de petrol ve doğalgaz fiyatlarının bir anda yükselmesi olmuştur. Rusya'daki ekonomik büyümenin enerjiye ve özellikle de petrol ve doğalgaz ihracatına dayalı olduğunu Dünya Bankasının Şubat 2004'te yayımladığı raporda da görmek mümkündür. Dünya Bankasının raporuna göre petrol ve gazın GSMH içindeki payı %25'tir. Yani Rusya'nın ekonomik paydasının içerisinde enerji payının oranı çok yüksek seviyededir. Aslında Rus politika yapıcılarını ekonomik olarak enerji ihracatına bu kadar bağımlı olmalarının kendilerini rahatsız ettiğini belirtmekte ve bu olumsuzluğun giderilmesi için çeşitli reformlar yapmaktadırlar. Özellikle son dönemlerde Rus ekonomisinde enerji dışı sektörlerin de ekonomi içindeki payı gittikçe artmaktadır. Bu gelişme petrol ve doğalgazın öneminin azaldığı anlamına gelmez. Sadece enerji alanına alternatif oluşturabilecek alanların arttığını gösterir. Ancak ne olursa olsun Rusya, uluslararası arenadaki masadan galip kalkmak istiyorsa, elinde tutması gereken asıl koz enerjidir. Rusya'nın dış politikasında Rus enerji politikasının önemi arttıkça ve bu konuda büyük bir gelişim sağlandıkça buna paralel olarak Putin de ülkedeki pozisyonunu tekrar sağlamlaştırmış ve şekillendirmiştir. Rusya için "ucuz petrol" politikası, ekonomi için bir felaket olarak tanımlanmaktadır. Rus ekonomisinin petrol fiyatlarına bağımlılığı, varil başına 1 dolarlık farkın, Rusya bütçesine 1 milyar dolarlık artış olarak yansımaya neden olmaktadır. Nitekim, Ural ham petrolündeki 21.50 dolar varillik fiyat, 2003 bütçesinde Rusya'nın toplam 17 milyar dolarlık dış borcunu ödemesine yardım etmiştir. Bu da bize göstermektedir ki; Rus ekonomisi enerji sektörüne, Rus siyasal eliti ne kadar reform

yaparsa yapsın bağımlı bir halde bulunmaktadır. Konumuz açısından aralık 2005 yılındaki Rusya-Ukrayna enerji krizinde Rusya Avrupa'ya enerji alanında resmen bir gövde gösterisi yapmıştır. Bu gövde gösterisini 2009 yılındaki krizde iyice perçinlemiştir. Bu da hem Putin'in gücünün Rusya enerji politikasına ne kadar bağlantılı olduğunu göstermiş hem de Rusya'nın enerji politikasının önemini bir kere daha göstermiştir. Yani genel manada dış politikada Rusya enerji politikasının önemini kavrarken, hem iç hem de dış politikada da Putin güç kazanmıştır.

Rusya 1992'den sonra eline aldığı enerji kozunu Putin, ilerleyen dönemlerde daha da çok arttırarak Rusya'yı enerji alanında kısa bir zamanda dünya devi haline getirmiştir. Bunu yaparken de Rusya'daki enerji oligarklarını da devre dışı bırakmayı ihmal etmemiştir. Böylece dönemin Rus Cumhurbaşkanı, Rusya'da enerji bağlantılı veya enerjiye endeksli bir dış politika stratejisini yoğunlaştırılmış bir şekilde başlatmıştır. Konumuz açısından bu dış politika stratejisinin en önemli ürünlerinden biri de Rusya'nın Ukrayna'ya giden doğalgazı kesmesidir. Bu dış politika stratejisinde daha önce de belirtildiği gibi asıl amaç siyasadır. Çünkü Rusya şunu çok iyi bilmektedir ki; günümüzde askeri cezalandırmaların önündeki engeller çok fazladır ve çok maliyetlidir. Bu maliyeti günümüzde karşılayabilecek devlet sayısı yok denilebilecek kadar azdır. Fakat enerji alanında yapılan bir cezalandırma Rusya için çok daha az maliyetlidir ve özellikle kendi bölgesindeki devletleri etkileme açısından büyük bir avantaja sahiptir. Örneğin: İlerleyen konularda aktarılacak olan Ukrayna'da yaşanan Turuncu Devrim'ni Rusya askeri yönden cezalandırmaya çalışsa, belki çok daha maliyetli bir iş olacaktır. ABD'nin Irak'ta gördüğü tepkiyi görecekti. Ancak Rusya enerji alanında yaptığı bir cezalandırma ile hem Ukrayna'yı hem de Batı'yı kendi bölgesindeki işlerine karışılmaması yönünde ikaz etmiştir. Rusya'nın enerji pazarındaki yeri eşsizdir. Bir taraftan geniş hidrokarbon yataklarına sahip olmakla övünürken diğer taraftan UEA ve OPEC'in dışında kalıp tarafsızlığını muhafaza etmektedir. Bununla birlikte Moskova küresel enerji güvenliğinin istikrara kavuşması ve ihracatçıların, tüketicilerin ve transit ülkelerin çıkarlarını göz önünde bulundurarak enerji pazarında yeni kurallar oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Rusya'nın enerji politikası Putin'in birinci başkanlık döneminde şekillenmiştir. Devlet, ülkedeki neo-liberallerin kötümser öngörülerine rağmen enerji sektörü denetimini üstlenmiştir. Gerek devlet ve gerekse özel enerji sektörü üretimi

arttırabilme, yabancı yatırımcılara kısmen açabilme ve yönetime daha da etkin bir gelişme sağlama hakkına sahiptir. Rusya enerji politikası dört temel ilke üzerine kurulmuştur:

- Devletin stratejik kaynakları kontrolü,
- Bunların üretimi ve ihracatı,
- Stratejik enerji altyapısının denetimi,
- Rus enerji sektöründe karar verme süreci üzerindeki kontrolü ve milli enerji sektörünü gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışında belli başlı rekabet ortamlarında ekonomik bir araç olarak kullanmaktır.

Bilindiği üzere, reel GSYİH'si 2004'te %7.2 ve 2005'te %6 oranında yükselen RF, son beş yıldır yakaladığı istikrarlı ekonomik büyüme çizgisini Rus petrol üretimindeki artışa ve yüksek dünya petrol fiyatlarına bağlıdır. Petrol ve doğalgaz ihracatı, metalürji sektörü ile birlikte, RF toplam ihracat gelirinin 2/3'ünü sağlamaktadır. Petrol ve gaz ihracatından sağlanan gelir 108 milyar dolarlık (Nisan 2005) RF dış borcunun geri ödemesinde de kullanılmaktadır. Aralık 1998'de 10 dolar/varil olan petrol fiyatlarının (1998 ortalaması 11.80 dolar/varil) üç katlık bir artışla Eylül 2000'de 33 dolar/varil seviyesine çıkması, ulusal ekonomiye hatırı sayılır miktarda nakit para girişini sağladı (Pala, 2007: 9-10). Bu fiyatlar Ağustos 2004'te 40 doları, Ekim 2004'te 50 doları ve Ocak 2006'da 66.5 dolar seviyesine ulaşmıştır. Özellikle bu fiyatlar Rusya'nın enerji ihracatındaki gelirlerine 7 misli daha fazla gelir olarak geri dönmüştür. Putin, başlangıçta batılı uzmanların düşündüğünün tam tersine, artan siyasi gücünü Rus petrol ve gaz sektörünün kapılarını ardına kadar yabancı sermayeye açmak için değil, petrol ve gaz sanayisinde Rus devletinin kontrolünü arttıracak yeniden yapılanma çalışmalarını derinleştirilmesi için kullanmayı tercih etmiştir. Putin'in doğrudan etkisiyle enerji sektöründe başlatılan şirket birleşmeleri neticesinde Kremlin, Rosneft, Transneft, Transneftteprodulet, UES gibi şirketlerde çoğunluk hissesini ele geçirmiş olup, Gazprom'un yönetimi de tamamen devlet hakimiyetindedir. Rusya enerji politikasının dış bakan yüzünde bir diğer dikkat çeken yaklaşım ise Rusya'nın ekonomisinin zayıf hale geldiği durumlarda Batılı yatırımcılarla iyi ve uyumlu şekilde politikalar yürütülürken, enerji fiyatlarının yükseldiği durumlarda bu yaklaşımın tam tersi bir yaklaşım sergilemesidir. Yani Rusya'nın dış politikası da veya diğer devletlerle olan ilişkilerinde de enerji önemli bir yer teşkil etmektedir. Aralık 2005'te yapılan RF Güvenlik Konseyi toplantısında bir adım daha ileri giden Putin, Rusya'nın orta vadede dünya enerji liderliğini

hedeflediğini vurgulamıştır. Ancak Putin şunu çok iyi bilmektedir ki; Rusya'nın enerji alanında dünya lideri olabilmesi için kullanacağı araç asla petrol değil, doğalgazdır. Rusya enerji politikasının dış bakan yüzünde doğalgaz Rusya için stratejik bir madde olarak görülmekte ve herkese de gösterilmektedir. Petrolde Suudi Arabistan'ın dünyadaki önemi ne ise doğalgazda da Rusya'nın önemi odur. Hatta Suudi Arabistan'ın petrol gücü, Rusya'nın doğalgaz gücü ile kıyaslandığında dünya enerji piyasasında Rus doğalgazının gücü daha fazla olarak görülmektedir. Bu yüzden de Gazprom, dünyanın en büyük doğalgaz şirketi unvanını kazanmıştır.

Rusya enerji politikasında veya enerji sektöründe yatırım ihtiyacı büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya bu ihracat altyapısını genişletmek için 1trilyon dolara yakın bir miktarda yatırım yapması gerekmektedir. Şunu söylemek gerekmektedir ki; Rusya'da enerji üretimi için yapılan üretim faaliyetleri yeni tekniklerle yapılmamaktadır. Ayrıca Rusya'da petrol çıkartmak için yapılacak masraf Suudi Arabistan'ın yaptığı masraftan çok daha fazladır. Bunların yanına bir de eski Rus ihraç boru hatlarını eklemek mümkündür. Ortalama olarak birçoğunun yaşı ilerlemiştir. Bütün bu olumsuzlukları giderebilmek için Rusya'nın yaklaşık olarak 1 trilyon dolarlık yatırım yapması gerekmektedir. Rusya enerji politikası açısından en önemli şirketler; Gazprom, Transneft, UES ve Lukoil'dir. Rusya enerji politikası 2003 yılı ortalarına kadar, birbirleriyle organik bağı bulunmayan devlet kurumları ve özel sektör temsilcileri tarafından belirleniyordu. Bu tarihten itibaren Vladimir Putin tarafından RF enerji politikasının merkezileştiği gözlemlenmektedir. 2003 ilkbaharına kadar enerji şirketlerinin üst düzey yöneticileri hükümet seviyesinde karar alma süreçlerine aktif biçimde katılabiliyorlardı. Putin, büyük enerji şirketlerinin yönetim kademelerine D. Medvedev ve A. Miller (Gazprom), I. Sechin (Rosneft), Y. Shkolov ve A. Dvorkovich (Transneft), V. Surkov (Transnefteprodukt) gibi Kremlin'e yakın isimleri atayarak, bu durumu da ustaca bir hamleyle tersine daha doğrusu lehine çevirmeyi başarmıştır. 2003'ten itibaren devlet kontrolünün çok yoğun bir şekilde arttığını ispatlayan en önemli belge ise Rus Enerji Stratejisi belgesidir. Bu belgede devlet kontrolüne yönelik birçok bölüm bulunmaktadır. RF doğalgaz piyasasında 'monopol güç' olmak istemektedir. RF'nin sahip olduğu enerji rezervleri ve özellikle doğalgaz alanında tüm Avrupa ve yakın çevresi için monopol bir dağıtıcı konumunda olması kendisine önemli avantajlar sağlamaktadır. Öncelikle yaptığı enerji ihracatı ekonomisini düzeltmeye olanak sağlamaktadır. İkinci olarak ise yaptığı enerji ihracatını pazardaki tekel konumunun

kendisine verdiği güvenle bu ihracata bağımlı devletlere karşı bir siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır. RF özellikle son dönemde doğalgaz üzerindeki tekel konumunu bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. RF, doğalgaz fiyatlarını bölge devletlerinin Moskova ile olan ilişkilerine göre ayarlayarak, doğalgazı ihracat yaptığı ülkelere karşı ödüllendirme ya da cezalandırma aracı olarak kullanmaktadır. RF doğalgazın fiyatını BDT'ye üye her ülke için özel olarak belirlemektedir (Sapmaz, 2008: 132). Rusya ayrıca Hazar ve Orta Asya doğalgazını da kendisine göre çok iyi ve uygun fiyatlardan uzun süreliğine kontrol altına alabilmeyi başarmıştır. Rusya doğalgaz ve petrol alanında cezalandırma yöntemine ağırlıklı olarak Beyaz Rusya ve Ukrayna'ya karşı kullanmaktadır. Buna yeri geldiğinde Gürcistan'ı da eklemek mümkündür. Rusya bir taraftan Orta Asya ülkelerindeki enerji kaynaklarının kontrolünü ele geçirirken, diğer taraftan da yeni projeler sayesinde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi kendisine bağımlı hale getirmiştir (Elnur, 2008: 230). Rusya, gaz ihracatına dış politikada bir silah olarak kullanmak maksadıyla değil ama o dönemde çok ihtiyacı olan döviz bulmak amacıyla başlamıştır. Ancak yoğun bir biçimde Rus enerji kaynaklarına bağımlı olan o dönemin Doğu Bloğu ülkelerinin AB'ye katılmasıyla Avrupa'nın bir bütün olarak Rus gazına bağımlılığı artmıştır. Petrol fiyatlarının yükselmesi de maliyeti yüksek Rus enerji kaynaklarını verimli hale getirerek sürece katkıda bulunmuştur.

Enerji stratejisi çerçevesinde üzerinde durulan konulardan birisi de ülkenin enerji diplomasisinin bölgesel önceliklerinin belirlenmesiyle ilgilidir. Rusya petrolü ve doğalgazının geleneksel satış pazarı Avrupa ülkeleridir. Fakat enerji kaynaklarının Doğu ve Güney yönünde ihracatının artırılması, Hazar kıyısındaki petrol üreticisi ülkelerle ortak projelerin gerçekleştirilmesi ve stratejik petrol boru kemerlerinin inşası önümüzdeki dönemde Rus enerji diplomasisinin kapsamını belirleyen konuların başında gelmektedir. Rusya'nın enerji politikalarında önemi giderek artan bölgelerden birisi de Asya Pasifik Bölgesidir. Hızlı ekonomik büyüme ve buna paralel olarak enerji tüketiminin artması, Rusya ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerde enerji konusunu belirleyici unsur haline getirmektedir. İthalatçı ülkelerden Çin, Japonya ve Güney Kore ile ilişkiler geliştirilirken, bu ülkelerin aynı zamanda Rusya'nın Uzakdoğu Bölgesindeki petrol rezervlerinin işletilmesinde aktif rol alacağı beklenmektedir. Özetle enerji faktörü Rusya'nın yaklaşık 80 ülkeyle olan ilişkilerini etkilemektedir (www.tasam.org-22.09.2004). Rusya doğalgazı ihraç etmesinin ötesinde, Gazprom Şirketi eliyle ya da onun arkasında bulunduğu şirketler

ve özelleştirmeler vasıtasıyla, BDT ülkelerindeki ve Avrupa'daki dağıtım şirketlerini de ele geçirmeye çalışmaktadır. Böylece Rusya'nın gazın dağıtımında son noktaya kadar ulaşması hedefi için uğraş verilmektedir. Rusya'nın 2003'te son halini alan "2020'ye Kadar Rus Enerji Stratejisi" belgesinin oluşturulmasına kadar ki zaman diliminde tutarlı, etkin ve dış politika aracı olarak kullanılabilir bir enerji stratejisinin varlığından söz edilemez. İç ve dış siyasal ortamın da bu döneme kadar bu türde bir aracın oluşmasına ve oluşturulmasına pek de izin vermediği belirtilmelidir. Bu döneme kadar Rusya'da enerji politikası bir bölümü devletin dışında yer alan çeşitli aktörler tarafından belirlenmiştir. Merkezi planlama ve kontrol söz konusu olamamıştır. Bu dönem, enerji şirketlerinin yöneticilerinin hazineye para aktaran en önemli unsurların yöneticileri olarak hükümet düzeyinde karar alma süreçlerini etkiledikleri, hatta belirleyici oldukları dönemdir. Bu sürecin Putin iktidarı ile değişmeye başladığı görülmektedir. Putin'in Ocak 2001'de yaptığı toplantıda "ya siyaset ya ekonomi" uyarısı sonrası açtığı ve ardından istihbarat birimleri olmak üzere, devlet bürokrasisinin desteğini de aldığı savaş sonucunda devletin enerji sektöründe kontrolü yeniden eline aldığı görülmektedir. Putin'in değerlendirmesine göre, petrol ve doğalgaz özel sektöre değil, devlete ait olmalıdır ve devlet de bu alanları devletin ve halkın çıkarları için kullanmalıdır (Çelikpala, 2008: 59).

Rusya BDT ülkelerine de yeni bir fiyatlandırma politikası uygulamak istemektedir. Buna göre asıl öngörülen hedef BDT ülkelerine ihraç edilen petrol ve doğalgazın Avrupa ülkeleriyle aynı fiyatta eşdeğer bir hale getirilmesidir. Rusya'nın bu fiyatlandırma politikası ve eski Sovyet coğrafyasına enerji kozunu ne şekilde oynayacağını bir göstergesi olmuştur. Bunu da yine Beyaz Rusya ve Ukrayna örneklerinde net bir şekilde göstermiştir. Özellikle Rusya'nın Beyaz Rusya ile Aralık 2006'da yaşanan enerji krizinde Rusya, Beyaz Rusya gaz dağıtım ağı Beltraspas'ı 4 milyar dolara satın almak istemiş; aksi takdirde Belarus'a sattığı gazın fiyatını dört katına çıkarma tehdidinde bulunmuştur. Arada anlaşmazlık çıkınca da Rusya, geçici olarak gazı kesmiştir. Bu örnek de Rusya'nın enerji politikasının son derecede ciddi ve etkin bir şekilde yürütüldüğünün tüm dünyaya kanıtıdır (Erbil, 2010: 115).

31. Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

Rusya'da enerji kaynakları ve bu enerjinin işletilmesi Rusya için yaşamsal çıkar haline gelmiştir. Bu yüzden Rusya doğalgaz ve petrolün çıkarılmasından işletilmesine ve

ihraç edilmesine kadar bütün konularda dünya enerji pazarında söz sahibi olmak istemektedir. Rusya'da bulunan rezervler açısından doğalgaz petrole göre daha fazla öneme sahiptir. Rusya son yıllarda petrol açısından da atılım yapmış olmakla beraber, rezervler bakımından petrol hala doğalgaza rakip olabilecek bir durumda değildir. Bunun için de Rusya dünya enerji pazarında koz olarak doğalgazı kullanmaktadır. Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz rezervleri ayrı başlıklar halinde aşağıda incelenecektir.

310. Rusya'nın Doğalgaz Rezervleri

Rusya dünya doğalgaz rezervleri bakımından dünya toplam enerji rezervlerinin dörtte birinden daha fazlasına sahip bulunmaktadır. Kendisine rakip olabilecek en yakın ülke olan İran doğalgazının yaklaşık olarak iki katına sahiptir. Bütün bu yönleriyle Rusya doğalgaz rezervleri bakımından dünyanın en fazla doğalgaz rezervlerine sahip ülkesidir. Rusya sahip olduğu doğalgaz kaynaklarının yaklaşık %74.6'sını Batı Sibirya'daki Yamburg, Urengoy ve Medvej'deki doğalgaz yataklarında bulunmaktadır. Rusya'nın sahip olduğu doğalgaz rezervlerinin %16.1'i Yamal Yarımadası ve Shtokman Adasında, %9.3'ü ise Doğu Sibirya'da bulunmaktadır. Rusya'nın adı geçen doğalgaz yataklarından en önemlisi Urengoy doğalgaz yataklarıdır. Dünyanın en büyük ikinci doğalgaz alanı olan Urengoy'un keşfedildiğinde yaklaşık olarak 10 trilyon metreküplük bir rezervi bulunmaktaydı. Bir diğer doğalgaz rezerv alanı olan Yamburg ise Urengoy rezerv alanından sonra Rusya'nın en büyük doğalgaz alanıdır. Keşfedildiğinde 4.7 trilyon metreküplük bir doğalgaz rezervine sahip olduğu bilinmektedir. Rusya'nın bir diğer önemli rezerv alanı olan Shtokman ise dünyanın en büyük beşinci doğalgaz rezerv alanıdır. Dünyanın en büyük doğalgaz alanlarından sekiz tanesi Rusya toprakları içinde bulunmaktadır. Bu alanlardan Urengoy, Yamburg, Orenburg, Shtokman, Zapolyarnoye, Kharasevey, Bovanenko, Medvezh'ye Rusya'nın en büyük doğalgaz alanları olarak söylenebilir. Gazprom, Yamal Yarımadası'nda bulunan doğalgaz alanlarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Bütün bu özellikleriyle Rusya doğalgaz rezervleri bakımından dünya devidir. Ülkenin mevcut üretim verileri dikkate alındığında 80 yıl yetecek kadar doğalgaz kaynağına sahip olduğu tespit edilmiştir (Davies, 2006, s.22). Rusya'nın toplam doğalgaz rezervi 1.680 trilyon feet'tür. Bu özellikleriyle Rusya dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi ve ihracatçısı sıfatıyla stratejik bir güç elde etmiştir. Rusya'nın bu alandaki gücünü gösteren 2006 yılı rakamsal değerleri 47.65 trilyon m³ ve dünyadaki payı da %26,3'tür (<http://www.tsk.tr/SAREM/Dergiler/2007/sad10.pdf-2007>)

311. Rusya'nın Petrol Rezervleri

Rusya günümüzde elde ettiği enerji gelirlerinin önemli bir miktarını da petrol ihracatından elde etmektedir. Ekonomik verilere göre Rusya'nın ihracatının %60'ı, petrol fiyatlarına birebir bağlı durumdadır. Kamu gelirlerinin yüzde 30'u petrol sektöründendir, tek başına bakıldığında milli gelirin %20'i bu sektörden gelmektedir. Ayrıca ilgili sektörlerde göz önünde bulundurulursa bu oran %40'a çıkmaktadır (Şehitoğlu, 2007: 37). Özellikle son dönemde petrol alanlarına yapılan yatırımlardan dolayı, Rusya'nın petrol alanından elde ettiği gelirler hatırı sayılır bir şekilde artış göstermiştir. Rusya, rezervler bakımından Ortadoğu devletleri kadar olmasa da önemli bir ölçüde petrol rezervine sahiptir. Rusya'nın kanıtlanmış 60 milyar varil petrol rezervinin çoğu Batı Sibirya'da Ural Dağları ve Orta Sibirya platosu arasında bulunmaktadır (Gleb, 2006: 4).

Dünya petrol rezervlerinin sistematik bir biçimde incelenmesi ile elde edilmiş istatistikleri göz önüne aldığımızda, Rusya petrol zenginliği bakımından hatırı sayılır bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya petrolerini Dick Cheney'in dünya toplam petrol sistemi referansı ile incelediğimizde Rusya'da petrol yatakları başlıca Volga-Ural Bölgesi, Batı Sibirya Bölgesi, Kuzey Kafkasya Bölgesi ve Kuzey Denizi kıyısında Kimmonpaşava Bölgesi'nde yer almaktadır (Üşümezsoy, 2006: 1)

Rusya'da petrol rezervleri bakımından Batı Sibirya havzasının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bu bölge Rus petrol üretimi açısından büyük bir kaynak noktasını ihtiva etmektedir. Bölgede petrol rezervi bakımından söz sahibi birkaç petrol yatağı da bulunmaktadır. Bu bölgede Sovyetler Birliği döneminden beri petrol üretimi yapılmaktadır. Ancak özellikle Sovyet döneminin sonlarına doğru burada petrol üretimi düşmesine rağmen daha önce de değinildiği gibi, Rusya'nın enerji alanındaki altyapı yatırımları sayesinde bölgedeki petrol üretiminde de tekrar artış sağlanmıştır. Batı ve Orta Sibirya bölgeleri dışında da Rusya'da Doğu Sibirya bölgesinde de petrol rezervlerinin olduğu bilinmektedir. Ancak Doğu Sibirya'daki elverişsizlikten dolayı bu bölgede yoğun bir araştırma günümüze kadar pek fazla yapıldığı söylenemez. Bunların yanında Rusya son dönemde ve özellikle 2009 yılında 4.5 milyar varillik yeni rezerv alanları da bulunmuştur. Bu yeni bulunan petrol rezervleriyle birlikte Rusya petrol konusunda ve uluslararası petrol piyasasında çok daha fazla gelişecek ve etkin söz sahibi olmaya devam edecektir (Erbil, 2010: 104).

32. Rusya'nın Boru Hatları ve Boru Hatları Politikaları

Rusya Putin'in başkanlık döneminde enerji diplomasisine dış politikada çok fazla başvurmuştur. Putin döneminde Rusya'nın belki de en fazla üzerinde durduğu konu enerji olmuştur. Bunu da zorlayıcı diplomasi şeklinde uygulamış ve zorlayıcı diplomasinin içeriğini de yine enerji ile doldurmuştur. Putin ve Rus siyasal eliti enerji diplomasisini de boru hatlarıyla ve bu hatların üzerine inşa ettiği enerji politikaları ile yürütmeye çalışmıştır. Bu yüzden Rusya'nın doğalgaz ve petrol boru hatları çok dikkat çekici bir konu olmuştur. Rusya boru hatları politikaları ile hem AB'ye daha fazla enerji ikmali sağlamayı, hem çeşitli boru hatlarıyla Ukrayna, Beyaz Rusya ve Polonya'yı enerji oyununda egale etmeyi, hem de Uzakdoğu'da Japonya ve Çin enerji pazarında da söz sahibi olmayı amaçlamaktadır. Hazar petrolünün taşınması gerçekte Rusya'yı ekonomik alandan çok siyasi planda daha çok ilgilendiriyor. Moskova, boru hattının başında duracak ülkenin, Kafkasya ve Orta Asya'yı denetimi altında tutacağını biliyor (Başlamış, 1998: 39). Bundan dolayı da Rusya kendi bölgesinde bulunan boru hatlarına ve onların üzerindeki egemenlik durumuna büyük bir önem vermektedir. Rusya açısından Hazar Bölgesinin önemini söylemeye gerek yoktur. Hazar jeopolitiğinin merkezinde bölge ülkelerinin dış aktörlerin yardımıyla Rusya denetimindeki altyapıya ve birbirlerine bağımlılıklarını azaltma çabaları yatmaktadır. Önerilen boru hatları temelde Rusya ve İran'ın etkisini kontrol altında tutarak, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve Hazar ülkelerinin bağımsızlıklarının güçlendirilmesini hedeflemektedir. Buna karşılık Rusya, Hazar Bölgesi'ndeki stratejik çıkarlarını korumayı ve boru hatlarının büyük kısmının kendi topraklarından geçmesini arzu etmektedir. Ayrıca Rusya kendi topraklarından geçmeyen bir boru hattıyla Batılı ülkelerle yaptığı enerji kaynakları ticaretinde kendi payının azalacağından ve bu durumun sonucu olarak da enerji gelirinden mahrum kalacağından endişelenmektedir. Bu durum aynı zamanda bölge ülkelerinde Batılı sermayenin artmasına sebep olacak ve bu ülkelerin batıyla olan ticareti arttırıp Rusya ile olan ticaretin azalmasına yol açacaktır. Rusya bağımsız cumhuriyetlerden elde edilen enerji kaynaklarının dünya pazarlarına sunumunun ve enerji kaynaklarının miktarının kontrolünün kendi topraklarından geçen boru hattıyla gerçekleştirebilecektir. Böylece fiyatları ve ihracat miktarını belirleme kendi elinde olacaktır. Rusya boru hatları ile Orta Asya devletleri ile olan ilişkilerini yönlendirmektedir.

Orta Asya devletlerinin enerji konusundaki en önemli partneri Rusya'dır. Sovyetler döneminde inşa edilen boru hatları bu ilişkinin bu kadar üst düzeyde olmasının en büyük

sebebi olmuştur. Rusya, mevcut boru hatlarını onararak ve yenilerini inşa ederek Orta Asya devletleri ile arasında adeta bir enerji köprüsü kurmuş ve bu bölgeden aldığı gazı Avrupa'ya iletmeye başlamıştır. Orta Asya'dan çok ucuza aldığı doğalgazı fahiş fiyatlara Avrupa'ya satan Rusya, coğrafi konumunun verdiği bu avantajla hem kendi ekonomisini güçlendirmiş, hem de 21. yüzyılın Enerji Baronu haline gelmiştir (Tüysüzoğlu, 2008: 1).

Bütün bu gelişmeler ve Rusya lehine enerji alanındaki avantajlar Rusya'nın boru hatları ve bu hatlara yönelik politikalarının kalitesini ve Rusya'nın bu hatlara verdiği önemi göstermektedir. Çünkü eski SSCB ülkelerinden çıkan enerji boru hatları Rusya'ya büyük bir jeopolitik üstünlük sağlamaktadır. Rusya boru hatlarının yukarıda da değinildiği gibi önemli bir özelliği Sovyetler Birliği zamanından kalmış olmasıdır. Aslında bu özellik Rusya'yı zorlamaktadır. Çünkü bu eski hatların onarılması ve bakımı da oldukça maliyetli bir durumdur. Rusya bunun üzerine rezerv alanlarına yeni pazarlar bulmak için yeni boru hatlarına ve yeni projelere ihtiyaç duymuştur. Çünkü boru hatlarında önemli olan sürekli bir enerji pazarı yaratmak ve bundan sürekli gelir elde edilmesidir. Bunun için Rusya petrol ve doğalgaz alanında yeni projeler tasarlamayı ve yeni boru hatları oluşturmayı ihmal etmemektedir. Çünkü şu unutulmamalıdır ki; Rusya'nın enerji diplomasisinin esas aracını boru hatları oluşturmaktadır.

Rusya boru hatlarının bir diğer özelliği ise genellikle birçoğu Sovyet döneminden kalmasından dolayı yaşlı olmasıdır. Günümüzde mevcut boru hatlarının ortalama kullanım yaşının 22 olduğunu anımsarsak boru hatlarının ne kadar eski olduğunu anlayabiliriz. Rusya boru hatlarının bir diğer özelliği ise özellikle Rusya'dan Avrupa'ya uzanan hatlarda Rusya, %80 oranında Ukrayna'ya bağımlı olmasıdır. Rusya'nın Ukrayna'yı enerjinin transit geçişindeki bu bağımlılığı iki devlet arasındaki krizin uluslararası politikadaki önemini ne kadar büyük olduğunu göstermek açısından iyi bir göstergedir.

Rusya boru hattı politikaları sayesinde Kuzey Akım Projesiyle Almanya'yı, Güney Akım Projesiyle İtalya'yı ve Mavi Akım Projesiyle Türkiye'yi bir enerji pazarı haline getirmek istemektedir. Özellikle Kuzey Akım Projesi ile Rusya ile Almanya arasındaki enerji ticareti büyük boyutlara ulaşmıştır. Bütün bu gelişmeler ve argümanlar Rusya'nın boru hatlarına yönelik çalışmalarının ve amaçlarının birer göstergesi durumundadır. Bu konuda da Rusya'nın boru hatları, petrol ve doğalgaz boru hatları olarak ikiye ayrılacak ve her bir enerji kaynağının boru hatları ayrı ayrı incelenecektir.

320. Rusya'nın Petrol Boru Hatları ve Politikaları

Rusya'nın hali hazırda olan birçok boru hattı ve bunların yanında birçok petrol boru hattı projesi bulunmaktadır. Ancak bu kısımda sadece belli başlı petrol boru hatları incelenecektir. Rusya bu petrol boru hatları ile birçok ülkeye petrol sevkiyatı gerçekleştirmektedir ve son yıllarda bu petrol boru hatlarından diğer ülkelere ihraç edilen petrol miktarı, Rusya'da son yıllarda üretimin artmasından dolayı artmıştır. Bu gelişme de Rusya'nın genel olarak enerji gelirlerinin artmasını sağlamıştır.

Rusya'nın petrol boru hatları ve projelerine bakacak olursak;

- Druzhba Boru Hattı Adria Reversal Projesi,
- Baltık Boru Hattı Sistemi,
- Doğu Sibirya Pasifik Okyanusu Boru Hattı, Rusya'nın petrol alanındaki önemli boru hatları olarak ve projeleri olarak dikkat çekmektedir. Rusya'nın boru hatlarını gösterir harita aşağıda sunulmuştur.

3200. Baltık Boru Hattı Sistemi

Samara'yı Finlandiya Körfezindeki Primorsk'ta bulunan Rusya'nın petrol tankeri terminaline bağlayan Baltık Boru Hattı Sistemi (BPS), Transneft'i tarafından işletilmektedir. Rusya'nın Batı Sibirya Bölgesinden ham petrolü hem Kuzey hem de Batı Avrupa pazarlarına taşımaktadır (Chossudovsky, 2008:1). Baltık Boru Hattı Sistemi Batı Sibirya ve Timan Peçora'dan Finlandiya Körfezindeki Primorsk limanına ham petrol sevkiyatı için kullanılmaktadır. Aralık 2001'de faaliyete geçmiş olan Baltık Boru Hattı Sistemi her geçen yıl kapasitesini daha fazla arttırmıştır. Baltık Boru Hattı Sisteminin Rusya açısından en önemli özelliği enerji ihracında aracı devletleri ortadan kaldırması ve bunun sonucu olarak Kuzey Avrupa enerji pazarlarına doğrudan iniş imkanı sağlamasından meydana gelmektedir. Bu durum da Rusya'nın Kuzey Avrupa'ya ihracatında transit yollarla ve transit ülkelerle uğraşmaması anlamına gelmektedir. Ancak Baltık Boru Hattı Sisteminin çıkış yeri olan Primorsk limanındaki bir sorundan da bahsetmek gerekmektedir. Buna göre bu limandan ihracat kapasitesinin ancak yarısı kadar yararlanılmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise boru hattı kapasitelerinin tam olarak yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır. Baltık Boru Hattı Sisteminin 2007 yılından itibaren ihracat kapasitesi günde 1.5 milyon varil olarak hesaplanmaktadır. Bu mevcut rakam, mevcut boru hattı

kapasitelerinin yetersiz olmasından dolayı arttırılamamaktadır. Baltık Boru Hattı Sistemi, Baltık Boru Hattı Sistemi II ile güçlendirilmektedir. Birinci aşamanın limanı Primorsk Limanı”yken, ikinci aşamanın limanı Ust-Luga olarak kararlaştırılmıştır. İkinci Baltık Sistemi de Transneft tarafından yürütülmektedir.

Şekil: 1 Baltık Boru Hattı Haritası

Kaynak: http://www.enerjienergy.com/haber.php?haber_id=348

3201. Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu Boru Hattı

Dünya genelinde enerji tüketen sadece ABD, Rusya gibi devletler ve AB değildir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi hızlı bir şekilde gelişmekte olan ülkeleri de göz önüne almak gerekmektedir. Çünkü Çin ve Hindistan gibi devletler son dönemlerde hızlı gelişmelerine paralel olarak enerji alanında da enerji arz eden ülkelerden yoğun bir enerji talebi içerisindedir. İşte Rusya da bu enerji ticareti içerisinde dünyanın en büyük enerji devlerinden birisi haline gelmiştir. Devlet Başkanı Putin’in 21 Mart 2006’da Pekin’e yaptığı ziyaret esnasında Rosneft ile Gazprom Çin Milli Petrol Kuruluşu (CNPC) ile anlaşmalar imzaladılar (Devlet, 2007: 1). Bu proje iki aşamadan oluşmaktadır. Bu proje ile Rusya enerji alanında Asya-Pasifik bölgelerinde de etkin bir enerji politikası yürütmeyi amaçlamaktadır. Projenin ilk basamağı yıllık 220.5 milyon varil ham petrol kapasitesine sahip 2.757km’lik kısmının inşa edilmesini öngörüyor. Proje, Doğu Sibirya’nın Irkutsk Bölgesindeki Taishet’i Rusya’nın uzak doğusunda bulunan, Amur Bölgesi’ndeki Skovorodino’ya bağlayacaktır. İkinci basamak Skovorodino’dan Pasifik Okyanusuna kadar

2.100km'lik bir uzunluğu kapsayacaktır. İkinci basamak tamamlandığında yıllık olarak 367.5 milyon varil petrol pompalanacaktır (Can, 2009: 1). Projenin toplam maliyeti 12.5 milyar dolar olarak belirtilmiştir. Günde ortalama olarak 1.6 milyon varil kapasiteli bir boru hattıdır. Projenin ikinci kısmı tamamlandığında 367.5 milyon varil petrol pompalama hedefi ile beraber Rusya zaman içerisinde bu miktarı artırma isteği içerisinde. Buna göre Rusya 367.5 milyon varil/yıl miktarı belirli zaman içerisinde 588 milyon varil/yıl seviyesine çıkarmak istemektedir. Rusya açısından bu projenin bir diğer amacı da şudur: Bilindiği gibi enerji ithalatında AB Rusya'ya bağımlıdır. Bunun tersten okunması ise Rusya'nın da enerji ihracatında AB'ye bağımlılığıdır. Çünkü enerji boru hatları ancak buna el vermektedir. Rusya bu proje ile enerji ihracatında yeni yollar ve yeni pazarlar bulmayı hedeflemektedir. Rusya bütün bu amaçlarının yanında başka amaçları da gütmektedir.

Rusya, uygulamaya başladığı “liberal imparatorluk konsepti” çerçevesinde “stratejik ortak” olarak nitelendirdiği Çin'in bölgedeki etkinliğini kontrol etmek ve bölgeye özellikle iktisadi anlamda hakim olmasını önlemek maksadıyla savunma ve enerji alanlarında Çin'i kendisine bağımlı hale getirmeyi, Çin'e verdiği ticari açığı dengelemesi, Avrupa'nın kendisine olan enerji bağımlılığını azaltmak için yaptığı alternatif enerji koridorlarına karşı kendi pazarını çeşitlendirme adına Asya'ya da enerji ihracatına başlaması, Asya'da BDT coğrafyası dışında da etkin olmayı, büyük bir Pazar olan Çin'e silah ve enerji dışında hantal olan Rus sanayi mallarını pazarlamayı, Çin'in yapmayı planladığı 30 veya daha fazla nükleer reaktörün inşasının Rus şirketler tarafından yapılmasını sağlamayı, bu yolla ABD-Hindistan arasında imzalanan nükleer enerji anlaşmasına karşılık vermeyi hedeflemektedir (Karaca, 2007: 20).

Bu projenin birinci kısmı Aralık 2009'da tamamlanmıştır. Projenin ikinci kısmı tamamlanana kadar petrolün Pasifik kıyılarına demiryolu üzerinden taşınması planlanmıştır. Projenin tamamının 2011 yılı içerisinde bitirilmesi planlanmıştır.

3202. Druzhba Boru Hattı

Rusya'nın Avrupa'ya petrol ihracı için kullandığı yollardan birisi de Druzhba Boru Hattıdır. “Druzhba” veya “Dostluk” boru hattı 4000km ile dünyanın en uzun boru hattıdır. Rus ham petrolünün yaklaşık %70'i seviyesinde Avrupa'ya geçişi için bu boru hattı kullanılmıştır, Avrupa'ya yollanan Rus (Orta Asya'ya kadar) petrolünün başlıca en geniş nakil yoludur (Borisocheva, 2007: 5). Hattın ortalama olarak günlük kapasitesi 1.2-

1.3/milyon varil kadardır. Druzhba Boru Hattı Ukrayna, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan üzerinden Almanya'ya ulaşmaktadır. Druzhba hatları genel olarak kuzey ve güney olarak ikiye ayrılmaktadır. Hattın kuzey kısmı Almanya'ya bağlanmaktadır. Bu hattın günlük 850.000-950.000 varil/gün bir petrol geçişi yapılmaktadır. Hattın diğer kısmı olan güney kısmı ise günlük 350.000 varil/gün kapasiteye sahiptir. Hattın güney kısmında Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya bulunmaktadır. Bu kısımda Slovakya'nın önemi büyüktür. Rusya ile Slovakya arasındaki Druzhba boru hattı ile Slovakya, Rusya'dan gelen petrolün Çek Cumhuriyeti'ne geçişini sağlayan ülkedir. Transpetrol şirketi, petrol boru hattının yönetim ve işletiminden sorumludur (DEİK, 2005: 12).

Bu konu hakkında bahsedilmesi gereken son boru hattı ise Adria Boru Hattıdır. Adria Boru Hattı 1974 yılında tamamlanmış olan bir boru hattıdır. Adria Boru Hattı Omisalj'da Orta Doğu petrolünü yüklemek için tasarlanmış, daha sonra kuzeye doğru Hırvatistan ve Macaristan'a doğru uzatılmıştır. Hırvatistan'ın Kuzey Adriyatik'teki Omisalj limanından Macaristan'a petrol basan Adria Boru Hattında akım yönünü ters çevirerek Rusya petrolünü Adriyatik'e indirmek, 15 yıldır gündemde olan bir başka projedir. Altı ülkeyi ilgilendiren bu girişim henüz Rusya'nın tam desteğini sağlamadı. Gerçekleşirse günde 300.000 varile kadar petrol taşıyabilecek (Buldam, 2004: 2) bir potansiyele ulaşacaktır. Bunun maliyeti ise yaklaşık olarak 320 milyon dolardır. Bu konu 1990'lardan beri düşünülen bir konudur. Hattın şu anki potansiyeli günlük 100.000 varildir. Eğer bu gerçekleşirse Rusya Adriyatik Denizinde yeni bir ihracat yeri daha kazanmış olacaktır.

Şekil: 2 Druzhba Boru Hattı Haritası

Kaynak: (Erbil, 2010:110)

321. Rusya'nın Doğalgaz Boru Hatları ve Politikaları

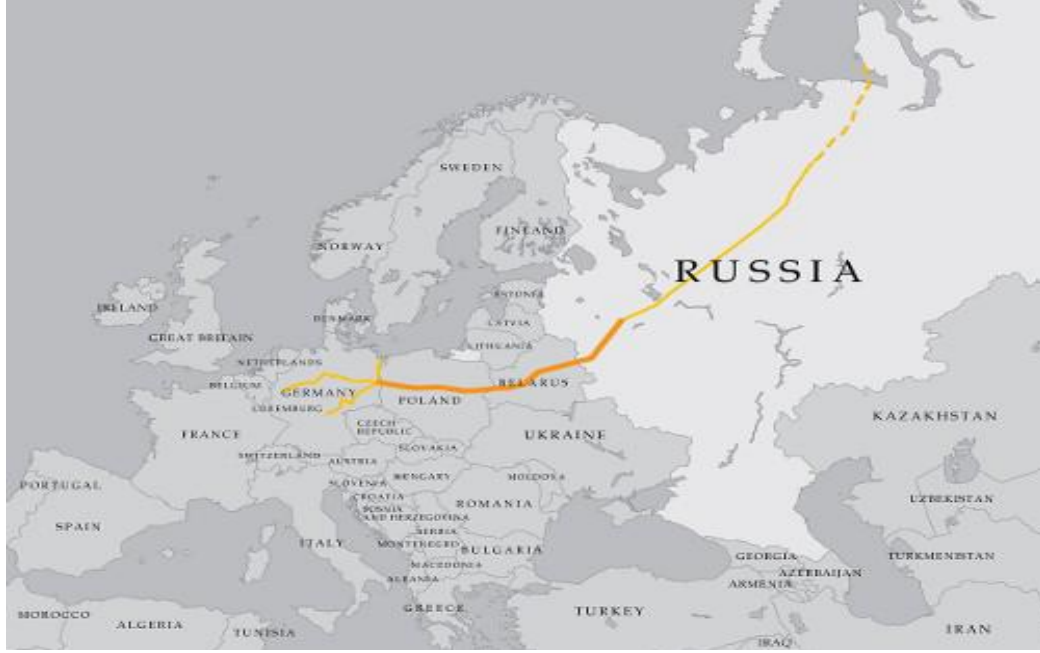
Rusya'nın halihazırda birçok doğalgaz boru hattı bulunmaktadır. Bu boru hatlarını ve projelerini kısaca belirtecek olursak;

- Yamal-Europe II Doğalgaz Boru Hattı,
- Mavi Akım Hattı,
- Kuzey Boru Hattı,
- Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı,
- Transgas Boru Hattı gibi boru hatları bunlardan bazılarıdır.

3210. Yamal-Europa II Doğalgaz Boru Hattı

Rus gazının Avrupa'ya giden kısmının 4/5'i Ukrayna üzerinden geri kalan kısmı ise Beyaz Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaşmaktadır. Bu doğalgaz boru hattı Yamal Yarımadasından başlayarak, Beyaz Rusya ve Polonya üzerinden Almanya'ya ulaşan bir boru hattıdır ve yaklaşık olarak 4000km uzunluğundadır. Konumuz açısından Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizinden önce Gazprom Yamal Avrupa II projesi kapsamında Rus gazını Polonya'dan Slovakya'ya, daha sonra Avusturya'ya ve oradan da İtalya'ya ulaştırmayı hedeflemiştir. Özellikle hattın ikinci kısmında Rusya ve Polonya anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bunun üzerine Rusya bu proje yerine Kuzey Boru Hattına yoğunluk vermeye başlamıştır. Çünkü Gazprom şirketine göre Kuzey Boru Hattı Projesi Yamal-Europe II Boru Hattı Projesine göre Rusya'ya çok daha fazla ekonomik gelir getirecek ve Polonya'nın enerji alanındaki istikrarsız davranışları bertaraf edilecektir.

Şekil: 3 Yamal-Europa II Doğalgaz Boru Hattı Haritası

Kaynak: acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/6093/mustafa_cem_unal_tez.pdf

3211. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı

Bu boru hattı yapılan anlaşma ile Türkiye'yi çok yakından ilgilendirmektedir. Çünkü şüphesiz ki Türkiye'nin doğalgaz alanında yapmış olduğu en büyük doğalgaz anlaşması Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı Anlaşmasıdır. Buna bir de Nubucco Projesini de eklemek mümkündür Ancak hali hazırda Türkiye'nin doğalgaz alanındaki en somut hat Mavi Akım Hattı'dır. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı Anlaşması ile Rusya'dan Türkiye'ye doğalgaz nakli için Karadeniz geçişli bir boru hattı inşa edilmiştir. Hattın tamamı 1213km'dir (750mil). Bu hattın bir kısmı yaklaşık olarak 246 millik bölümü Karadeniz'in altından Türkiye'ye bağlanmıştır.

Rusya, Mavi Akım'ın kapasitesini tamamen kullanmak, doğalgaz projelerini çeşitlendirmek ve böylece enerji alanında kendine bağımlı hale gelecek ülkelerin sayısını arttırmak için Mavi Akım'ı İsrail, Ortadoğu'nun diğer ülkeleri, Yunanistan ve İtalya'ya kadar uzatmak istemektedir. Rusya ayrıca Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattını, rakip olarak görmekte ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattından olduğu gibi bu projeden de rahatsızlık duymaktadır. Rusya bir taraftan "Mavi Akım"la ihraç ettiği gazın miktarını arttırmaya çalışırken, diğer taraftan da son ana kadar Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol

Boru Hattı'nın (BTC) gerçekleşmesine karşı çıkmaya çalışmıştır (Kamalov, 2008: 946). Karadeniz'in altından dünyanın en derin noktasına boru döşenerek (2150m) gerçekleştirilen proje üç ayrı aşamada yapılmıştır. Mavi Akım Hattının yapımına başlanması için Türkiye ile Rusya arasında 15 Aralık 1997 Tarihi'nde aralarında Rusya gaz şirketlerinin de bulunduğu 25 yıllık bir anlaşma imzalanmıştır. Toplam 1213km uzunluğunda olan projenin ilk aşamasının inşaata şubat 2000'de başlamıştır. Rusya sınırları içerisinde İzobihova (Stavlovski Kray RF) ile Drubji (Krasnodorski Kray RF) arasında 373km boru hattı döşenmiştir. İkinci aşama alışmaları Ağustos 2001'de Karadeniz'in Rusya kıyısında başlamıştır. Eylül 2001 ile Kasım 2002 tarihleri arasında Karadeniz geçişi gerçekleştirilmiştir. 30 Aralık 2002'de Samsun kıyısındaki Durusu terminalinde teslim protokolü imzalanarak Rusya tarafından üstlenilen inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. nc aşama olan Türkiye sınırları içersinde ise, 501km uzunluğundaki Samsun-Ankara hattının inşası tamamlanmıştır (Oğan, 2003: 1).

Mavi Akım Projesi ile Rusya Türkiye arasında hiçbir transit ülke bulunmamaktadır. Bu da proje için çok önemlidir. Ancak Türkiye bu proje ile aslında Rusya'nın doğrudan doğalgaz ithalatçısı halini almıştır. Mavi Akım projesinde doğalgaz akışı Aralık 2002'de başlanmıştır. Başlangıçta yıllık kapasitesi 71 Bcf'dir. Bu kapasite her geçen yıl da 71 Bcf arttırılmak üzere planlanmıştır. 2004 yılında hattın toplam doğalgaz akış kapasitesi 113 Bcf olmuştur. 2007 yılında ise bu hattın yaklaşık olarak 330 Bcf hacminde doğalgaz taşınmıştır.

Şekil: 4 Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası

Kaynak:<http://acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/168/180.pdf>

3212. Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı

Kuzey Akım Boru Hattı özellikle Polonya'yı bertaraf etmek üzere tasarlanmıştır. Bu yüzden de bu projeye en büyük tepkiyi de Baltık ülkeleri ve ağırlıklı olarak Polonya göstermiştir. Bu hattın bir diğer özelliği de transit ülkeleri bertaraf etmesi ve üçüncü ülkeleri aradan çıkartmasıdır. Dolayısıyla Polonya, Ukrayna ve Beyaz Rusya transit rota niteliğini yitirecektir. Rusya'nın Ukrayna'ya 2006 tarihinde doğalgaz sevkiyatını kesebilme gücünü kendinde bulabilmesinin en önemli nedeni, Kuzey Avrupa Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne imza atmış olmasıdır. Bu proje sayesinde Rusya özellikle Ukrayna'ya karşı büyük bir koz elde etmiştir. Hattın inşasına Kasım 2006 tarihinde başlanmıştır. Kuzey Akım Boru Hattının amacı Rusya'nın Viborg şehrinde başlayacak olan ve Almanya'nın Graysfeld şehrine uzanacak Rus doğalgazının transit bir ülke olmadan Avrupa'ya ulaştırılmasını sağlamaktır. Böylece Rusya bu proje ile 12 ülkeye transit ücreti ödemek mecburiyetinden kurtulacaktır. Hat, Rusya topraklarından başlayarak Baltık Denizi altından geçirilecektir. Ancak Polonya yaşanacak çevre kirliliğinden ötürü bir bakıma çevre kirliliğini bahane ederek bu projeye karşı çıkmıştır.

Bu projenin bütçesi de ortalama olarak 7.4 milyar Euro tutarındadır. Hattın toplam uzunluğu 1220 km kadardır. Polonya'nın çevre kirliliği bahanesiyle tepki verdiği projeye Finlandiya, Polonya'nın aksine izin vermiş ve bütün çevresel tepkilerin önüne geçilmiştir. Kuzey Akım Boru Hattı Projesi 2011 yılı içerisinde bitirilmesi planlanmaktadır. Böylece

Rus doğalgazını Baltık Denizi üzerinden Almanya'ya oradan da AB'nin çeşitli ülkelerine dağıtılacaktır. Rusya'nın doğalgaz devi Gazprom Başkanı Aleksey Miller, Rus gazını Avrupa'ya ulaştırması planlanan Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattının 2011 yılında çalışmaya başlayacağını (MİLLİYET-19.02.2009) söylemiştir.

Bu projenin bir diğer önemli yanı da Alman-Rus işbirliğini canlandırmasıdır. Ancak Baltık Ülkeleri, bu tehlikeli yakınlardan büyük bir rahatsızlık duymaktadır. Özellikle geçtiğimiz yüzyılda bu tehlikeli Alman-Rus yakınlığının deneyimlerini çok iyi bilen Baltık Ülkeleri, Almanya ve Rusya'nın enerji alanındaki yakınlığından tedirginlik duymaktadırlar.

Şekil: 5 Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası

Kaynak: http://www.enerjivadisi.com/n.php?n=83188a39-2011_04_28

3213. Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı

Güney Akım Projesiyle Avrupa enerji güvenliğinin artırılmasını amaçlamaktadır. Bu, Rusya doğalgaz ikmal yollarını çeşitlendirmeye yönelik Gazprom'un yürütmeye çalıştığı gerçek bir adımdır.

Güney Akım Projesi, İtalya'nın Eni Şirketi ile Rusya'nın Gazprom Şirketi arasında Haziran 2007'de Güney Akım'ın fizibilite çalışması için bir memorandum imzalanmasıyla filizlenen bir projedir. Buna göre hat iki kısımlı olacaktır. Öncelikle Rusya'nın Dzhubga kentinden, Bulgaristan'ın Varna kentine doğru Karadeniz'in altından bir hat ile hat

Bulgaristan'a bağlanacaktır. Daha sonra bu hat Bulgaristan üzerinden ikiye ayrılacaktır. Bunun için de 15 Mayıs 2009 Tarihi'nde hattın yapımı için Berlusconi ve Putin'in katılımıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre Bulgaristan'da ikiye ayrılacak olan hattın biri Yunanistan'a, diğeri ise Sırbistan, Macaristan, Avusturya ve İtalya'ya doğalgaz taşıyacaktır (www1.voanews.com-15.05.2009). Gazprom'a göre bu proje 2013 ile 2015 yılları arasında bitecektir. Güney Akım Projesi AB'nin günümüzde yapmış olduğu Nubucco Projesi arasında enerji alanında bir paradoks yaratmaktadır. Çünkü AB'nin bir taraftan Nabucco ile Rus doğalgazına bağımlılığını azaltmaya çalışırken, diğer taraftan da Güney Akım ile yine Rusya'dan doğalgaz elde etmek için çalışmalar yapmaktadır. Ancak burada asıl amaç daha önce de belirtildiği gibi enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji yollarını çeşitlendirmeye yönelik bir çabadır.

Diğer taraftan, bu çabayı destekler mahiyette Türkiye'den Güney Akım Boru Hattı projesine vize çıktı. Rus gazını Karadeniz'den Avrupa'ya ulaştırması, aynı zamanda geçiş güzergâhındaki Ukrayna'yı by-pass etmesi planlanan ve Nabucco doğalgaz boru hattının en büyük rakibi olarak kabul edilen Güney Akım doğalgaz boru hattına nihai inşaat izni verilmesi konusunda 28.12.2011 Tarihi'nde Türkiye ile Rusya mutabakata vardı. BOTAŞ ve Rus Gazprom, Karadeniz altından dönecek olan Güney Akım Doğal Gaz Boru Hattı'nın Türkiye karasularından geçen bölümünün inşasına onay veren anlaşmaya imza atarken, Rusya Başbakanı Vladimir Putin söz konusu anlaşmanın iyi bir yılbaşı armağanı olduğunu söyledi (MİLLİYET-29.12.2011).

Türkiye'nin Karadeniz'deki ekonomik karasularından geçecek proje için Rusya uzun süredir bu izni almaya çalışıyordu. Konuyla ilgili mutabakatın ardından Yıldız, Gazprom'a inşaat izni veren Türkiye'nin notasını Rusya Başbakanı Putin'e verdi. Rusya'nın stratejik açıdan çok büyük önem verdiği projenin başarılı bir şekilde sonuçlanmasının iki ülke işbirliği ve diyalogu açısından başarılı bir gelişme olduğunu vurgulayan Putin; "Bu işbirliğini Başbakan Tayyip Erdoğan'la başlattık. Enerji bu alanda önemli yer tutuyor. Bütün alanlarda işbirliğimiz başarılı bir şekilde geliyor. Bunda Sayın Erdoğan'ın katkıları büyük." dedi.

Türkiye ile Rusya arasında ileri teknoloji, bilimsel araştırma, ticaret, ziraat ve inşaat alanlarında ilişkilerin geliştiğine değinen Putin; "Türkiye'ye doğalgaz tedariki konusunda 2025'e kadar anlaşmamız bulunuyor. Karadeniz'in altından geçecek doğalgaz boru hattı

projesi de ortak bir Avrupa projesi. Biz AB'ye bu projeye verdiği destek için de müteşekkirimiz. AB, Güney Akım dahil olmak üzere farklı projeleri destekliyor. Bu proje doğrudan 7 ülkeyi ilgilendiriyor. Bu ülkeler arasında Rusya, ekonomik sahasından geçecek olan Türkiye ve diğer 5 AB ülkesi var. Umarım bugünkü imzalayacağımız belgeler ve teatisini yapacağımız belgeler, yeni bir dönemin başlangıcı olacak" dedi.

Türkiye Enerji Bakanı Yıldız da, iki ülke arasındaki işbirliği çitasının Güney Akım projesine çıkan izinle daha da yükseldiğini dile getirdi. Putin'in açıklamalarında iki ülke ilişkilerini ve projeyi son derece iyi bir şekilde özetlediğini vurgulayan Yıldız, iki ülke arasında enerji sektöründeki işbirliğini daha da geliştirmek istediklerini kaydetti. Yıldız, seçimlerde sağlanan başarı dolayısıyla Başbakan Erdoğan'ın kutlama mesajını da Putin'e ilettili. "Sizin ve Başbakan'ımızın aldığı kararları yerine getireceğiz." diyen Yıldız'a, Putin, "Biz Türklerin gerçekten güvenilir ortak olduğunu bir kez daha gördük." ifadesini kullandı.

Putin ve Yıldız'ın hazır bulunduğu törende BOTAŞ ile Gazprom anlaşma imzaladı. Anlaşmaya Botaş Genel Müdürü Fazıl Şenel ve Gazprom Başkanı Aleksey Miller imza koydu. İmzalanan 'Zeyilname' ile Türkiye Batı Hattı'nda 'al ya da öde' kontratları çerçevesinde alamadığı 3 milyar metreküplük doğalgazı 2012'de alacak. Batı hattından doğalgaz alımıyla ilgili 4 milyar metreküplük özel sektörün alımı ve diğer Botaş'ın 4 milyar metreküplük alımıyla ilgili anlaşmalar ise devam ediyor. Özel sektöre devri öngörülen 6 milyar metreküplük kısımla ilgili anlaşmalar ise önümüzdeki günlerde tamamlanacak. Özel şirketler Rus enerji Gazprom'la görüşmelerini sürdürecektir. Doğalgaz alımı ile ilgili diğer piyasalara nispeten bir miktar fazla olan kısım da ise düzeltmeye gidildi. Böylece rakam açıklanmasa da Türkiye doğalgaz alımında biriken ödemelerle ilgili bir kısım kolaylıklar elde etti (ZAMAN-29.12.2011).

Şekil: 6 Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Haritası

Kaynak: <http://turkish.ruvr.ru/2011/05/25/50791394.html>

3214. Trans Gaz Boru Hattı

Transgaz Boru hattı Ukrayna üzerinden geçmektedir. Bu hat ile Avrupa'ya Ukrayna üzerinden yaklaşık 130 milyar metreküplük bir doğalgaz taşınmaktadır. Rusya ile Ukrayna arasındaki hat gerçekten doğalgazın taşınmasında önemli bir hat olarak göze çarpmaktadır. Bu hattın Ukrayna'dan sonraki batı ucunda Polonya bulunmaktadır. Rusya bu hattın ucunda Polonya'nın bulunmasından büyük rahatsızlık duymaktadır. Çünkü günümüzde Polonya ile Rusya arasındaki ilişkiler özellikle 2004'ten sonra gerilmiş durumdadır. Polonya'nın Turuncu Devrim'e verdiği destek nedeniyle gerilmiştir ve bu gerginlik iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Bu nedenlerden dolayı, hattın 130 milyar metreküplük kapasitesine rağmen bu hattı kullanmak istememektedir.

Şekil: 7 Trans Gaz Boru Hattı Haritası

Kaynak: <http://www.tsk.tr/SAREM/Dergiler/2007/sad10.pdf>

322. Rusya'nın Petrol ve Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi

Rusya ekonomik kazanç olarak petrol ve doğalgaza aşırı derecede bağımlı olduğu için Rusya'nın doğalgaz ve petrol üretimi Rus siyasal eliti ve Rus enerji şirketleri açısından her zaman için büyük önem taşımaktadır. Rusya petrol üretimi açısından Sovyetlerin dağılmasından sonra günümüze kadar büyük bir mesafe kaydetmiştir. Doğalgaz üretiminde ise zaten dünyanın en büyük doğalgaz tedarikçisi olarak göze çarpmaktadır. Hatta Rusya doğalgaz üretiminde dünya üzerinde bir hegemonya kurmuştur diyebiliriz.

3220. Rusya'nın Petrol Üretimi ve Tüketimi

Rusya son yıllarda petrol alanında büyük bir gelişim gösteren devlettir. Yaşanılan bu büyük gelişme de petrol ihracatının artmasını sağlamıştır. Özellikle Rusya'nın petrol ihracatında hiçbir kota ile karşılaşmaması ve bu şekilde engellenmemesi Rusya'nın petrol üretimini arttırmış ve bu gelişme de Rusya'nın petrol ihracatını artmasını sağlamıştır. Rusya'nın en büyük petrol üretici şirketi Lukoil şirkettir.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından 1992-2002 yılları arasında petrol üretimi 6-8 milyon varil/gün seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna göre 1992 yılında 8 milyon varil/güne yakın olan Rusya petrol üretimi 1993'te 6 milyon varil/güne düşmüş ve 1998'e kadar bu seviyede kalmıştır. 1993 yılından itibaren Rusya'nın petrol üretimindeki bu çöküş 1994 yılında da devam etmiştir. 1995 yılına gelindiğinde ise Rus petrol üretimi yıllık 307 milyon ton düzeyine gerilemiştir. Bu düşüşün temel sebepleri şu şekildedir:

- Petrol talebinin azalmasına yol açan endüstriyel üretimdeki çöküş,
- Organize yapıların ve kurulu dağıtım kanallarının tahrip olması,
- Endüstriye yapılan yetersiz yatırımlar,
- Eskimiş ve fiziki olarak yetersiz hale dönüşmüş ekipman ve altyapı,
- Bazı ana yapılarda üretimin doğal olarak azalması (Gazel, 2010: 3).

1999 yılından itibaren Rusya'nın petrol üretimi tekrar yükselen bir trende girmiştir. Rusya, 2000'li yılların başından itibaren petrol üretiminde artış yakalamaya başlamıştır. Özellikle 2000 ile 2004 yılları arasında Rusya'nın petrol üretimi ortalama olarak 430 milyon ton kadardır. 2006 yılında 9.8 milyon varil/gün seviyesine kadar çıkmıştır. Rusya 2006 yılındaki bu üretiminin 2.8 milyon varil/günlük kısmını kendi tüketimi için kullanmıştır. Rusya bu petrol üretiminin %30 gibi bir oranını kendi içinde tüketirken, geri kalan üretimini ise ihraç etmektedir. Rusya 2007 yılında ise 9.87 milyon varil/günlük bir üretim seviyesine çıkmıştır. 2008 yılında ise yaklaşık olarak 490 milyon ton petrol üretmiştir. Rusya 2009 yılında petrol üretiminde 1.9 oranında bir azaltmaya yani petrol üretimini düşürme politikası izlemiştir. Bu durumda Rusya'nın enerji gelirlerinin Putin dönemi ile beraber artmasını sağlamıştır. Rusya'nın petrol üretiminin önümüzdeki yıllarda ve 2030 yılına kadar 535 milyon ton (yaklaşık 3.93 milyar varil) olması bekleniyor (www.gazetem.ru-25.12.2009) Rusya 1990'lı yılların başından itibaren petrol alanlarına yaptığı yatırımların karşılığını 1999 yılından itibaren almaya başlamıştır. Rusya bütün bunların yanında eski petrol alanlarını canlandırarak ve çağdaş üretim teknikleri sayesinde üretim seviyesini devamlı arttırmıştır. Ayrıca 2002 yılında dünya petrol fiyatlarının artması ile beraber Rusya büyük bir ekonomik kazanç elde etmiştir. Ancak Rusya petrol üretimi ile şu bir gerçektir ki; Rusya'nın boru hatlarının birçoğu yine Sovyetler döneminden kalma boru hatlarıdır.

Rusya son dönemlerindeki petrol alanlarındaki bu atılımları ile dünyanın en büyük üçüncü petrol üreticisi haline gelmiştir. Ancak Rusya'nın petrol üretimi asla Suudi Arabistan'ı yakalayabilecek bir seviyede değildir. Çünkü Suudi Arabistan hem petrol arama hem de üretim aşamalarını Rusya'ya oranla çok daha az maliyetli olarak gerçekleştirmektedir.

Rusya'nın bazı petrol üretim alanları tükenme aşamasındadır. Samotlar %73 oranında, Ust-Balsk-Manontovskoye %85 oranında, Povkhovskoye %67 oranında, Romanshkinskoye %85 oranında ve Sugnutskoye %67 oranında tükenmiştir. Bu gelişmeleri takiben Rusya'da Gazprom, Lukoil/ConocoPhillips ve Rosneft şirketlerinin petrol alanlarındaki üretimlerini arttırmak için yeni projeler geliştirmektedir. Priraziomnoye alanı (Gazprom), Güney Khyleuyu alanı ve Sakhalin II (Lukoil) ve Venkorskoye ile Komsomolskoye (Rosneft) bu geliştirilmeye çalışan alanlar içerisindedir. Rusya'da petrol piyasasının temel oyuncularını da Lukoil, Rosneft gibi şirketlerdir. Dünyadaki en büyük 13 petrol şirketinin 5 tanesi Rusya'dadır. Rusya OPEC ülkeleri dışındaki en büyük üretici ve ihracatçıdır.

Rusya'nın rezervleri 20 yıllık petrol üretimi ile sınırlıdır. Rusya genelinde faaliyet gösteren 11 firmanın 9 tanesinin devlet elinde olması ve üretimin %94'ünün devlet altında olması Rusya'nın klasikleşmiş yapısının göstergesidir. Rusya 2008 yılında 490 milyon ton üretiminin %48'i olan 237 milyon ton petrolü ihraç ederek 78 milyar dolar gelir elde etti (Sariso, 2009: 3). Rusya petrol üretiminde kullanılan teknolojinin geliştirilmesi ve petrol arama ve üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, Kuzey Kutbu ve Uzak Doğu gibi denizden uzak bölgelerde de teknolojik gelişime dönük hedefleri bulunmaktadır.

3221. Rusya'nın Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi

Rusya dünya enerji piyasalarının önemli bir oyuncusudur. Rusya bu sıfatını enerji piyasalarındaki ihracatına, üretimine boru hatlarına ve büyük rezervlerine borçludur. Ancak Rusya'nın gerçekleştirdiği bu uluslararası enerji ticaretinin yanında bir de ne kadar doğalgaz ürettiği ve bunun ne kadarını kendi içinde tükettiği konusu da Rusya'nın enerji politikası içinde dikkat çekici bir konudur.

Rusya'nın 2007 yılına göre toplam doğalgaz üretimi 23.2 Tcf'ye ulaşmıştır. Bu rakamın 2030 yılına kadar 31.1 Tcf'ye kadar çıkabileceği tahmin edilmektedir. Ancak

Rusya'nın son yıllarda doğalgaz üretimi artan ivmesinden yoksun kalmaya başlamıştır. Yani doğalgaz üretimindeki artış azalmaya başlamıştır. Zaten Rusya'nın doğalgaz üretiminin çok büyük oranı Gazprom kendisi gerçekleştirmektedir. Fakat Gazprom'un ülkedeki tekeli faaliyetleri ve eski ve yetersiz olan boru hatları yüzünden Rusya'nın doğalgaz üretimindeki artış azalmıştır. 2009 yılında doğalgaz üretiminde ABD'nin Rusya'yı geçmesi de yukarıdaki açıklamaların bir sonucu olmuştur. Buna göre 2009 yılında Rusya'nın doğalgaz üretimi %12.4 oranında azalmıştır. Rusya 2009 yılında yaklaşık olarak 582.3 milyar metreküp doğalgaz üretimi yapmıştır. Böylece Rusya doğalgaz üretimi açısından 7 yıl içinde ilk kez gerileyerek yerini Washington'a kaptırmıştır.

Buna göre Rusya 2002 yılında 539 milyar metreküp doğalgaz üretmiş, 2008 yılında ise 602 milyar metreküplük bir doğalgaz üretimi gerçekleştirmiştir. Ancak 2009 yılında bu üretim miktarı düşme eğilimi göstermiştir. Bu düşüş eğiliminde Rusya'nın en büyük doğalgaz üretim alanları olan Urengoy, Yamburg ve Medvezh doğalgaz üretim alanlarında doğalgazın %50'lere varan oranlarda tükenmesi de büyük bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya'nın bu bölgeler dışında elinde kalan en önemli bölge: Zapolyarnoye doğalgaz bölgesidir. Özellikle Gazprom günümüzde bu bölgeden üretilen doğalgaz ile Rusya'nın üretimdeki doğalgaz açığını karşılamak istemektedir. 2009 yılında özellikle Ocak ve Temmuz ayları arasında büyük bir azalışa geçmiştir. Rusya Sanayi ve Enerji Bakanlığı verilerine göre ülkenin doğalgaz üretimi Ocak-Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre %20.2 azalarak 315 milyar 933 milyon metreküp (www.haber.turk.net-03.08.2009) olmuştur. Rusya 2009 Temmuz-Aralık döneminde ise 267.3 milyar metreküplük bir doğalgaz üretimi gerçekleştirmiştir. Rusya'nın tekrar 2000'li yılların başındaki üretim seviyesini yakalayabilmesi için üretim alanlarına ve doğalgaz boru hatlarına büyük yatırım yapması gerekmektedir. Bu yatırım ise önümüzdeki dönemlerde 50 milyar doları bulması beklenmektedir. Çünkü Rusya ağırlıklı olarak, doğalgaz üretimini yıllardır kullandığı yarisından fazlasını tükettiği doğalgaz alanlarından sağlamaktadır. Bunun yanında kullandığı boru hatları da eskimeye başlamıştır. Gazprom'un bu gerçekleri göz ardı etmesi ve uzun yıllardır bu bölgelere yatırım yapmaması üretimdeki bu düşüşün ana nedenidir. Ayrıca daha önce de değinildiği gibi Gazprom'un doğalgaz alanındaki tekeli faaliyetleri de üretimde düşüş yaşanmasına neden

olmuştur. Özellikle Rusya’da araştırma ve üretim alanında Gazprom’un başka bir doğalgaz şirketine rekabet imkanı vermemesi bu düşüşe neden olmuştur.

Rusya yabancı şirketlerin kendi doğalgaz bölgelerindeki yatırımlarına da karşı çıkmaktadır. Rusya’nın doğalgaz üretiminin tekrar eski seviyelere gelebilmesi için devlet tekelinin bir nebze de olsa azaltılması gerekmektedir. Rusya’da devlet bağımsız olarak farklı üreticilere yer verilmesi doğalgaz üretimini gözle görülür bir şekilde arttıracaktır. Farklı üreticilere yer verilmesi Rusya’nın doğalgaz üretiminin %15-20 oranında artmasını sağlayacaktır. Fakat Rusya bu görüşlere karşı çıkmakta ve Gazprom’un doğalgaz alanındaki hegemonyası devamını sağlamaktadır.

2009 yılında Rusya doğalgaz üretiminde yaşanan düşüşün ardından Gazprom yetkilileri dünya doğalgaz üretiminde ülkeler bazında Rusya’nın tekrar liderliği yakalayacağına inanmaktadır. Buna göre Gazprom Sözcüsü Kupriyanov: “Şirketimiz piyasaya bağımlı olarak çalışıyor. Geçen yıl zor geçti. Üretim açısından ilk kez böyle bir düşüş yaşadık. Bu da objektif nedenle ilgili bir şey olmuştur. Piyasa özellikle bu kadar doğalgazı ihtiyaç duymuş. Ama bu yıl bizler için çok iyi olması lazım” (www.tarafsizhaber.com-15.01.2010) diyerek, 2010 yılı için Gazprom’un daha olumlu beklentiler içinde olduğunu vurgulamıştır. Ancak Gazprom sözcüsünün bu ifade ile belki de hala çoğu enerji uzmanının gördüğü Gazprom’un doğalgaz alanındaki eksikliğini fark edemediği veya bu eksiklikleri ve yanlışlıkları dillendiremediğini ifade edebiliriz.

Rusya doğalgaz üretimini tekrar 2000’li yılların başındaki seviyeye çıkarmak istiyorsa;

- Gazprom’un piyasadaki tekeli faaliyetlerine bir an önce son verilmeli,
- Rusya içindeki şirketlere doğalgaz araştırma ve üretme faaliyetleri için bir şans vermeli,
- Gerekiyorsa bölgedeki doğalgaz alanlarına yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılara ülkeyi açmalı,
- Eski doğalgaz boru hatlarını yenilemek için yatırım yapılmalı,
- Yeni doğalgaz alanları bulunmalı ve doğalgaz alanında yaşanabilecek ülke içi veya ülke dışı kaynaklı krizlerden uzak durmalıdır.

Rusya'nın doğalgaz ihracat gelirlerinin azalmasının en önemli sebebi ise Avrupa ülkelerinin doğalgaz tüketiminin azalması olmuştur. Avrupa ülkelerinin doğalgaz tüketiminin azalmasının sebebi ise 2009 yılı başında yaşanan Rusya-Ukrayna krizidir. Rusya'nın doğalgaz üretiminden ve bunu takiben doğalgaz ihracatından sağlanan gelir de 2009 yılı itibariyle düşüş göstermiştir. Ancak Rusya'nın 2009 yılı itibariyle enerji gelirlerinde büyük bir artış yakalanmıştır. Bu enerji gelirlerindeki artışın temel nedeni ise doğalgaz ihracatındaki gelirin %9 oranında azalmasına rağmen, ihracat gelirlerini petrol ihracatı ile ikame edilmesinden kaynaklanmıştır. Rusya'nın doğalgaz ihracat gelirlerinin azalmasının en önemli sebebi ise Avrupa ülkelerinin doğalgaz tüketiminin azalması olmuştur. Avrupa ülkelerinin doğalgaz tüketiminin azalmasının sebebi ise 2009 yılı başında yaşanan Rusya-Ukrayna krizidir.

323. Gazprom

Gazprom başkanı Aleksey Miller'dir. Bugün, Rus devlet tekeli Gazprom, dünya doğalgaz rezervlerinin 1/3'üne ve RF rezervlerinin %60'ını elinde bulundurmakta, global doğalgaz üretiminin %20'si ile RF toplam gaz üretiminin %90'ını gerçekleştirmekte, RF toplam elektrik üretiminde %50 civarında payı bulunan doğalgazı oldukça düşük bir fiyattan sağlamakta, 153 bin kilometre uzunluğundaki dünyanın en büyük yüksek basınçlı doğalgaz boru hattı şebekesini işletmekte, ortalama 2.400km'lik bir mesafede Rus tüketicilere doğalgaz nakletmekte, 300 binden fazla insanı istihdam etmekte, RF Devlet Emeklilik Fonunun %20'sine katkı yapmakta, RF GSYİH'sinin (GDP) %8'ini ve toplam federal vergi gelirlerinin %25'ini tek başına sağlamaktadır. Şirket ayrıca, dünyanın en büyük yer altı deposu Kasimovskoye'nin de yer aldığı, toplam kapasitesi 60 Bcm olan 22 adet yer altı gaz depolama tesisi ile toplam gücü 42.6 milyon Kw'a ulaşan 253 adet kompresör istasyonunun da sahibidir. Gazprom RF içinde 68 bölgeye gaz ulaştırmakta ve Orta Asya ülkeleri hariç 28 ülkeye gaz ihraç etmektedir (Pala, 2007: 27). Rusya'da doğalgaz alanında başlıca otorite, büyük bir doğalgaz şirketi olan Gazprom şirkettir. Şirket Stratejisi; Beyaz Rusya, Moldova, Ukrayna ve Finlandiya gibi ülkelerde etkin bir pozisyona sahip olup, bu ülkelerin geleceğini belirlemeye çalışmaktadır. Bunu özellikle Ukrayna ve Beyaz Rusya üzerinde açıkça görmek mümkündür. Şirket dünya gaz rezervlerinin %35'ini denetlemektedir. Şirket bu stratejilerinin yanında ihracat sözleşmelerine sıkı saygı göstermek, uzun vadede sözleşme yapılan ülkelere doğalgaz arzını güvenilir bir şekilde gerçekleştirmek ve doğalgaz ihraç coğrafyasının genişletilmesi

gibi stratejileri de bulunmaktadır. Gazprom dünya doğalgaz pazarında Orta Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmektedir.

Kremlin özellikle Gazprom üzerinden enerji oyununda büyük bir oyuncu ve enerji süper gücü olabilmek için uğraşlar vermektedir. Gazprom Rusya enerji politikasının dışı açılan penceresi konumundadır. Günümüzde Ukrayna, Kafkasya ve Orta Asya'daki caydırıcı Rus simgesi artık Kızıl Ordu değil, Rus doğalgaz tekeli Gazprom ile Rus elektrik ve enerji devi Unifred Energy Systems of Russia (UES) şirketleridir. Gazprom'un en önemli hedefleri arasında küresel enerji oyununda küresel enerji şirketlerinin liderliğini üstlenme gayesi bulunmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi Gazprom'un Ukrayna ve Beyaz Rusya gibi devletlerin geleceğini planlama çalışması, şirketin enerji devi olma gayesine göre bölge ülkeleri için çok daha tehlikeli bir durumdur. Eski Ukrayna Başbakanı Yulia Timoşenko, Rusya'nın egemenliklerini ele geçirmeyi planladığını, sadece ulusal bir direniş gösterilmesi durumunda bunun önüne geçilebileceğini belirterek Gazprom'un büyük çapta büyümesinin Rusya'ya coğrafi açıdan yakın devletler için egemenlik hakkını tehdit eder boyuta geldiğine işaret etmiştir. Gazprom Rusya'yı yöneten oligarşik yapının en önemli saç ayaklarından biridir. Bankacılık, sigorta, tarım, medya ve inşaat gibi çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren pek çok şirketin ortağıdır. 66 şirkette hisselerin tamamına sahip olan Gazprom, ayrıca, içinde yabancı ortakların da (EON Ruhrgas ve Wintershall-Almanya, Royal Dutch/Shell-İngiltere/Hollanda) yer aldığı 44 şirketin %50, 52 şirketin de %50'den az hissesini elinde bulundurmaktadır (Pala, 2007: 28). Gazprom bazı mali sıkıntılar çeken kendisine göre nispeten daha küçük çaplı şirketlerinde hisselerini 1990'lı yıllarla beraber ele geçirmeye başlamıştır. Böylece Gazprom, yurt içinde dağıtım sektöründeki payını iyice arttırmıştır.

Ayrıca şirket bunların dışında da Rus şirketleri tarafından üretilen işlenmemiş doğalgazın da yegane alıcısı durumunda bulunmaktadır. Bu özellik de ona ülke genelinde doğalgaz işleme alanında tekel bir konum yaratmaktadır. Gazprom şirketi Orta Asya devletlerinden işlenmemiş gazı alarak kendine rakip olacak diğer şirketleri ve genelde de diğer ülkeleri dünya ihracatında ve özelde de Avrupa ihracat pazarından uzak tutarak büyük bir güç haline gelmiştir. 2005'te Gazprom, 22 Avrupa ülkesine 156 Bcm'den daha fazla gaz ihraç etmiştir (Stern, 2006: 3). Zaten Gazprom için uzun vadeli en önemli hedef de Avrupa ihracatında en üst noktaya gelmek ve ihracatın her geçen gün daha fazla arttırılmasını sağlamaktır. Ancak şirket Ukrayna ile yaşanan krizde Avrupa ülkelerini

büyük bir güven bunalımına sürüklemiştir. Bunun tersten okunması ise Gazprom'un davranışıyla etkilenen devlet sayısının bu kadar fazla olması, şirketin doğalgaz pazarında ne kadar büyük bir güç haline geldiğini göstermektedir. Çünkü Gazprom, özellikle Ukrayna ve Baltık ülkeleri nezdinde doğalgazın nasıl bir dış politika aracı haline geldiğini Rus gazına bağımlı AB ülkeleri nezdinde tüm dünyaya kanıtlama imkanına kavuşmuştur.

Dünya doğalgaz sektöründe en büyük rezerve sahip olan Gazprom'a (ikinci sıradaki Royal Dutch/Shell'in altı katı) bir göz atılırsa Avrupa doğalgazının %25'ini sağladığı görülebilir. Gazprom'da Rus devleti'nin %50'lik payı olmasına rağmen, şirket adeta devletin bir uzantısı ve şirket yöneticileri Kremlin'e son derece bağlı kişilerdir. (Başkan Medvedev'in önceki görevi Gazprom Başkanlığıydı) Zaten bir dünya devi olan Gazprom, 2004 ve 2005'te Yukos ve Sibneft'in tasfiye edilmesinden sonra Sibneft'i de alarak petrol sektörüne de girmiştir. Ayrıca Gazprom piyasaya daha fazla doğalgaz verebilmek için 2020 yılına kadar 420 milyar dolarlık yatırım yapacağını bildirmiştir. (Bunun yarısının taşıyıcı borulara, %30'unun da arama çalışmaları ve üretime harcanması planlanmaktadır) Daha önde değinilen petrol sektöründe ise, en kısa zamanda OPEC'e girmeyi hedefleyen Rusya, İran ve Katar'ı da ikna ederek, enerji üreten daha küçük ama etkili bir OPEC-2 oluşturmayı ümit etmektedir. Gazprom'un doğalgaz politikaları ve hedefleri açısından bir başka hedefi de Ukrayna doğalgaz şebekesinde pay sahibi olmak istemesidir. Ukrayna'ya doğalgaz konusunda fiyatta uzun dönem taviz vermemesinin bir nedeni de budur. Gazprom Rusya'nın ekonomik iyileştirilmesinin sağlanması için enerji kaynaklarını daha etkin olarak kullanmasında ve yine Rusya'nın doğalgaz ihraç fiyatlarını arttırılması hedeflerinde Rusya'ya bir bakıma aracılık etmektedir. Zaten şirket devlet tekelinde bulunmaktadır. Ancak burada asıl sorun şudur: Gazprom gibi bir şirketin serbestleştirilmeksizin gaz tedarikinin sağlayıp sağlayamayacağıdır. Burada bir ihracat tekeli karşımıza çıkıyor. Aynı zamanda boru hatları üzerinde bir tekel ortaya çıkıyor; gaz kaynaklarının keşfi ile ilgili bir baskınlık bir hüküm de söz konusudur (Riley, 2009: 199). Serbestleştirilmiş Gazprom; ihracat tekeli, boru hatları tekeli, boru hattı tekeli, hakim durum araştırması, üretimde hakim durum, toptancılıkta hakim durum, perakendecilikte hakim durum, ancak nadir denetlenen fiyatlar ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Gazprom sadece eski Sovyetler Birliği'nin kapladığı alandaki etkinliğiyle değil, finansal zenginliğe koşturarak gerçekleştirdiği faaliyet alanı çeşitliliği ve Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacının

karşılanmasındaki etkinliğiyle inanılmaz boyutlarda zenginliğe ve güce sahip olan bir kurum haline gelmiştir.

Dünya gaz rezervlerinin %25'ini elinde tutan Gazprom 150.000 kilometrelik boru hattı ağı ile sadece eski Sovyetler Birliği'nin içindeki enerji trafiğini değil, Doğu Avrupa'nın gaz tüketiminin %35'ini sağlamasıyla özel bir önem taşımaktadır. Nitekim Azerbaycan ve Kazakistan istisna olmak üzere başta Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova ve Türkmenistan olmak üzere, Sovyetler Birliğinden türemiş ülkeler, gaz trafiklerinde tamamen Gazprom'a bağımlıdırlar. Eski Sovyetler Birliği coğrafyası çıkışlı gazı aynı bölge içindeki dağılımı ve Avrupa'ya akışının kontrol edilmesi stratejik bir önemi ifade ederken, devasa bir nakit akışının firma kasalarına yönlendirilmesini de beraberinde getirmektedir. 400.000 çalışanıyla Gazprom, Rusya Federasyonu için önemli bir istihdam aracı olurken, ulusal politikaların belirlenmesinde gizli bir ağırlığı, finans ve medya araçları üzerindeki tahakkümüyle rahatlıkla ifade edilmektedir. Gazprom, kısa zamanda enerji firması özelliklerini aşarak, endüstri devine dönüşmüş ve enerjinin yanı sıra ağır ve hafif sanayi, bankacılık, finans, telekomünikasyon ve medya yatırımlarıyla Rusya Federasyonu'nda etkinliği daha da artmıştır. Gazprom 1989'da Petrol ve Gaz Bakanlığı ile Jeoloji Bakanlığı bünyesinden türemiştir. Böylece Rusya'da arama, üretim ve dağıtımından sorumlu bir devlet firması haline gelmiştir. Bu firma zamanla ülkenin en önemli dış politika enstrümanlarından biri haline gelmiştir. Ülkedeki enerji gelirlerinin yaklaşık olarak %25'i Gazprom tarafından sağlanmaktadır. Gazprom elde ettiği gelirin %60'ından fazlasını Avrupa enerji pazarından sağlamaktadır. Ayrıca Gazprom Şirketi Rusya ekonomisinin mihenk taşlarından birisidir. Rusya Batı ve Orta Avrupa ülkelerinin 19'una doğalgaz ihracatı gerçekleştirmektedir. Rus gazını en çok ithal eden ülkeler Almanya, İtalya ve Fransa'dır. Bu ülkeler arasında da Almanya'nın Rus enerji pazarı açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Doğalgazın, ülkeye nakit döviz girdisi sağlayan önemli bir yakıt oluşu ve ekonomik etkisinden başka uluslararası ilişkilerde siyasi etkisinin de mevcut olmasına paralel olarak, Gazprom şirketi daha fazla yatırıma ihtiyaç duymaktadır. "Gazprom için iyi olan Rusya için de iyidir" sloganı bu kuruluşun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Gazprom'un yıllara göre gaz üretimi şu şekildedir: 2001 yılında 512 milyar metreküp, 2002 yılında 525.6 milyar metreküp, 2003 yılında 547.6 Bcm, 2004 yılında 552.5 Bcm, 2005 yılında 555.0 milyar metreküp, 2006 yılında 556.0 Bcm, 2007 yılında 548.6 Bcm, 2008 yılında 549.7 Bcm'dir. Gazprom bu rakamları ve üretim seviyesini 2020'ye kadar

670 milyar metreküp seviyesine getirmeyi planlamaktadır. Buna tekabül olarak Gazprom şirketinin gelirleri de sürekli olarak artmaktadır. Gazprom şirketi 2008 yılında 2.207.01 milyar ruble net gelir elde etmiştir. Bu gelirlere doğru orantılı olarak Gazprom'un vergi ödemeleri de 2004 yılından itibaren sürekli bir artış göstermektedir. Böylece 2004 yılında şirket 229.7 milyar ruble, 2005'te 349.2 milyar ruble, 2006'da 494.5 milyar ruble, 2007'de 505.2 milyar ruble ve 2008'de de 685.8 milyar ruble vergi ödemiştir.

Gazprom, 2008 yılı ile beraber sermaye yatırımlarında da büyük bir artış kaydetmiştir. Şirketin gaz üretiminde büyük yatırım hedefleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Bovanenkovskoye, Shtokman ve Prirazlomnoye alanlarında altyapı gelişimi,
- Yuzhno, Zapolyarnoye, Urengoykskoye, Achimov ve Yen-Yakhinskoye gibi alanlarda da altyapı çalışmaları devam etmektedir. Gazprom için özellikle Shtokman alanı, Yamal Alanının geliştirilmesi ve Kuzey Akım Boru Hattının ayrı bir önemi bulunmaktadır. Rusya ile Almanya arasındaki ilişkiler özellikle Kuzey Akım Boru Hattı üzerine kurulmuştur.

2008 yılı itibariyle Gazprom'un sermaye yatırımlarının yapısı da farklılık ihtiva etmektedir. Bu sermaye yatırımları için ayrılan kaynağın en büyük dilimi ise gaz üretimi için ayrılmıştır. Bunu gaz taşımacılığı (nakliyatı) takip etmektedir. Gazprom'un doğalgaz rezervleri ise yaklaşık olarak 33.1 Tcm'dir (trilyon metreküp). Bu rezervlerin dağılımı ise farklılık göstermektedir. Ancak Gazprom'un rezervleri bakımından özellikle Ural Bölgesinde çok yoğun doğalgaz rezervlerinin olduğu bilinmektedir. Gazprom'un enerji üzerinde en çok uğraştığı faaliyetler ise arama ve üretim, bu enerjinin iletimi, gazın yoğunlaştırılması ve petrol işleme, enerjinin pazarlanması ve gazın dağıtılmasıdır. Bunların yanında şirket, çevresel faaliyetlerle de ilgilenmektedir. Kısaca Gazprom enerji üzerinde ve enerjinin ticareti üzerinde her aşamada etkin olmaya çalışmaktadır. Zaten Küresel gaz üretiminde de şirketin payı yaklaşık olarak %17'dir. 2005'te, Gazprom 22 Avrupa ülkesine 156 Bcm'den fazla gaz ihraç etti (Stern, 2006: 6). Gazprom grubu 2008 yılında ise Avrupa'ya 184.4 milyar metreküp gaz satmıştır. Bunu da 96.5 milyar metreküp ile Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık ülkelerine olan gaz satışı izlemiştir. Gazprom Avrupa'ya yaptığı gaz satışından 1.430.5 milyar ruble, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Devletlerine olan satışlardan da 356.5 milyar ruble gelir elde etmiştir. Bu göstergeler de Gazprom'un Rus ekonomisindeki yeri ve önemini göstermektedir.

Gazprom'un enerji üzerinden elde ettiği gelirler sayesinde Gazprom'un piyasa değeri yaklaşık olarak 350 milyar dolara yükselmiştir. Bu da Gazprom'u Exxon Mobil ve Amerikan Genel Elektrik şirketlerinin ardından dünyanın üçüncü büyük şirketi seviyesine yükselmesini sağlamıştır.

Gazprom'un temelleri 1965'te kurulan Sovyetler Birliği Doğalgaz Bakanlığı'na dayanmaktadır. Haziran 1989'da bakanlık, Petrol Bakanlığı ile birleştirilmek istenmiş, dönemin doğalgaz bakanı V. Çermomirdin'in yürüttüğü lobi faaliyetleri sonucu 1989'da Devlet Doğalgaz Şirketi Gazprom kurulmuştur. Gazprom kurulduğu dönemde, sahip olduğu hukuki altyapı ve kuruluş yapısı itibariyle, farklı ve ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Hiçbir bakanlığa ve idareye bağlı olmamış; son derece geniş yetkilerle donatılmış bir yönetici kadro tarafından yönetilmiştir. Sovyetler döneminde de kendine özel yasal bir altyapıya sahip olan Gazprom hem kendi tüzel kişiliği olan hem de kamuya ait olan bir şirkettir. Gazprom, 1991 sonunda SSCB'nin dağılmasına kadar geçen iki yıllık süre içinde, devlet ekonomisi sistemi içinde, neredeyse Pazar ekonomisindeki özel bir şirket gibi faaliyet göstermiştir (Eken, 2006, s.81). Kasım 1992'de Devlet Başkanı B. Yeltsin tarafından yayınlanan bir genelgeyle, Rus Hissedarlar Topluluğu Gazprom-RAO Gazprom adını almış, hisseleri halka açılmıştır. Ağustos 1998'de de Açık Hissedarlar Topluluğu OAO Gazprom adını almıştır. 1994 baharından itibaren özelleştirme faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır. İlk etapta, şirket hisselerinin %40'ı devlet kontrolünde kalmış, %35'i halka, %25'i de özel şirketlere satılmıştır. Putin döneminde daha önce özelleştirilen dev kamu şirketlerinin yeniden kamulaştırılması amaçlanmıştır. Bu, merkezi yönetimin kontrolünü arttırmayı hedefleyen bir politikadır. Gazprom'daki devlet hissesi de, şirketin %10.74'lük bir hissenin devlet şirketi Rosneftegaz'a satılması yoluyla, dolaylı olarak %51'e çıkarılmıştır. Gazprom'un ürettiği gazın yarısından fazlası Rusya içerisinde tüketilmekte ve geri kalan kısmı da diğer ülkelere ihraç edilmektedir. Özellikle ihracat konusunda Gazprom için pek bir sorun bulunmamaktadır. Çünkü ülkede tekel konumunda bulunmaktadır. Ulaştırma ağlarının Gazprom'un hegemonyası altında olması ve Orta Asya'dan gelen doğalgazın transit ücretlerini Gazprom'un yükseltmesi Orta Asya devletlerini sıkıntıya sokmaktadır. Rusya Orta Asya devletlerinin sıkıntılarını bertaraf etmeye çalışmak yerine onların alternatif doğalgaz hatları inşa etmelerine de karşı çıkmaktadır.

Gazprom petrol alanında da yoğun çalışmalar yapmaktadır. Özellikle Sibneft'in hisselerinin büyük bir çoğunluğu (yaklaşık olarak 3/4'ünden fazlası) alınmıştır. Mayıs 2006'da da bu şirketin adı Gazprom-Naft olarak değiştirilmiştir. Şirketin asıl hedefi 2020 yılında 80 milyar varil petrol üretilmesidir. Şirket için bu üretim miktarı büyük bir rakamdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

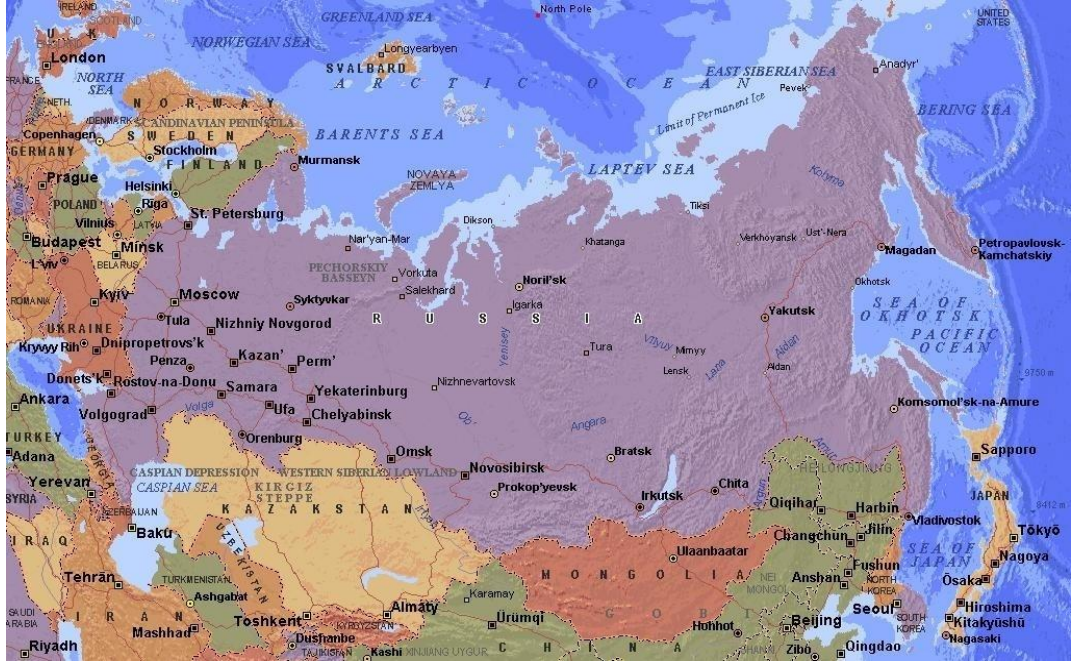
4. RUSYA VE UKRAYNA

40. Rusya

Rusya sınırları içinde yüz civarında milliyete mensup topluluklar bulunan bir devlettir. Kuzeyinde Kuzey Kutup Denizi; doğusunda Pasifik Okyanus; batısında Estonya, Litvanya, Beyaz Rusya, Letonya, Ukrayna, Moldavya, Baltık Denizi; güneyinde Kazakistan, Moğolistan, Çin, Gürcistan, Azerbaycan, Hazar Denizi, Kuzey Kore, Karadeniz yer alır. (Mikail, 2007: 21) Toprak bakımından dünya ülkeleri arasında birinci, nüfus bakımından ise beşinci sıradadır. İlk bakışta yüzeysel fikir vermesi amacıyla Rusya Federasyonu siyasi haritası aşağıya eklenmiştir.

Rusya'nın bilinen tarihi 5. yüzyılda batıdan Rusya topraklarına giren Slav kabileleriyle başlar. İlk Rus devleti 9.yüzyılda İskandinavlılar tarafından kuruldu. Devletin merkezi Novgorod ve Kiev'deydi. On üçüncü yüzyılda ülke toprakları Moğolların saldırılarına uğradı. Bundan sonra Moskova prenslikleri ve büyük dukleri idaresinde ortaya çıkmaya başlayan ülke 1480 yılında Altınordu Devleti'nin hakimiyetinden kurtuldu. On beşinci asırda Osmanlı Devleti ile münasebetleri başladı. İstanbul'u fethederek, Bizans denilen Doğu Roma Devleti'ne son veren Fatih Sultan Mehmed Han (1451-1481) Rus Knezlikleri'nin güneyindeki Kırım Hanlığı'nı imtiyazlı beylik halinde, Osmanlı Devletine bağlayıp, vergi yerine her yaz Moskoflar üzerine netice alıcı ve yıldırıcı akınlar yapmakla vazifelendirdi. Ruslar, Papalığın gönderdiği kardinal ve papaz heyetleri sayesinde Türklere karşı uyanmaya başladı. Rus Knezlikleri birleştiler ve Çarlık Dönemi başladı. (Crozier, 2000:89)

Şekil: 8 Rusya Federasyonu Siyasi Haritası

Kaynak: <http://www.orsam.org.tr/trUploads/Haritalar/Images/9-siyasi%20rtet.JPG>

Korkunç İvan 1547’de ilk Çar ilan edildi. Böylece Rus çarları kendilerini Doğu Roma’nın varisi saydılar. Yönetim ve askerlik alanındaki düzenlemelerle devlet idaresini güçlendiren, Çar İvan katıldığı seferlerde Kazan Hanlığı topraklarını işgal etti ve 1556’da Astrahan Hanlığını da Moskova’ya bağladı. Kırım Hanlığı’na karşı sefer düzenlediyse de başarılı olamadı. Daha sonra Baltık Denizi’ne açılmaya ağırlık vererek Litvanya topraklarına girdi. Rus Çarlığı ile İsveç ve Polonya’yı karşı karşıya getiren bu savaşta Rusya ilk önceleri başarılı oldu ise de daha sonraları ard arda alınan mağlubiyetler ülkede iç karışıklığa sebep oldu. Bunun üzerine Çar İvan baskıcı bir politika takip etti ve muhaliflerini acımasızca öldürdü. Bu sırada Rus ekonomisi ağır bir darbe aldı (Kurat, 1993:145-152).

Korkunç İvan’ın ölümünden bir süre sonra iç karışıklıklar başladı. Rus Çarlığı yıkılmanın eşiğine geldi. İsveç ve Polonya’nın da olaylara karışmasıyla, tam bir iktidar boşluğu ortaya çıktı. Polonya kuvvetlerinin Rusya’yı 1610’da işgali halkı direnişe sevk etti ve Romanov ailesinden Mihail Fyodoroviç çar seçildi. Bir süre sonra düzeni yeniden sağladı. Büyük toprak kaybedilmesine rağmen İsveç (1617) ve Polonya ile (1618) Barış Antlaşması yapıldı. Ayrıca Rusya bütün Avrupa’yı sarsan Otuz yıl Savaşlarının dışında kaldı. İlk Osmanlı-Rus Harbi, Çar ordularının 1667’de Kiev’i de ele geçirmesinden on yıl

sonra 1677'de Kırım Hanlığı ile Ukrayna arasındaki topraklara saldırmasıyla başladı. 1677-1678 yıllarında Osmanlı Ordusu Ruslara karşı Çihrin/Çehrin Seferine çıkarak, Rusları ve onlara yardımcı Lehlileri yendi. Çihrin Kalesi Osmanlı Ordusu tarafından, bir daha bölgede Rusların tutunmasına mani olmak için yıktırıldı. Moskova elçileri 1681 Ocak ayında Kırım Hanı'na ricaya gelerek bir daha Osmanlı ve Kırım topraklarına saldırmayacaklarına yeminle söz verip, bir antlaşma imzaladılar. Kırım Hanı, Edirne'de sefer hazırlığı görmekte olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'yı ikna ederek Bahçesaray Sulhü adıyla anılan ilk Osmanlı-Rus Antlaşmasını imzalatmaya muvaffak oldu (11 Şubat 1681). 1683 yılında Avusturya İmparatorluğunun merkezi Viyana'nın ikinci defa kuşatılmasındaki türlü düşünce ve hatalar yüzünden geri çekiliş, Rusların beklediği büyük fırsatı doğurdu. Papalık-Avusturya-Venedik-Lehistan gibi Akdeniz'den Baltık'a kadar yayılan Katolik devletlerinin Osmanlı aleyhine kurduğu Mukaddes İttifak'a, Rusya'da katıldı. Bu Beşli İttifak Devletleri'yle yapılan on üç yıllık harpler sırasında, Rusya Çar Deli Petro'nun (1682-1725) gayretleriyle gelişip, kuvvetlendi. İttifak devletlerinin Osmanlı Devleti ile harplerinden cesaret alan Deli Petro; 1695 ilkbaharında kuvvetli bir ordu ile, Sibirya'dan gelen tarihi kürk ticaret yolunun ağzında bulunun ve gelen kürklerin Karadeniz, Akdeniz ve Avrupa içlerine sevkiyat merkezi olan Azak Kalesine saldırdı. Azak Kalesindeki sayıca az olan Osmanlı kuvveti, kahramanca karşı koyarak uzun süre dayandı. Rus Donanması Don/Ten Nehri boyunca Azak Kalesine geldi. Ruslar nehir ve deniz tahkimatı güçlü olmayan Azak Kalesi'ni ele geçirdiler. Azak Kalesi'nin düşmesiyle, bir Türk gölü halinde olan Karadeniz'de Ruslara bir pencere açılmış oldu. Azak Denizi'nin, Karadeniz'e açılan boğazda bulunan Kerç/Kerş Liman Kalesi Osmanlıların hakimiyetinde bulunduğundan, Rus Donanması'nın Karadeniz'e çıkmasına engel oluyordu (Mikail, 2007: 35-37).

1699 Karlofça Antlaşmasından sonra, Osmanlı Devletle harbi göze alamayan Rusya, 1700'de imzalanan İstanbul Antlaşmasıyla sulhe razı oldu. Antlaşmayla Azak Kalesi ve çevresi Ruslara bırakıldı. Ekonomik ve kültürel alanda bilgi toplamak amacıyla çıktığı Avrupa gezisinde Osmanlılara karşı yeni bir ittifak girişiminden netice alamayan Deli Petro, Karadeniz yerine Baltık Denizine yönelmeye karar verdi. İsveç'le ünlü Büyük Kuzey Savaşını başlattı (1700-1721). Başlangıçta Ruslar mağlup oldu ise de Poltava Çarpışmasıyla (1709), savaş Rusların lehine döndü. Bu arada Rus ordularının Osmanlı sınırlarını geçmesi üzerine, 9 Nisan 1711 Tarihi'nde Osmanlı Devleti, Rusya'ya sefer

düzenledi ve iki ordu Prut Irmağı boyunda karşılaştı. Ruslar mağlup oldu. Çar Deli Petro kumandasındaki Rus Ordusu, antlaşma isteğinin kabulüyle imhadan kurtuldu. Azak Kalesi ve çevresi Osmanlılara geri verildi ve aşağı Özü boyundaki Rus kaleleri yıktırıldı (Rıasanovsky ve Steinberg, 2011:230-235). Deli Petro'nun kızı Anna zamanında, Osmanlılar ile Venedik-Avusturya savaşlarını fırsat bilen Ruslar, Avusturya-Rusya ittifakını yenilediler. Ardından Rus Ordusu, Osmanlı Ordusu'nun Avusturya cephesinde bulunmasından faydalanarak, Kırım Yarımadası batısındaki Özü Kalesi'ni alıp, Kırım'a girdiler. Ruslar, 1 Temmuz 1736'da ikinci defa Azak Kalesi'ni zapt ettiler. Azak Harbi 18 Eylül 1739 Belgrad Antlaşmasıyla sona erdi. Antlaşmayla Azak Kalesi yıktırılıp, Azak bölgesi Osmanlı Devleti-Rusya arasında tarafsız saha ve müstakil Kabartay ülkesi de iki devlet arasında tampon halde tutulup, Moskoflar Karadeniz'den son bir defa daha uzaklaştırıldı. Çariçe İkinci Katerina (1762-1796) zamanında Rusya'nın Lehistan Polonya'ya yerleşmesine engel olmak için, Osmanlı Devleti tarafından Rusya'ya seferine çıkıldı. Rusların işgal ve zulmünden kaçıp Türk hududunu aşarak Osmanlı Devleti'ne sığınan ailelerini Rus Ordusunun takip etmesi ve uğradıkları köy ve kasabalardaki silahsız masum ahaliyi kırmaları bu seferin açılmasına sebep oldu. Divan-ı Hümayun kararı ile Rusya'ya sefere çıkıldı. 1769 Şubatında Kırım Hanı Giray Han'ın orduları Güney Rusya'ya girerek Rusları yendi ve 100.000'den fazla esir aldı. Fakat gelişmeler Osmanlı Devleti'nin aleyhine oldu. Beş yıl süren ve 21 Temmuz 1774 Tarihli KüçükKaynarca Antlaşmasıyla biten bu harp; ilk defa ahali Müslüman ve Türk olan toprakların elden çıkması ve 300 yıldan beri Anadolu'nun kuzey kalesi sayılan Kırım Hanlığı'nın Kuban ve Bucak Tatarlarının, sözde müstakil olma kaydıyla koparılmasıyla neticelendi. Azak, Yenikale, Kerç ve Kılburun şehirleriyle Aksu-Turla'ya kadar olan Karadeniz kıyıları Ruslara bırakıldı. Ruslar Karadeniz'e rahatça çıkabildiler. Nihayet, sözde müstakil olan Kırım Hanlığı'nı 1783 Temmuzunda işgal ederek yerli ahalden kadın ve çocuklarıyla 30.000'den fazla Türk'ü öldüren Ruslar, 1784 Ocağında Kırım'a resmen hakim oldular. Rus zulmü altında ezilen birçok Kırimlı, Osmanlı toprağına göç etti.

Osmanlı Devleti Kırım'ı Rusların işgalinden kurtarmak için Sultan Birinci Abdülhamîd Han zamanında Rusya'ya altıncı sefer düzenlendi. Rus Çariçesi II. Katerina Avusturya İmparatoru II. Josef ile Bizans-Yunan projesinin tatbiki ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması için ittifak yaptılar. Avusturya'nın, Rusya müttefiki olarak Osmanlı Devleti'ne savaş açması üzerine, Osmanlı askeri iki cephede harp etmek mecburiyetinde

kaldı. Osmanlı Devleti ateşli silahları ellerinde bulunduran Yeniçerinin sebep olduğu bozgunla ağır yenilgiye uğradı. Önce Avusturya ile 1791 Ağustosunda Zıştovi Sulhü imzalanarak Belgrad geri alındı. Ruslarla devam eden harp 9 Ocak 1792 Tarihinde imzalanan Yaş Antlaşmasıyla sona erdi ve Kırım Hanlığı'nın tamamen Rusya hakimiyetine girmesi kabul edildi (Kurat, 1993: 291).

Üçüncü Selim'in her sahadaki icraatlarıyla Osmanlı Devleti'ni güçlendirip, ıslahatlarda bulunması Rusya'yı telaşlandırdı. Çar I. Aleksandr, Osmanlıya tabi Sırbistan'ı isyana teşvik edip, Slavlık propagandasıyla Balkanları karıştırdı. Sırplar, Rusların teşvikleriyle isyan etti. Vilayet merkezi Belgrad 13 Aralık 1806'da düştü. Ruslar 1806 Aralık ayında ansızın Basarabya'da Bender ve Hotin Kaleleri'ni alıp, Tuna Nehri ağzındaki kaleleri de istila ettiler. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 22 Aralık 1806 Tarihinde Rusya'ya harp ilan etti. 1807'de Tiflis'ten hareket eden Rus Ordusu, Temmuz ayı başlarında Arpaçay'ı geçerek Kars Kalesi'ne saldırdı. Kars'taki Osmanlı askerlerinin ve ahalinin cansiperane müdafaasıyla Rus taarruzu püskürtüldü. Ruslar pek çok zaiyat vererek, Arpaçay ötesine geri çekildiler. 1810 yazında Ahılkelek üzerinden saldırıya geçen Ruslar, bu kaleyi alamayınca Ahıska şehrini kuşattılar. Osmanlı mukavemeti ve salgın hastalığa dayanamayıp 1811'de Tiflis'e geri çekildiler. Aynı sene üçüncü defa taarruza geçerek Ahılkelek Kalesini ele geçirdiler. Bu sırada Almanya'yı istila eden Napolyon Bonapart'ın Moskova'ya sefer düzenlemesi üzerine, Rusların isteği ile 28 Mayıs 1812'de Bükreş'te imzalanan antlaşmayla Osmanlı-Rus Harbine son verildi. Bükreş Antlaşmasıyla; Kuzey Boğdan Ruslara, güney Boğdan ise Osmanlı Devletine bırakıldı. Kalelerinde Osmanlı askeri bulundurmamak şartıyla da Sırbistan'a idarî muhtariyet hakkı tanındı.

Napolyon orduları Moskova önlerine kadar geldiyse de yoğun kış şartları askerin telef olmasına sebep oldu ve Napolyon geri çekilmek mecburiyetinde kaldı. Rus Ordularının hızla batıya doğru ilerlemesi ve kazanılan zafer Rus Çarlığını Avrupa'nın önde gelen devletleri arasına girmesini sağladı. Avrupa'da söz sahibi durumuna gelen Çar I. Nikolay İran, Osmanlı Devleti, Polonya ve Kafkasya üzerine seferler düzenleyerek yerini iyice kuvvetlendirdi.

Sultan Mahmud Han, Yeniçeri Ocağını 1826'da kaldırması ve 1827 Fransa-İngiltere, Rusya ittifakına mensup müttefik Haçlı Donanmasının Navarin'deki Osmanlı-Mısır donanmasını bir hile ile yakmasıyla, Osmanlı Devleti kara ve deniz kuvvetlerinin

büyük bir bölümünü kaybetmiş oldu. Bunu fırsat bilen Rusya, 26 Nisan 1828'de Osmanlı Devleti'ne karşı harp îlan ederek, Boğazlar ile İskenderun körfezini elde edip, Akdeniz'e inmek idealiyle Rumeli ve Anadolu cephesinden harekete geçti. Osmanlı Devleti, askeri ve kadın çocuk bütün halkıyla bu saldırılara karşı koymaya çalıştı. Ruslar top ile uzaktan attığı tutuşturulmuş petrolü paçavralarla kaleleri yaktı. Rumeli'de Romen, Bulgar, Rum, Ortodoks Gagavuzların yardımı ve Anadolu Cephesinde Tiflis'ten gelen Hıristiyan Kartli ve yerli Ermenilerin desteğiyle dönüş yollarının kapanma korkusu olmaksızın, batıda Edirne, doğuda Bayburt ve Muş'a kadar ilerlediler. Bir yıl, beş ay süren harp; Ruslar için korkunç bir insanlık lekesi ve yüzkaralarıyla dolu, vahşet fiilleri ve Osmanlı Devleti içinde hala yaraları kapanmayan büyük maddî ve manevî zararlarla neticelendi. Babıali'nin antlaşma isteği ve Fransa ve İngiltere sefirlerinin ihtarıyla, 14 Eylül 1829 Tarihinde Edirne Antlaşması imzalandı. Rumeli'de Tuna ağzındaki kaleler Ruslara bırakılıp, Prut Nehri hudut kabul edildi. Anadolu cephesinde Rusya'ya ilk defa toprak verilerek, Kars vilayetinin Çıldır, Ardahan ve Deskof kuzeyinden hudut çizildi. Harp tazminatı olarak da 11,5 milyon Flemenk altının yedi yılda taksitlerle ödenmesi kararlaştırıldı.

Bu tarihten sonra Rusya, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü destekleyerek, Boğazlar üzerinde denetim kurma ve Akdeniz'e inme yönünden büyük kazançlar sağladı. Bir ara Boğdan ve Eflak prensliklerini ele geçirmek isteyen Rusya üzerine Osmanlı Devleti sefer düzenledi. Kırım Harbi olarak tarihe geçen, bu savaşta Fransa ve İngiltere Osmanlı Devleti'nin yanında yer aldı. Kırım Savaşı sonunda imzalanan 30 Mart 1856 Tarihli Paris Antlaşması sonunda, Rusya toprak ve çok fazla maddî kayba uğradı. Rusya bu harpten sonra, ordularının yetersizliğini anlayarak yeniden yapılanma yoluna gitti. Bu arada diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin içindeki azınlıklara karşı Slavlık ve Ortodoksluk propagandasını artırdı. Bu propagandaların ardından 1877'de Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Tarihe 93 Harbi olarak geçen bu savaş 3 Mart 1878 Yeşilköy Antlaşmasıyla neticelendi. Bu antlaşma ile Bulgaristan bağımsızlığını kazandı. Sultan İkinci Abdülhamîd Han'ın siyasî dehasıyla toplanan Berlin Kongresi'nde İngiltere ve Avusturya'nın etkisiyle imzalanan Berlin Antlaşması'nda Balkanlarda Rusya'nın kazançları sınırlandırıldı ve Osmanlı Devleti yönünden harp asgarî zararlar neticelendi. Bir süre sonra Almanya, Avusturya ve İtalya, Rusya'ya karşı üçlü ittifak kurdu. Kendisine destek sağlamak için Fransa'ya dönen Rusya, 1891'de ekonomik ve askerî ilişkileri geliştirmek için Fransa'yla bir ittifak kurdu.

Diğer taraftan doğuda, Rusya, Türkistan'da 1860'lı yıllarda başlattığı yayılma politikası ile 1880'li yıllarda Hazar Denizi'nin doğu kıyısındaki, Türkmen topraklarını işgal etti. Bu gelişmeler İngiltere'nin Hindistan'daki durumunu tehdit edince iki ülke arasında Afganistan üzerinde başlayan sürtüşmelerle yeni bir durum kazandı. Orta Asya'daki bu Rus-İngiliz mücadelesi, 1885 Eylülünde nüfuz sınırlarının tespitiyle yatıştı. Rusya, Uzakdoğu sınırında Japonya ve Çin ile birçok antlaşma imzalayarak, Sahalin ve Kuril adalarıyla Amur Irmağı Vadisi gibi önemli noktaları ele geçirdi. Kore üzerindeki Çin-Japon mücadelesinde Çin'in yanında yer aldı. 1900'de Boxer Ayaklanması sırasında Rus askeri Mançurya'ya girince, Japonya ile rekabet sıcak savaşa döndü. Savaşın büyümemesi için görüşmeler sürerken 1904 Şubatında Japon birlikleri Port Arthur'daki Rus harp gemilerine ani baskınla saldırması üzerine Rus-Japon Savaşı başladı. Bir serî ağır mağlûbiyetlerin yanı sıra, ülkede meydana çıkan devrimci hareketler Rus Çarı II.Nikolay'ı barış yapmaya mecbur bıraktı (5 Eylül 1905) (Hekimoğlu, 2007: 29-41).

Ekim 1905'te başlayan demiryolu işçileri grevi dalga dalga ülke geneline yayılarak genel grev şeklini aldı ve Petersburg Sovyeti'nin kurulması ile devrimci hareket en yüksek noktasına ulaştı. Zor durumda kalan II. Nikolay bir bildiri yayımlayıp, meşrûti bir anayasa ve seçilmiş bir meclis sözü verdi. Bir süre sonra yavaş yavaş işçi hareketi bastırıldı. Nisan 1906'da yapılan seçimler neticesinde liberal ve sol muhalefet mecliste çoğunluğu elde etti. Köklü reformlar istediği için Çarlık Hükümeti'yle ters duruma düşen ilk meclis iki ay geçmeden dağıtıldı. Daha sonra seçilen ikinci meclisin de ömrü üç ay oldu. Köylülere ve azınlıklara seçme hakkının verilmediği seçimlerle seçilen üçüncü ve dördüncü meclis genelde Çarlık Hükümeti'nin politikasını destekledi.

Uzakdoğu'da Japonya ile savaşa son veren Rusya 1906'dan sonra Balkanlar üzerinde nüfuz kazanmak için Avusturya ile mücadeleye girdi. Bu durum Rusya'yı İngiltere ve Fransa'nın yanında Birinci Dünya Savaşına girmesine sebep oldu. Bir süre sonra da Osmanlı Devleti'nin Almanya, Avusturya'nın müttefiki olarak harbe girmesiyle Kafkasya'da yeni bir cephe açmak mecburiyetinde kaldı. Aynı zamanda Boğazların açık olmasına bağlı ikmal desteğini yitirdi. Önemli derecede silah ve mühimmat sıkıntısı çeken Rus Orduları batıda birbiri ardına ağır mağlûbiyetler aldı. Savaşın sebep olduğu yıkım, basın ve mecliste halkın güvenine dayalı bir hükümetin olması isteğini yaygınlaştırdı. 1917 Mart ayının başlarında Moskova'da başlayan grev, asker ve subayların desteklemesiyle, Şubat Devrimi olarak bilinen ayaklanmaya dönüştü. Prens Lvov başkanlığında bir geçici

hükümet kuruldu. Hükümete bağlı birliklere Pskov'da kuşatılan Çar Nikolay'ın 15 Mart 1917'de tahttan çekilmesiyle Çarlık rejimi tarihe karıştı (Çomak, 2006: 21).

7 Ekim 1917'de komünist ihtilal patlak verdi. Vladimir Ilyich Lenin başkanlığındaki komünistler, hükümeti ve serbest seçimle iş başına gelmiş bulunan meclisi lağv ederek komünist diktasını getirdiler. Lenin, biraz soluk alabilmek için İtilaf devletlerinin baskısına rağmen, Almanya ile barış görüşmeleri yaptı. Bazı bolşeviklerin ve sol sosyalist devrimcilerinin muhalefetine rağmen, Baltık bölgesi, Polonya, Ukrayna ve Kafkaslar'dan çekilmeyi öngören Brest-Litovsk Antlaşmasını 3 Mart 1918'de imzaladı. Bu antlaşmanın ardından bolşeviklerin Sovyet iktidarını yerleştirme çabaları 1918 Mayısında başlayan iç savaşa sebep oldu. Komünistlerin ordusu olan Kızıl Ordu, karşıt grubun ordusu olan Beyaz Ordu ile amansız bir mücadeleye girdi. Askerî yönden daha üstün olan Beyaz Ordu'nun, köylülere ve Rus olmayan milliyetlere karşı acımasız ve düşmanca politikası, ağır mağlubiyetine sebep oldu. Kızıl ordunun kazandığı zaferler, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Sovyet idaresi altına girmesini sağladı. Bunun yanında Almanya'nın mağlûbiyetinin ardından kurulan Estonya, Letonya ve Litvanya cumhûriyetleri İtilaf devletleri desteğiyle varlıklarını devam ettirdiler. Sınır problemi yüzünden çıkan Rus-Polonya Savaşı'nda Kızıl Ordu mağlup oldu ve ardından yapılan Riga Antlaşmasıyla (Mart 1921) Ukrayna ve Beyaz Rusya topraklarının büyük bir bölümü Polonya'ya bırakıldı. İç savaş sırasında çok sayıda insan ölüyor, 2 milyona yakın halk da ülkesini terk etti. İç savaşın bitmesinden sonra yönetimi ele geçiren komünistler, karşıt görüşte olanları büyük bir hızla ortadan kaldırdılar. Lenin Rusya'nın tek siyasî partisi olan Komünist Partisini kurdu. Birinci Cihan Harbi sonrasında, İstiklal Harbi yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'yle 16 Mart 1921'de Moskova'da Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması imzalandı. Moskova Antlaşmasıyla, Batum Rusya'ya ait Gürcistan'a bırakıldı. Kars'ın doğusundaki Arpaçay Suyu hudut kesildi.

Zalimliği ve halkına yaptığı zulümleriyle tanınan Lenin, milyonlarca insanı katletti. İnançsızlığın yayılması için çok uğraştı. Ölümünden sonra yerine Joseph Stalin geçti. Stalin ölünceye kadar Rus milletini ve Müslümanları işkence altında inletti. Lenin'i geride bırakarak elli milyondan fazla insanı öldürttü. Milleti kendine tapmaya zorladı. Bu iki idareci tarafından ülke; utanç duvarları ile çevrilmiş ve demir perdelerle kapatılmış bir esaret kampı haline getirildi. 1939 yılında Almanya ve Rusya aralarında bir saldırmazlık paktı imzalamalarına rağmen, 1941'de Naziler Rusya'ya saldırarak Leningrad'ı kuşattılar.

Uzun süren kuşatma neticesinde, Alman askerleri soğuk kış şartlarına dayanamayarak mağlup oldular. Bundan sonraki iki yıl içinde Ruslar, Almanları Doğu Avrupa ve Balkanlar'dan çıkardılar, İkinci Dünya Savaşı'ndan Rusların galip çıkmasında İngiliz ve Amerikan yardımları büyük rol oynadı. Stalin'in ölmesiyle yerine geçen Kuruşçev idaresindeki Moskova diktası, Polonyalıların ve Macarların üzerinde uyguladığı büyük baskı ile kontrolünü güçlendirdi. 1964 yılında Kuruşçev'in yerine Leonid Brejnev geçti. Bu sırada Çekoslovak hükümetinin liberalist faaliyetleri görüldüğü için, Macaristan'da yapıldığı gibi 1968 yılında Rus askerleri Çekoslovakya'yı işgal etti. Tank paletleri insan cesetleri üzerinde dönerek, milyonlarca insan öldürüldü. Dünyayı hakimiyeti altına almak için silahlanan Rusya, dünyanın birçok ülkesinde komünist teşkilatlar kurarak, dünya barışını tehdit ederken, çeşitli ülkelerde de iç savaşların çıkmasına sebep oldu. Ülke içindeki iktidar değişikliği darbe ve karışıklıklardan istifade ederek 1980 yılında Afganistan'ı işgal etti. Afganlı mücahidlerin direnmesi karşısında, büyük silah gücüne sahip Rus ordusu, başarıya ulaşamamış ve ağır kayıplar vererek güç durumlarına düşmüştür (Hekimoğlu, 2007: 43-55).

Gorbaçov, 1987 yılında glasnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) politikasını başlattı. Ülkeyi meydana getiren 15 cumhûriyetle ilk çok partili seçimler yapıldı. 17 Mart 1991 referandumunda % 77 seçmen Rusya Federasyonu için evet oyu kullandı. Rusya Federasyonu başkanlığına Boris Yeltsin seçildi. 19 Ağustos 1991'de Gorbaçov'a karşı darbe düzenleyen başkan yardımcısı Gennadi Yanayev başkanlığındaki 8 üyeli Olağanüstü Hal Komitesi yönetime el koydu. Gorbaçov Kırım'daki yazlık evine hapsedildi. Rusya Federasyonu lideri Boris Yeltsin ve halk darbeye karşı koyunca Olağanüstü Hal Komitesi feshedildi ve darbeciler 21 Ağustos günü ülkeyi terk ettiler. Aynı gün Sovyet parlamentosu Gorbaçov'u resmen yeniden başkanlık görevine getirdi. Bunu takip eden günlerde Sovyetler Birliği'ni meydana getiren cumhûriyetler ardı ardına bağımsızlıklarını ilan ettiler. 8 Aralıkta Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğunu meydana getirdiler.

17 Aralık 1991'de Mihail Gorbaçov ile Boris Yeltsin 31 Aralık 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhûriyetler Birliği'nin resmen dağıtılmasına karar verdiler. Mihail Gorbaçov emekliye ayrıldı ve yerine Yeltsin devlet başkanlığına getirildi. Baltık Cumhûriyetleri hariç bağımsızlıklarını ilan eden diğer cumhûriyetler Bağımsız Devletler Topluluğu'na katıldı. Böylece Sovyet Sosyalist Cumhûriyetler Birliği tarihe karışmış oldu. 1993 başlarında

parlamento ile ters düşen Yeltsin, parlamentoyu feshederek erken seçim kararı aldı. Bunu tanımayan parlamenterlerin bazıları ve komünistler Beyaz Ev denen Rusya Parlamentosunu işgal etti. Askerî güçlerin baskısıyla işgalciler parlamentoyu boşalttılar ve Yeltsin'in isteklerini kabul ettiler. 12 Aralık 1993 Günü erken genel seçim yapıldı. Hiçbir parti tek başına iktidara gelecek sandalye sayısı kazanamadı (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 658-680).

Rusya Federasyonu'nun fiziki yapısına kısaca göz atmak gerekirse, toprak bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. Yaklaşık 17.075.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Bu kadar geniş olan ülke Asya kıtasının büyük bir bölümüyle, Doğu Avrupa topraklarının bir kısmını ihtiva etmektedir. Ülkenin 30° batı boylamı ve 170° doğu boylamları arasında 14 boylam dilimi ve 0° kuzey ve 45° kuzey enlemleri arasında 4 enlem dairesi üzerinden geçer. Avrupa topraklarında saat yirmi dörtken Bering Boğazında saat öğleden önce on birdir. Rusya'nın fiziki yapısı hakkında bilgi sunmak amacıyla haritası aşağıya eklenmiştir. Ülke de iklim şartları; Rusya Federasyonunun umûmî olarak iklimi kışları aşırı soğuk ve yazları sıcak ve kurak geçen kara iklimidir. Fakat geniş toprakların hepsinde aynı iklim görülmez. Bu bakımdan Rusya dört iklim bölgesine ayrılabilir: Kuzeyden güneye olmak üzere Soğuk-Tundra, Nemli Ormanlık (Tayga), Sıcak ve Çöl ile Astropikal İklim kuşaklarıdır. Rusya'nın tabii kaynaklarına gelince, Rusya Federasyonu, madenler bakımından çok zengin bir ülkedir. Dünyanın ikinci büyük kömür üreticisi olan ülkede Kuzbass, Karaganda, Donbass ve Perçora büyük kömür yatakları vardır. Doğu Sibirya'da demir, altın, mika, kurşun, çinko, bakır, grafit, alüminyum ve elmas önemli madenlerdir. Volga-Ural bölgesinde ve Sibirya Ovası'ndaki Tyumen alanında petrol çıkarılmaktadır. Ayrıca ülkenin birçok bölgesinde tabii gaz yatakları bulunmaktadır. Bütün madenleri ülke için yeterli miktarda çıkarılırken, sadece kalay üretimi yetmemektedir.

Şekil: 9 Rusya Federasyonu Fiziki Haritası

Kaynak: <http://www.forumlord.com/ulkeler-hakkinda-bilgiler/64902-rusyanin-haritasirusya-haritasi-turkce.html>

Nüfus ve Sosyal Hayat; Rusya Federasyonunun nüfusu yaklaşık olarak 145.300.000'dir. Yüzölçümüne göre nüfusu azdır. Nüfus yoğunluğu 9 kişi civarında olup, nüfus artışı % 1'dir. Nüfusun % 65'i şehirlerde yaşar. Rusya Federasyonu nüfusunun büyük çoğunluğunu Slavlar meydana getirir. Slav grubunun en kalabalık bölümünü Ruslar teşkil etmektedir. Ruslar, toplam ülke nüfusunun % 80'ine yakın bir kısmını meydana getirirler. Ülkenin hemen her tarafında yaşarlar. Ukraynalılar, Beyaz Ruslar ve Polonyalılar mevcut diğer Slav gruplarıdır. Slav olmayan grubun başında Türkler gelmektedir. Türkler de kendi aralarında çeşitli boylara ayrılır. Başkırtlar, Çuvaşlar, Çeçenler, Tatarlar, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya sınırları içinde kalan Türk boylarıdır. Tatarlar aslen Türk olup sonraları Ruslar ve Ukraynalılar arasına karışmıştır. Umûmiyetle Volga Bölgesi, Urallar ve güneybatı Sibirya'da yaşamaktadırlar. Ülkede konuşulan diller kök olarak beş kaynaktan gelmektedir. Bunlar Slav, Altay, Hint-Avrupa, Ural ve Kafkas grubu dilleridir. Altay grubunun ise en önemlisi Türkçedir. Türkçe, mevcut boylar arasında bazı lehçe farklılıkları ile konuşulmaktadır. Rusya Federasyonu'nda halk genelde Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebindedir. Türklerin büyük kısmı Müslüman'dır.

Rusya Federasyonu'nun siyasî rejimi, Sovyetler Birliği dağılmadan önce komünist diktasıydı. Sovyetler Birliği resmen dağıldıktan sonra çok partili ve başkanlık sistemine dayalı parlamenter rejime geçildi. Devlet başkanı halk tarafından beş senelik bir süre için seçilir. Devlet başkanı aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve Güvenlik Konseyinin başkanıdır. Devlet başkanı meclisi feshetme yetkisine sahiptir. Parlamento 450 milletvekilinden meydana gelir. Milletvekillerinin yarı dar bölge seçim sistemiyle, diğer yarısı parti listelerinden nispî seçim sistemiyle seçilir. Ayrıca Rusya Federasyonu'nu meydana getiren 89 üye bölgenin ikişer temsilcisinden meydana gelen 178 üyeli Federasyon Konseyi vardır. Federasyon Konseyi, devlet başkanı tarafından feshedilemez. Konsey, meclisten geçen yasaları ve devlet başkanının sıkıyönetim yasasına ilişkin kararlarını onaylar.

Rusya Federasyonu'nun ekonomisi; tarım, sanayi, ormancılık ve hayvancılığa dayalıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulan Rusya ve diğer Cumhuriyetlerde büyük bir ekonomik kriz yaşanmaktadır (1994). Rusya Endüstrisi hakkında kısa bilgi vermek gerekirse; Rusya Federasyonu, sanayisi gelişmiş ülkeler arasında yer alır. Başlıca endüstri alanları çelik, makina, makina aletleri, çimento, kağıt, kimyevî maddeler ve otomobildir. Ülkede sanayinin gelişmesini büyük ölçüde maden kaynakları sağlamıştır. Dünya demir rezervinin yaklaşık % 40'ı buradadır. Ayrıca zengin kömür ve potasyumlu tuz yatakları mevcuttur.

Rus Ordusu ve Savunma sisteminden söz etmek gerekirse; SSCB dağıldıktan sonra kurulan Rusya eski SSCB silah ve araçlarını kullanıyordu. Ancak 1998 de hız kazanan Rus Ar-Ge'si yeni silahlar üretti. Bilhassa Savunma Sistemlerinde dünyada ki en kalite füze sistemini kurdular. Kıtalararası-Uzun ve Orta Menzilli füzeler ile de son günlerde gündeme gelmiştir. Rusya, yeni bir füze testinin başarıyla sonuçlandığını açıklamasına rağmen bu füzenin adını ve bilgilerini vermemiştir. İngiliz istihbaratı tarafından sonradan öğrenilen bilgilere göre bu füze Atom Bombasından çok daha güçlü bir kıtalararası füze olduğu tespitlidir. Füze sistemleriyle devasa bir güce sahip olan Rusya'nın Hava kuvvetleri ise Nato'dan biraz geride. Dünyanın en mükemmel jeti olarak bilinen F-16 (Amerikan Yapımı) uçaklara karşı, Rus Jetleri biraz sönük kalıyor.

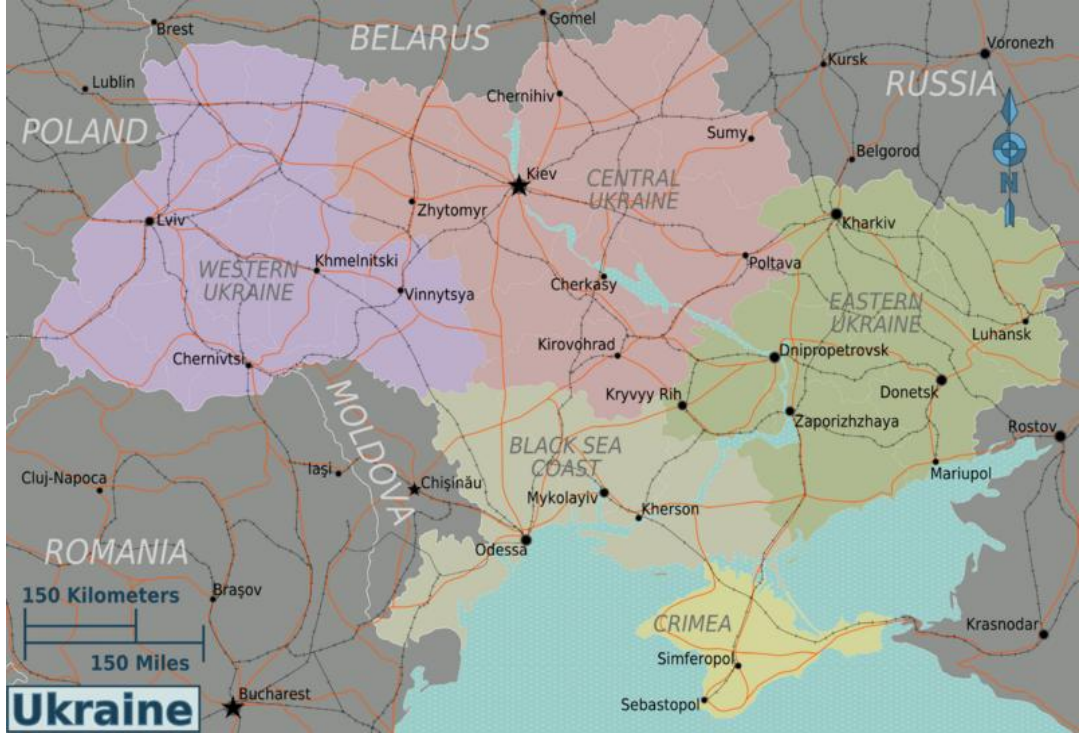
41. Ukrayna

Ukrayna, Rusya ve Avrupa arasında bulunan eski Sovyet Cumhuriyeti ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun bir üyesidir. AB'nin bu ülkeye karşı uyguladığı dış politika açısından Ukrayna'nın Avrupa ve bir zamanlar onun için en büyük tehdit unsuru olan Rusya ile arasındaki “gri bölge” olarak tanımlanabilecek konumu oldukça önemlidir. Bu özelliğin kültürel ve politik eğilimler açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Zira Ukrayna'daki değişen politik yönelimler çoğu kez “muti-vektör” olarak ifade edilir (Can, 2008: 1).

Ukrayna jeopolitik konumu gereği hem AB, hem Rusya hem de ABD açısından önemli bir yere sahiptir. AB açısından gerek AB üyelik perspektifi ve gerekirse Batı yönlü bir dış politika isteği bakımından Ukrayna'nın yeri önemli bir özellik teşkil etmektedir. Ayrıca AB açısından enerji yolları Ukrayna'nın üzerinde bulunması da Ukrayna'nın jeopolitik önemini arttıran önemli bir faktördür. ABD açısından Ukrayna ise hem enerji kaynakları hem de Ukrayna'nın ABD açısından büyük bir ekonomik partneri olması bakımından yeri büyük bir öneme haizdir. Buna bir de Ukrayna'nın Rusya'ya komşu olması, ABD'nin Rusya'yı çevreleme politikası ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelik perspektifini eklersek Ukrayna'nın ABD açısından önemini daha iyi kavrayabiliriz.

Ukrayna Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve kendi bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya'ya hep ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmıştır. Rusya'ya karşı en büyük kozu da Batı perspektifi olarak belirlemiştir. Ukrayna Rusya'ya karşı kozunu Batı olarak belirlerken Kuchma Dönemleri'nde Batı ile yakınlaşma hep sınırlı bir seviyede kalmıştır. Kuchma yeri geldiğinde Batı yanlısı dış politika izlemesine rağmen ne Batı'ya tam olarak yaklaşabilmiş, ne de Rusya ile ilişkilerinde tam bir partner olabilmiştir. Ukrayna özellikle 1999 yılından sonra Rusya'ya daha pragmatik görüşler çerçevesinde yaklaşmış ve AB ile olan ilişkilerinde bir nebze de olsa azalma olmuştur.

Şekil: 10 Ukrayna Haritası

Kaynak: <http://www.worldmapfinder.com/Tr/Europe/Ukraine/>

Ukrayna'nın 1999 yılından sonra AB ile ilişkilerin zayıflamasında en büyük etken ise AB'nin Ukrayna'nın AB'ye üyelik sürecindeki isteksizliğinden kaynaklanmıştır. Bundan dolayı Ukrayna 1999 yılından Turuncu Devrim'e kadar Rusya'ya daha fazla yakınlaşmıştır. 1999-2004 yılları arasındaki Ukrayna-Rusya yakınlaşması 2004 Yuşenko-Yanukoviç Başkanlık Seçimleri ve bu süreç içerisindeki Turuncu Devrim olayı ile yerini gerginliğe ve iki ülke arasındaki şüpheli ilişkilere bırakmıştır. Bundan dolayı da Ukrayna, 2004 seçimlerinden sonra yönünü tekrar AB ve ABD'ye (AB üyelik perspektifi ve NATO üyelik perspektifi) çevirmiştir. Ukrayna'daki Turuncu Devrim Ukrayna siyasi hayatında ve özelde de Ukrayna dış politikasında değişiklikler yaratmıştır.

Turuncu Devrim ilerleyen konularda değinileceği için bu bölümde ayrıca açıklanmayacaktır. Ancak Turuncu Devrim sürecinden sonra Yanukoviç Ukrayna siyasi dengelerinde tekrar yükselişe geçmiştir. Bunun yanında Ukrayna'da içyapıda gerekli reformlar istenildiği gibi yapılamamış ve gerekli reformlar da başarısız olarak sonuçlanmıştır. Ukrayna'da Turuncu Devrim'den sonra gerekli reformlardaki başarısızlık nedenleri şunlardır:

Birincisi iş çevrelerinin politikaların şekillenmesinde tekili bir role sahip olmasıdır. Öteki Sovyet ülkeleriyle benzer biçimde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oligarkların ortaya çıkmasıdır.

İkinci olarak, Batı'ya yönelmenin gerekliliklerini yerine getiremeyecek kadar devletin varlığı söz konusudur. Ukrayna durumundaki birçok eski Sovyet ülkesinde olduğu gibi, devlet, başta yolsuzluklar olmak üzere çözümlerin değil, sorunların kaynağı haline gelmiştir.

Son olarak, Ukrayna'nın Batı'yla mı yoksa BDT'yle mi bütünleşeceği konusundaki kararsız tutumu istikrarsız bir dış politika yürütmesine neden olmaktadır (Kevser, 2010: 1).

Bütün bu sayılan nedenlerin dışında 2004'ten sonra Ukrayna siyasi eliti halkın desteğini tam olarak alamamıştır. Yanukoviç 2006'daki seçimlerde bunu iyi bir şekilde göstermiştir. Yuşenko ve Timoşenko'nun Yanukoviç'e bu kadar fırsat vermesinin nedeni ise ikisi arasındaki fikir ayrılıklarından ve yolsuzluk iddialarından kaynaklanmıştır. Yuşenko ile Timoşenko'nun ters düşmesinin kayda değer diğer sebebi ise Gürcistan Krizi'nde ikisinin de birbirine ters olarak uyguladığı politik enstrümanlardan kaynaklanmıştır. Bu ters düşmede bir diğer önemli anekdot da cumhurbaşkanının yetkilerini kısıtlayan maddelerin Ukrayna Anayasası'na eklenmesi için Yanukoviç'e destek olmasından kaynaklanmıştır. Yuşenko ile Timoşenko'nun ters düşmesine neden olan son gelişme ise Timoşenko'nun Rusya'ya yaklaşması ve Rusya ile gaz ve silah anlaşmalarını imzalayıp, onaylanmasından kaynaklanmıştır. Bütün bu gelişmeler Ukrayna'da Turuncu Devrim sürecinden sonra siyasi dengeleri bozmuş ve Yanukoviç'in bu siyasi dengelerde daha ağır basmasına neden olmuştur.

Ukrayna'nın jeopolitik önemi açısından bazı sorunlarla karşı karşıya gelmesi ve AB-Rusya-ABD denklemine yanında iç dinamikleri açısından da bazı sorunlarla karşı karşıyadır. Ukrayna'nın iç dinamiklerinde din, dil, bölgeler arası ve ekonomik konular olmak üzere bazı sorunlarla karşı karşıyadır. Yani Ukrayna'da tek sorun siyasi sorunlardan ve uluslararası çekişmenin neden olduğu sorunlardan kaynaklanmamaktadır.

Ukrayna'da dini bazda Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler yaşamaktadır. Müslümanlar ve Yahudiler için dinsel bir sorun bulunmamasına rağmen, Hıristiyanlar (Ukrayna'da yaşayan) açısından bazı sorunlar önem arz etmektedir. Ukrayna'da Ortodoks

Kilisesi yani Ortodoks Hıristiyanlık hüküm sürmektedir. Ancak Ortodoks Kilisesi'nin ülkede bir bütünlüğü bulunmamaktadır. Özellikle Rus Ortodoks Kilisesi'nin ve Moskova Patriği'nin egemenliğini kabul etmeyen Ukrayna Müstakil Ortodoks Kilisesi 1989 yılında kurulmuştur (Karaca, 2008: 83). Kilise Rus Ortodoks Patriği'nin yerine Kiev Patriğine bağlı bulunmaktadır. Ayrıca bu iki Patrikliğin yanına bir üçüncüsü de 1992'de eklenmiştir. Buna bir de ülkede yaşayan Katolik Hıristiyanlar ve Protestan Hıristiyanlar eklenince ülkede dini alandaki bölünmüşlüğü izleri daha rahat görülebilir. Bütün bu ayrılıkçı akımlar Ukrayna'da bir güç mücadelesi içindedirler ve bu mücadele ve ayrılıkçı hareketler Ukrayna'yı olumsuz olarak etkilemektedir.

Ukrayna'da dilsel bakımdan ise Ukraynaca ve Rusça konusunda bir güç mücadelesi yaşanmaktadır. Özellikle Ukrayna'da yaşayan milliyetçi kesim ülkede tamamen Ukraynaca konuşulmasını istemektedir. Ukrayna'da batı ve orta bölgeler Ukraynaca konuşurken, Rusça ağırlıklı olarak doğu ve güney bölgeler de kullanılmaktadır. Bu da ülkede diğer bir sorun olan bölgelerarası sorunlarla anlaşılabilir bir konudur. Çünkü ülkenin doğu ve güney kesimi Rusya etkisi altındayken, geri kalan bölgeler Batı ideolojisini ve özel olarak aktarırsa Ukrayna'yı savunmaktadır. Ukrayna'yı savunanların altında yatan temel ideoloji ise yine Batı ideolojisidir. Bu konu bölgeler arasındaki denge çatışmasını açık bir biçimde göstermektedir. Doğu kesimi ağırlıklı olarak Rusya yanlısı politikalara açık destek verirken, Batı kesimi Ukrayna'nın bağımsızlığını ve Batı ile bütünleşmesi argümanını savunmaktadır. Ukrayna'nın aslında en büyük sorununun bölgeler arasındaki görüş farklılıklarından ve çıkar çatışmalarından kaynaklandığı gözlenmektedir.

Ukrayna ekonomik olarak da zorluklar çekmektedir. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ukrayna iyi bir ekonomik yapıyla ayağa kalkmıştır. Ancak ülke içindeki yolsuzluklar, siyasal bozukluklar, enerji konusunda Rusya ile olan anlaşmazlıklar ve global krizler yüzünden Ukrayna ekonomisi bunalıma girmiştir. Buna bir de ülkenin ödemeler dengesindeki bozukluklar eklenince durum içinden çıkılmaz bir hal almış ve 2008 yılında IMF'den borç para alma yoluna gitmiştir. IMF'den borç para alma durumu Ukrayna'nın Batı örgütlerine bakış açısını da göstermektedir. Bu durum ülkenin Rusya'dan daha fazla uzaklaşmasına neden olabilecek bir durumdur. Ukrayna ekonomisindeki kamu borcu 35 milyar doları geçmiştir. GSMH oldukça zor durumda kalmıştır.

Ukrayna'nın yönetim şekli cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı 5 yıl görev almaktadır ve başbakanı kendisi atamaktadır. Cumhurbaşkanı atamasındaki bir istisna ise başbakanın parlamento tarafından onaylanarak göreve gelmesidir. Yasama organı 450 üyeli Verkhouna Rada adıyla ifade edilen parlamentodur. Ukrayna'da birçok siyasi parti bulunmaktadır. Siyasi partiler seçim zamanı bloklar oluşturarak seçimlere girebilmektedirler. Siyasi partiler genellikle Ukrayna'da bulunan ve çok büyük ekonomik güçleri olan oligarklardan etkilenmektedir. Viktor Yuşenko'nun Bizim Ukrayna Partisi, Petro Simonenko'nun Ukrayna Komünist Partisi, Viktor Yanukoviç'in Ukrayna'nın Bölgeleri Partisi, Yulia Timoşenko'nun Yulia Timoşenko Bloğu ve Oleksandr Moroz'un Sosyalist Partisi ülkenin siyasi sisteminde etkisi olan partilerdir.

Ukrayna ekonomik olarak ise sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlar 1999 yılına kadar belirgin bir şekilde Ukrayna ekonomisinde boy göstermiştir. Ukrayna ekonomisi ağırlıklı olarak demir-çelik, kimyasal ürünler, kömür, makine ve savunma sanayi ürünlerine dayanmaktadır. Ancak 1999 yılına kadar Ukrayna ekonomisi çok sancılı yıllar yaşamıştır. Bunun büyük bir nedeni de Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra yaptığı reformların pek işe yaramamasıdır. Yani bu dönemde yapılan aşının tuttuğu pek söylenemez.

Ancak özellikle 2000 yılından itibaren sanayi, tarım ve ticaret alanındaki büyümeden dolayı Ukrayna ekonomisi yükselen bir ivme yakalamıştır. Ukrayna ekonomisinde ticaretin önemi çok büyüktür. Ukrayna özellikle demir cevheri, çelik ve kimyasal maddeler üzerinden dış ticaretini gerçekleştirmekte ve ihracat geliri elde etmektedir. Rusya, Almanya ve Türkiye Ukrayna'nın dış ticaretinde büyük bir paya sahiptir. Ülkeye en büyük yatırımların yapıldığı ve yaptığı ülkelere biri olan ABD'nin Ukrayna'nın dış ticaretinde alt sıralarda bulunması ise ilgi çekici bir konudur. Ülke günümüzde serbest ekonomi modeli üzerinden ticaret gerçekleştirmektedir. DTÖ'ye Ukrayna'nın üyeliği de bu modeli perçinlemiştir. Bunun yanında 2006'da ABD'nin Ukrayna'nın Pazar ekonomisi statüsünü tanıması da Ukrayna ekonomisi açısından sevindirici bir gelişme olmuştur. Konumuz açısından Ukrayna'nın enerji alanındaki faaliyetlerine ve enerji kaynaklarına da değinmekte fayda bulunmaktadır. Ukrayna enerji sistemi, ekonomisi gibi bir bütün olarak çok eskidir (Balmaceda, 2004: 4). Özellikle sahip olduğu boru hatları Sovyet döneminden kalma boru hatlarıdır. Ancak boru hatlarından

önce Ukrayna için bahsedilmesi gereken enerji türü kömürdür. Ukrayna'nın enerji alanında kömür önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü Ukrayna dünyanın en büyük kömür üreticilerinden birisi durumundadır. Bu yüzden ülkede 160'ın üzerinde kömür madeni bulunmakta ve yüz binlerce kişi bu madenlerde istihdam edilmektedir. Ukrayna petrol alanında ise büyük bir üretici olmamasına rağmen Odessa-Brody Boru Hattı ile petrol sevkiyatında yerini almıştır. Doğalgaz alanında ise özellikle Rusya açısından stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü Rusya'nın Avrupa'ya ihraç ettiği doğalgazın, nakil yollarının %80'i Ukrayna toprakları üzerinden geçmesi, Ukrayna'ya transit ülke olma özelliği yüklemiştir. Ancak, Ukrayna bu özelliğinden dolayı enerji alanında büyük güçlerin rol aldığı oyunda hep bir küçük rol almak durumunda kalmıştır. Özellikle doğalgaz alanında Rusya'nın transit geçişteki Ukrayna'ya olan bağımlılığı yüzünden Rusya ile Ukrayna birçok kez uluslararası alanda karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca Ukrayna'nın Rusya ile olan enerji alanındaki ilişkileri ve enerji geçişindeki konumundan dolayı Rusya'ya karşı korumasız bir duruma düşmektedir. Bu korumasız hale düşme konusu özellikle Aralık 2005 ve 2009'da Rusya ile yaşanan doğalgaz krizlerinde kendisini iyice gün yüzüne çıkarmıştır. Ukrayna'nın enerji alanında faaliyetlerde nükleer enerji de sıradan bir konu değildir. Ukrayna'daki nükleer reaktörler enerji alanında her zaman için Ukrayna açısından önemli olmuştur. Ukrayna'daki "Çernobil Faciası" hala gözler önündedir. Bölge ülkeleri bu facianın etkisini yıllarca yaşamış ve yaşamaya da devam etmektedir. Nükleer reaktör konusunda Ukrayna, özellikle Rusya'nın doğalgazına karşı bağımlılığını azaltmak amacıyla nükleer reaktör faaliyetlerine devam etmekte ve yine yoğun şekilde nükleer reaktör yapma faaliyetlerine devam etmektedir. Ukrayna bazı reaktörlerini hiç çalışmamak üzere kapatırken, yine de inşaat halinde reaktörleri de bulunmaktadır. Ukrayna'nın 15 adet nükleer reaktörü bulunmaktadır. Bu nükleer reaktörler dünyada elektrik enerjisi üretmek amacıyla kullanılmaktadır. Ukrayna'nın hem doğalgaz alanında Rusya açısından transit bir ülke olma durumu hem de nükleer reaktörlerinin çok fazla olmasından dolayı enerji konusu Ukrayna açısından ayrı bir yere sahiptir. Ukrayna enerji üretiminde kömür, doğalgaz ve petrol ülkenin enerji üretimini sağlamaktadır. Bu üretimin %95.4'ünü kömür, %2.6'sını doğalgaz ve %2'sini petrol üretimi oluşturmaktadır. Sonuç olarak Ukrayna doğalgaz, petrol ve kömür üretimiyle, nükleer reaktörleriyle ve enerji transit yollarındaki konumuyla enerji piyasasında yer almaktadır. Ukrayna'nın transit hatlar sayesinde ve bu transit hatlardan geçen gaz sayesinde stratejik önemi artmaktadır. Ukrayna'nın bu hatların üzerinden 400 milyar metreküpe yakın bir doğalgaz akışı yapılmaktadır. Bunun %25'lik kısmını Ukrayna

kendisi için kullanılmaktadır. Geri kalan kısmı ise Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınmaktadır.

Ukrayna'da 1991'deki seçimlerde cumhurbaşkanı Leonid Kravçuk seçilmiştir. 1994'te ise Leonid Kuchma seçilmiştir. Bu seçimler ülkenin doğu kesiminin zaferidir. 2004'teki seçimler ve Turuncu Devrim ise Batı kesiminin zaferi olarak görülmektedir. Ukrayna özellikle 1991'de Leonid Kravçuk döneminde kimlik bunalımı yaşamış ve kimlik arama çabalarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. Kravçuk, bu dönemde Batıcılık-Avrasyacılık arasındaki paradoks Ukrayna'da çok fazla yaşanmıştır.

Ukrayna'nın en önemli şehirleri: Kırım, Odessa, Harkiv, Kiev, Donetsk ve Dnipropetrovsk'tur. Özellikle Kiev ve Donetsk Ukrayna için ayrı bir önem taşımaktadır.

Ukrayna konusu anlatılırken, değinilmesi gereken diğer konu da 2010 Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'dir. Dünya sahnesinde çok boyutlu bir mücadelenin yaşandığı Ukrayna'da 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimleri de büyük bir ilgi görmüştür. Seçim birbirine rakip olan iki aday arasında geçmiştir. Seçim politikalarında Yanukoviç politikasını Rusya yanlısı olarak şekillendirmiştir. Politikasını Rusya yanlısı olarak şekillendiren Yanukoviç ve partisi, kazanmaları halinde Rusça'nın ikinci resmi dil olması, Abhazya ve Güney Osetya'nın tanınması ve Rus Üssü'nün uzatılması; gibi kritik beyanlarda (Temur, 2009: 1) bulunmuştur. Diğer önemli aday Yulia Timoşenko ise Ukraynaca'nın tek resmi dil olarak kalması ve Kırım'dan Rus Üssü'nün tasfiye edilmesi gibi vaatlerde bulunmuştur. Seçimlere diğer adaylar ise Arseniy Yatsenyuk, Vladimir Lituin, Sergey Tigipko ve Viktor Yuşenko olmuştur. Ancak Ukrayna 2010 seçimlerinde asıl rakipler Viktor Yanukoviç ve Yulia Timoşenko olmuşlardır. Bu iki aday arasında yine Batı-Rusya paradoksu ortaya çıkmış, Yanukoviç kesimi Rusya tarafında bulunurken, Timoşenko kesimi ise Batı tarafında yerini almıştır.

2010 seçimleri birinci turunda hiçbir aday oyların %50+1'ini alamadığı için Ukrayna Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ikinci tura kalmıştır. İkinci turda Viktor Yanukoviç ile Yulia Timoşenko yarışmışlardır. Seçimlerin ikinci turunda Yanukoviç Timoşenko'ya birinci turdaki gibi 10 puanın üzerinde bir fark atamamıştır. Yuşenko zaten daha seçimlerin birinci turunda elenmiştir. Yuşenko'nun bu seçimlerdeki başarısızlığındaki en büyük neden halkın gözünden düşmesidir. 17 Ocak 2010 birinci tur seçimlerinde en yüksek oyu alan Yanukoviç ve Timoşenko 7 Şubat 2010 tarihinde ikinci tur seçimlerinde yarışmışlardır.

Birinci tur seçimlerinin sonunda yaklaşık olarak Yanukoviç %36, Timoşenko ise %24 oranında bir oy potansiyeline sahip olmuştur. İkinci tur seçimlerinde de %3.5 daha fazla oy alan Viktor Yanukoviç kazanmıştır. Bunun üzerine Yulia Timoşenko seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla hile yapıldığını ifade etmiştir. Ancak Ukrayna seçimindeki gözlemciler böyle bir usulsüzlüğün olmadığını ifade etmişlerdir. İkinci tur seçimlerinde Ukrayna'da Yanukoviç'in oyların %48.8'ini alırken, Timoşenko'nun ise %45.5 civarında Ukrayna'da oy alabilmiştir (www.bbc.co.uk-09.02.2010). Ukrayna'da 7 Şubat 2010 seçimlerinin bir diğer sonucu da aslında seçimleri sadece Timoşenko'nun değil, Turuncu Devrimin de kaybettiği sonucudur. Çünkü 2004 Turuncu Devrimi sonunda seçimlerin iptali sağlanmış ve Yanukoviç görevden uzaklaştırılmıştır. Ancak 2010 seçimlerinde Yanukoviç Turuncu Devrimin rövanşını almıştır diyebiliriz. Bu seçimlerden sonra Yanukoviç başkanlığında Ukrayna'nın pozisyonunun ne olacağı merak konusudur. Buna göre Ukrayna'nın yönü ne olacak? Batı ile olumlu ilişkilerde bir gerileme olacak mı? yoksa yaşanan ilişkilerdeki seviye korunacak mı? Bu soruların bir devamı olan Yanukoviç başkanlığında Rusya ile beklenen yakınlaşma ne kadarı ile gerçekleşecek? Bu soruların cevabını ancak 2010 seçimlerinden sonraki 5 yıllık Yanukoviç başkanlık döneminde belli olacaktır. Ancak Turuncu Devrim'den ve bu devrimin liderlerinden rövanşı alan Yanukoviç'in Rusya ile yakınlaşması ve Rus yanlısı politikalar izlemesi çok daha rahat öngörülebilir davranış biçimidir. Hiç kuşkusuz bu seçim sonuçlarını Rusya'nın memnuniyetle karşılaması kadar doğal bir şey de yoktur. Zaten 2010 seçimlerini Yanukoviç'in kazanmasını belirleyen asıl etmen de Rusya yanlısı ülkenin Doğu kesimidir. Doğu illerinden Yanukoviç'e gelen bu desteğin sonucunda da Ukrayna'nın Rusya ile yeniden yakınlaşması kuvvetle muhtemel bir gelişmedir. Özellikle Yanukoviç'in seçimlerden önce vaat ettiği Rusça'nın ikinci resmi dil olarak ilan edilmesi ve Kırım'daki Rus üssünün kira süresinin uzatılması gibi konular Yanukoviç'in başkanlık döneminde ne tür politikalar uygulayabileceğini göstermektedir. Ancak Ukrayna bu dönemde çok vektörlü dış politikadan vazgeçmemeli ve uluslararası platformda dengeleri iyi bir şekilde kurmalıdır. AB ile üyelik perspektifinden vazgeçmemelidir. Zaten seçimlerden önce Yanukoviç'in vaatlerinden birisi de AB ile ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. Ancak Ukrayna Yanukoviç döneminde ağırlıklı olarak Rusya yanlısı politikalar izlemesi Yanukoviç'in siyasal tutumundan dolayı daha kolay ve daha doğru tahmin edilebilecek bir davranış biçimi olmaktadır. Nihayet bu seçimlerin bir diğer sonucu da 2004 seçimlerinin

ardından yaşanan sivil devrimde renk turuncuyken, 2010 seçimlerinin ardından Ukrayna'nın rengi maviye dönmüştür.

42. Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Altyapısı

24 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna Parlamentosu'nun bağımsızlık ilan etmesinden sonra aynı yıl, 1 Aralık'ta da referandum gerçekleştirilmiştir. Referandumda %90 oyla bağımsızlık kararı desteklenmiştir. Aynı zamanda bu referandumla birlikte başkanlık seçimleri de yapılmış ve Kravçuk % 61 oyla bağımsız Ukrayna'nın ilk Cumhurbaşkanı olmuştur.

Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Ukrayna'nın Rusya ile sorunları mevcuttu. Kırım ve Karadeniz Filosu, Nükleer silahlar, Ukrayna'daki Rus ve Rusça konuşan azınlık, doğalgaz sorunları Rusya ile Ukrayna arasındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktaydı. Aynı dönemde SSCB'nin dağılması ile birlikte Ukrayna'da ekonomik çöküş de yaşanmaktaydı. Böyle bir dönemde, 1994 yılında önceliğinin ekonomik reform olacağını belirten Leonid Kuçma seçimleri kazanarak Ukrayna'nın ikinci Cumhurbaşkanı oldu. Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkilerin inşa süreci yukarıda belirtilen temel sorunlar çerçevesinde gerçekleşmekteydi. Bunlardan ilki nükleer silah sorunuydu. SSCB'nin dağılması ile birlikte Rusya dışında Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan nükleer silahlara sahip olmuş oldu. Beyaz Rusya nükleer silahların Rusya'ya devredilmesinde fazla sorun yaşatmadı. Kazakistan'ın elinde bulunan nükleer silah ise tehdit oluşturacak miktarda değildi. Bu yüzden de Rusya için çözülmesi gereken en büyük sorun Ukrayna ile olan sorundu. Ukrayna'nın nükleer silahları konusundaki ilk adımı 21 Aralık 1991 tarihinde Almaatı'da imzalanan antlaşma oldu. Ukrayna bu antlaşma ile nükleer silahtan vazgeçtiğini ve 1 Temmuz 1992 Tarihi'ne kadar 3 bin taktik nükleer silahı Rusya'ya devredeceğini, 1995 yılına kadar da tüm nükleer silahlardan arınacağını beyan etti. Ama 1992 yılında, Karadeniz Filosu ile ilgili anlaşmazlıklardan dolayı Kravçuk nükleer silahların Rusya'ya naklini durdurdu. Naklin durdurulmasındaki sorunun da Ukrayna tarafının Rusya'ya nakledilen nükleer silahların yok edileceğinden emin olmadıkları olduğu belirtildi. Bu gelişmenin ardından Rusya ile nükleer silahların yok edilmesine dair ek protokol imzalandı ve Mayıs 1992 tarihine kadar tüm taktik nükleer silahlar Ukrayna dışına çıkarıldı. Bu dönemde, 1993 yılında, Ukrayna START 1'i de kısmen onayladı ve

1995 yılına kadar değil 7 yıl içinde arınacağını ayrıca uluslararası denetimin de olması gerektiğini ileri sürdü.

Aynı dönemde Ukrayna`da yaklaşık olarak aylık %70 enflasyon, üretimde hızlı düşüş yaşanmaktaydı. Bu yüzden de Rusya ile yakınlaşma zorunluluğu vardı. Bu sebeplerden dolayı 1994 yılında imzalanan nükleer silahların yayılmasını önleme antlaşması ile bu konudaki anlaşmazlıklar büyük ölçüde çözülmüş oldu. SSCB`nin çöküşü ile birlikte 25 milyondan fazla Rus azınlık konumuna geldi ve bu azınlıklar Rusya dış politikasında önemli bir aktöre çevrilmiş oldu. Özellikle 1993 yılında itibaren Rusya bu konuya daha fazla önem vermeye başladı. Aynı yılda yayımlanan “Dışişleri Bakanlığı Raporu`nda” Rus azınlıkları konusunun dış politikada en önemli alanlardan biri olduğu ve tüm devlet kurumlarının bu konu ile ilgilerinin olduğu belirtildi. Bununla birlikte 1993 yılında Rusya başkanı Yeltsin “Yeni yıl Mesajı” ile de bu konuya değindi. Yeltsin`e göre; yakın çevredeki Rus azınlıkların haklarının ihlali durumunda askeri müdahale bile olabilirdi. O dönemde Ukrayna`nın %22’si, Kırım`ın ise %68’i Ruslardan oluşmaktaydı. Bu yüzden de özellikle Kırım`da, Rusya`nın Rus azınlıklar konusunda izleyeceği politika çok önemliydi. Kırım sorunu Rusya ile Ukrayna arasındaki en büyük sorunlardan birini oluşturmaktaydı. Kırım sorunu kendi içinde de çeşitlenmekteydi. Kırım`ın statüsü, Karadeniz Filosu`nun paylaşılması, Sivastopol Üssü`nün durumu temel sorunları oluşturmaktaydı (Yu, 2009: 23).

Kırım 1954 yılında dostluk göstergesi olarak Rusya tarafından Ukrayna`ya devredilmişti. SSCB döneminde Kırım`ın statüsü sorun olmamaktaydı. Fakat SSCB`nin çöküşü ile birlikte Kırım`ın statüsü gündeme geldi. Rusya`da Kırım`ın tekrar Rusya egemenliğine girmeli şeklindeki söylemleri duyulmaktaydı. Öte yandan Kırım ile ilgili diğer sorunların da temelini egemenlik sorunu oluşturmaktaydı. Kırım`ın statüsü ile ilgili sorun özerklik yolu ile kısmen çözülmüş oldu. 1993 yılında özerklik kazanan Kırım`ın başkanlığına ocak 1994`de Yuri Meşkov getirildi. Rusya`ya yakınlığı ile bilinen Meşkov`un Kırımlılar için çifte vatandaşlık hakkının tanınmasını ve Ukrayna-Kırım ilişkilerinin eşit bir şekilde yürütülmesini istemekteydi. Fakat Karadeniz Filosu ile ilgili anlaşmazlıklardan dolayı Ukrayna Meclisi 1995 yılında Kırım`ın özerkliğini kaldırdı ve yerel başkanlık kurumu işlerliğini yitirdi. Kırım konusundaki bir diğer sorun ise Karadeniz Filosu idi. Bu filonun Rusya ile Ukrayna arasında nasıl bölüştürüleceği konusunda anlaşmaya varılamamaktaydı. 1992 yılından başlayan görüşmeler 1997 yılına kadar devam

etti. 5 yıllık bu uzlaşma çabaları ile birlikte 28 Mayıs 1997 Tarihi'nde Ukrayna ve Rusya başbakanları arasında nihai antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre karadeniz Filo'su %50 – %50 oranında bölüştürüldü. Ayrıca Ukrayna kendi donanmasının Rusya ile ortak tatbikatlara katılacağını da kabul etti. Aynı antlaşma ile Sivastopol Üssü ile ilgili sorunlar da çözülmüş oldu. Rusya Sivastopol Üssü'nü 20 yılığına yıllık 97,75 milyon dolar karşılığında kiralamış oldu. Ukrayna tarafı da Rusya'dan nükleer silahların nakli için 200 milyon dolarlık kredi aldı ve ayrıca Sivastopol üssünün kirasından elde edilecek paranın Rusya'ya olan borçların ödenmesi için kullanılacağına dair yükümlülüğü üstlendi (Woehrel, 2009: 42).

Sorunların büyük ölçüde çözülmüş olması ile birlikte Mayıs 1997 tarihinde taraflar arasında dostluk antlaşması imzalandı ve 6 kez çeşitli nedenlerden dolayı ertelenen Yeltsin'in resmi ziyareti 1997 yılı baharında gerçekleşmiş oldu. Bu dönemde Ukrayna ile Rusya arasında Dostluk, İşbirliği ve Ortaklığa İlişkin antlaşma da imzalandı, fakat Ukrayna Rada'sında onaylanmasına karşın, Rusya Duma'sı bu antlaşmayı onaylamadı.

İlişkilerin inşası sürecinde fazla sorun yaşanmamakla birlikte gelecekte sorun olabileceği korkusu ile Ukrayna tarafı Rusya'dan doğalgaz ve petrol bağımlılığını sona erdirme yollarını aramaktaydı. O dönemde Ukrayna'nın petrol gereksiniminin %90'ı, doğalgazın ise %60'ını Rusya karşılamaktaydı. Aynı zamanda Rusya'dan Avrupa'ya nakledilen doğalgaz da Ukrayna üzerinden nakledilmekteydi. Bu durumda Ukrayna transit ücretlerini arttırarak çözüm üretmeye çalışmaktaydı. Bu dönemde Ukrayna'nın Rusya'ya 2 milyar dolardan fazla borcu birikmişti ve bu rakam gelecekte yeni sorunların da çıkacağıın işareti idi.

Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerin inşası sürecine baktığımızda büyük sorunların olması ile birlikte her zaman çözüm arayışının da olduğunu görüyoruz. Zamanla taraflar arasında anlaşmazlıklar yaşansa da çoğu zamanda ortak bir çözüm noktası bulunmuştur. Taraflar arasındaki sorunların çeşitliliği, ilişkilerin inşasında ki en büyük sorunlardan biri olarak da bu gözükmekteydi.

2000'li yıllardaki ilişkilere baktığımızda; 2004 yılının sonlarına gelindiğinde Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler büyük ölçüde geliştirilmişti ve tam anlamda olmasa da sorunlar da çözülmüştü. Bu süreçte 1994 yılından itibaren Ukrayna Cumhurbaşkanı olan Kuçma'nın önemi de vurgulanmalıdır.

2004 yılına gelindiğinde Ukrayna`da Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Kasım`da yapılan seçimler sonucunda ise 2005 Ocak ayına kadar devam eden ve “Turuncu Devrim” olarak adlandırılan iktidar değişikliği yaşandı. Bu iktidar değişikliği sonucunda iktidara Batı yanlısı olarak bilinen Yuşçenko geldi ve Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç başarısız oldu. Aynı zamanda Yuşçenko`nun iktidara gelmesinde Timoşenko`nun da rölü büyük oldu ve Ukrayna`nın politikalarının belirlenmesinde Timoşenko da etkili isim oldu. Yuşçenko`nun iktidara gelmesi ile birlikte Ukrayna ile NATO arasındaki ilişkiler de gelişmeye başladı. Ukrayna daha önceden NATO`nun Barış İçin Ortaklık programına katılmış olsa da Kuçma iktidarı dönemde NATO ile ilişkiler Rusya`yı rahatsız edecek düzeyde gelişmemişti. Ayrıca doğalgaz ve petrol sorunu devam etmekteydi. Bununla birlikte Sivastopol Üssü sadece 20 yıllığına kiralanmıştı. Bu çözüm temelli bir çözüm değildi. Bu yüzden de Sivastopol sorunu da tarafları rahatsız etmekteydi (Socor, 2007: 143).

NATO ile ilişkilerin gelişmesi ile birlikte ise sorunlar arasına bir yenisi de eklenmiş oldu. Rusya NATO`nun özellikle yakın çevre olarak nitelendirdiği bölgeye Ukrayna`a ve Gürcistan`a kadar genişlenmesinden açıkca rahatsızlık duymaktaydı ve bu rahatsızlığı dile getirmekteydi. Böyle bir dönemde, 2006 yılında Yuşçenko Ukrayna`nın NATO`nun üyelik eylem planına katılmaya hazır olduğunu dile getirdi. Ukrayna ve Gürcistan`ın NATO`ya üye olabileceği söylemleri dile getirilirken Rusya da bu üyeliklerin savaş nedeni olarak algılanacağını dile getirdi.

Bu sorunla birlikte doğalgaz sorunu da devam etmekteydi. 2009 yılına gelindiğinde Rusya, Ukrayna`nın eski borçları ve yeni fiyatları kabul etmemesi gerekçesiyle Ukrayna`ya doğalgaz akışını kesti. Bu gelişme ile birlikte zor durumda kalan Ukrayna alternatif çözümler üretmeye çalıştı. Avrupa Birliği`ne giden doğalgaz akışı da Ukrayna üzerinden yapılmaktaydı. Sorunun çıktığı ilk zamanlarda AB duruma fazla müdahil olmamaktaydı. Fakat kısa zaman sonra AB`ye giden doğalgazda da sıkıntı yaşandı ve AB müdahil olmaya başladı. Bunun üzerine Rusya AB`ye giden doğalgazda hiçbir sorun olmadığını fakat Ukrayna`nın bu hattan kaçak olarak doğalgaz çektiğini söyledi. Bu gelişmeler ile birlikte iki ülke başbakanları Timoşenko ve Putin 16 ocak 2009 Tarihi`nde anlaşma imzaladılar ve sorun geçici de olsa çözülmüş oldu. Fakat kalıcı bir çözüm olmadığı için bu durum halen tarafları rahatsız etmekteydi. Bir diğer sorun olan Sivastopol Üssü konusunda 1997 yılında imzalanan kira antlaşması 20 yıllıktı ve 2017 yılında sona

erecekti. Fakat Yuşçenko iktidarı ile birlikte 2005 yılından itibaren Sivastopol Üssü'nün daha erken boşaltılması dile getirilmeye başlandı. Fakat Rusya'ya ekonomik bağımlılık, doğalgaz konusunda Rusya'nın uyguladığı yaptırımlar yüzünden Ukrayna tarafı bu isteğin gerçekçi olmadığını anlamış oldu. Böyle bir durumda Yuşçenko alternatif bir çözüm üretme çabası içine girdi. Yuşçenko'nun hedefi kira antlaşmasının 2017 de bitirilmesini, daha fazla uzatılmamasını garantiye almaktı. Yuşçenko, 2017 yılında Sivastopol üssünün boşaltılmasını hedeflemekteydi. Fakat bu girişimler de başarısız oldu ve bu başarısızlıkta özellikle iç politikadaki çalkantılar ve Timoşenko ile Yuşçenko arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar önemli etken oldu. Yuşçenko iktidarı döneminde, Rusya ile ilişkiler ile birlikte iç politikada da sorunlar yaşanmaktaydı. Yuşçenko, Yanukoviç ve Timoşenko üçgeninde gelişen istikrarsızlıklar dış politikada tek sesliliğin önünde engel oluşturmaktaydı. Böyle bir ortamda gerçekleştirilen seçimler ile birlikte Şubat 2010'da Yanukoviç başkanlık seçimini kazandı ve istikrarsızlık büyük ölçüde çözülmüş oldu. Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya ile olan ilişkilerin çözülmesinde de büyük ilerlemeler kaydedildi. Büyük anlaşmazlıklardan biri olan Sivastopol Üssü konusunda anlaşma imzalandı ve kira antlaşması 25 yıl daha uzatıldı. Böylelikle 2042 yılına kadar çözüm üretilmiş oldu. Bu antlaşmaya paralel olarak doğalgaz konusunda da ilerleme kaydedildi. Rusya doğalgaz fiyatı konusunda büyük indirimler yaptı.

Özellikle 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a askeri müdahalesi ve 2009 yılında yapılan doğalgaz kesintisi sonucunda Ukrayna tarafı Rusya ile olan ilişkilerinde dikkatli olunması gerektiği ve sorunların mümkün olduğunca kısa sürede çözülmesi gerektiğini anlamıştı. Bu yüzden de özellikle 2009 yılı Ocak ayından itibaren Rusya ile olan ilişkilerde yumuşama süreci başladı. Sonuç olarak; Ukrayna ile Rusya arasında olan ilişkilere genel olarak baktığımız da sorunların ve anlaşmazlıkların her dönemde mevcut olduğunu görebiliriz. Fakat özellikle Ukrayna'da iktidarda Rusya yanlısı veya Batı yanlısı başkanların olması Rusya ile olan ilişkileri de büyük ölçüde etkilemektedir. Rusya yanlısı iktidarlar döneminde sürekli ve tam olmasa da geçici çözümlerin üretildiğini görebilmekteyiz. Özellikle Sivastopol Üssü ve doğalgaz konusunda bu durumu daha net olarak görüyoruz (www.wordpress.com- 30.05.2011).

Batı'nın ihtiyaç duyduğu doğalgazı Rusya'nın Ukrayna üzerinden geçen boru hatları ile gerçekleştirmesi, Ukrayna'nın Rusya ile yaşanan sorunlarda batılı devletlerin

sorunlara taraf olmasını talep etmesinde en önemli etkidir. Böylece, Ukrayna zaman zaman sorunların iki taraflı değil Batı'nın da dahil olduğu geniş alanda çözülmesi teziyle, Rusya karşısında avantajlı duruma geçme çabası gözlemlenmiştir. Bu duruma, Ukrayna'nın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığı nedeniyle Ukrayna'nın Rusya ile yaşadığı sorunların çözümünde pazarlık yapabilme gücünü etkisizleştirdiği gerçeği etkili olmuştur.

43. Rusya ve Ukrayna İlişkileri

Ukrayna terimi, Slav dillerinde “sınır” ya da “uç” anlamına gelen sözcüklerden türetilmiştir. Çarlık Rusya'sı döneminde, Rusya anavatanını istilalardan korumakla görevli Don Kazakları'na buralardaki toprakları kullanma yetkisi verilmişti. Rusya açısından bu bölgenin jeopolitik değerlendirmesini yapmak gerekirse, bu topraklar anavatana göre sınır bölgesinde yer aldığını ve tarihte de Doğu Avrupa'ya doğru açılan bir uç alanı olarak görüldüğünü söylemek olası olarak görülmektedir (Büyükkakıncı, 2004: 402).

Ukrayna Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya açılan penceresidir. Bu yüzden Ukrayna Rusya açısından son derece önemli bir konumdadır. Ancak Ukrayna'nın uluslararası tercihleri ve hatta iç dinamikleri Rusya açısından büyük bir dikkatle izlenmektedir. Ukrayna'nın iç dinamiklerinin Rusya'yı ne ölçüde ve ne kadar ilgilendirdiği özellikle Turuncu Devrim sürecinde ve sonrasında daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Rus jeopolitik doktrinine göre; Ukrayna, Batı'nın değil, Rusya'nın nüfuz alanına dahildir. Aslına bakılırsa ekonomik ve stratejik olarak Ukrayna gerçekten de Rusya için çok önemlidir. Zbigniew Brzezinski, “Büyük Satranç Tahtası” isimli eserinde, Ukrayna'nın Rusya için önemini şu şekilde vurgulamıştır: “Ukraynasız bir Rusya bölgede ancak ve ancak sıradan bir Asya ülkesi kadar etkin olabilir. Fakat eğer Rusya, 52 milyonluk nüfusuyla Ukrayna'yı yeniden kontrolü altına alabilirse, işte o zaman bu ülkenin sahip olduğu zengin yeraltı kaynaklarından yararlanabilir, Karadeniz'e çıkış yolu elde ederek hem Avrupa'da hem de Asya'da etkin bir konuma ulaşabilir.” (Brzezinski, 2005) Brzezinski'ye göre: “Avrasya satranç tahtasında Rusya'nın demokratik dönüşümüne yardımcı olacak jeopolitik mihver” olarak tanımladığı Ukrayna'nın uluslararası tercihleri Avrasya anakarasının stratejik geleceğini etkileyecek boyuttadır (Oğan, 2004: 231). Ukrayna'nın uluslararası pozisyonu için Avrupa Birliği ve ABD'de aynı Rusya gibi uğraş

vermektedir. Ancak Ukrayna AB ve ABD'ye göre Rusya açısından çok daha önemli bir mevkidedir. Çünkü Ukrayna Rusya'nın uzun yıllardır en önemli gayesi olan sıcak denizlere inme politikasının önündeki büyük demir kapıdır. Bu demir kapının anahtarını AB veya ABD'ye kaptırmak ise Rusya açısından olumsuz sonuçlar ihtiva edebilir. Ukrayna'nın Rusya açısından önemli olduğunu gösteren bir başka unsur ise aralarındaki etnik bağıdır. Rusya'da "Ukraynasız bir Rusya düşünülemez" sloganı ve Ukraynasız Rusya eli kolu olmayan bir Rusya olacağı argümanı bu ülkenin Rusya açısından önemini belgeler niteliktedir. Ayrıca Rusya ekonomik olarak Ukrayna'yı kendisine özellikle enerji alanında bağımlı bir hale sokarak bunu siyasal bir araç olarak Ukrayna'ya karşı kullanmaktadır. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Rusya'nın Ukrayna ile bu kadar ilgilenmesindeki bir diğer neden ise Ukrayna'da yaşayan Rus nüfusudur. Ukrayna devletinin resmi dilinin konusu bile iki ülke arasındaki ilişkileri bir anda gerebilmektedir.

Ukrayna'da son yıllarda ortaya çıkan milliyetçi akımlar ve devletin resmi dilinin Ukraynaca olmasına teşvik edilmesi Rusya-Ukrayna ilişkilerinde ilgi çeken bir başka anekdottur.

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra Kuchma, başlangıçta ne tamamen Avrasyacı görüşler çerçevesinde Rusya'ya yanaşacağı izlenimi vermemiştir. Tamamen Avrasyacı bir hegemonya Kuchma için de hoşgörüle karşılanacak bir durumda değildi. Rusya-Ukrayna ilişkileri açısından Ukrayna'nın bölgelerarası mücadelesi de ilgi çeken bir konudur. Don Havzası olarak da adlandırılan Doğu illeri tamamen Rusya Federasyonu ekonomisinin yapısına bağımlı olarak yaşarken, Kırım'daki ekonomik çark da tamamen Rusların elinde bulunmaktadır. Bu saptamalara ek olarak, Ukrayna'nın en önemli liman kenti konumundaki Odesa'da Rus nüfusun ağırlıkta olduğu da göz önüne alınırsa, Rus faktörünün ulusal ekonomi yapılarından tamamen dışlanması olanaklı olmadığı anlaşılacaktır. Ukrayna'da yerleşik olan Rusların Rusya'yla organik bağları sürmektedir. Bunun ötesinde dilsel altyapı anlamında bakılırsa, Çarlık Rusya'sı ile SSCB yönetimlerinde Rusçanın tek dil olarak eğitim, kültür ve bilim alanlarında evrenselleştirilmesi Rusçayı anadili olarak benimsemiş kitlelerin doğmasına yol açmıştır. Bu süreçte Sovyet sonrası kimlik sorgulamalarında etnik kimlik yerine dilsel aidiyet tanımlamalarının ön plana çıkması çok sık rastlanılan bir vaka olmuştur. Bu perspektiften bakıldığında, anadilini Rusça olarak kabul eden kitlelerin oranı Ukrayna'da (etnik Rusları

da dahil edersek) %50'leri aşmaktadır. Bu rakamlar Ukrayna'nın Rusya açısından siyasal anlamını anlamamızı kolaylaştırmaktadır (Büyükakıncı, 2006: 56-57).

Ukrayna-Rusya ilişkileri özellikle Turuncu Devrim ve Yuşenko'nun başa gelmesiyle (devlet başkanı olmasıyla) çok fazla gerilmiştir. Yuşenko iktidarı için söylenmesi gereken ise; Kuchma dönemindeki "Batı mı, Rusya mı?" sorgusu daha açık bir cevaba dönüşmüş ve Ukrayna'nın stratejik hedefinin Avrupa olduğu belirtilmiştir. Bu da Rusya-Ukrayna ilişkileri daha kuşkulu ve belirsiz bir döneme sürüklemiştir. Zaten Ukrayna'nın Yuşenko döneminde Batı yanlısı bir politika izleyeceği Timoşenko'nun Ukrayna Başbakanı olması ve Boris Tarasyuk'un Dışişleri Bakanlığına getirilmesiyle belgelenmiştir. Ancak bütün bunlar Ukrayna açısından Rusya ile olan ilişkilerin kapatıldığı anlamına da gelmediğini belirtmekte fayda vardır.

Ukrayna bu dönemde Rusya ile olan ilişkilerini daha çok ekonomik temele oturtmak istemiş ve dış politikada asıl tercihinin Batı ve özelde de AB olduğuna dikkat çekmiştir. Yuşenko iktidarı ile beraber Ukrayna'nın bir diğer tercihi ise NATO olmuştur. Ancak Viktor Yuşenko yine de Rusya'nın kaygılarını da gidermeye çalışmıştır. Rusya'nın kaygılarını giderme amacı özellikle Ukrayna'nın NATO'ya üyelik perspektifi söz konusu olduğu zamanlarda daha açık bir şekilde ortaya konmuştur. Şu belirtilmelidir ki; Yuşenko her ne kadar Rusya'nın kaygılarını gidermeye çalışsa da Ukrayna Yuşenko döneminde çok vektörlü dış politika anlayışından daha çok Batı perspektifli dış politika anlayışını tercih etmiştir. Bu dış politika anlayışının ters tepkisi olarak enerji krizlerini gösterebiliriz. Rusya enerjiiyi Ukrayna'ya karşı büyük bir koz olarak kullanmıştır. Rusya Ukrayna'nın NATO açılımında özellikle NATO'nun operasyonlarının yapılması için Ukrayna topraklarının kullanımının parlamento tarafından onaylanması gibi girişimlerinden büyük rahatsızlık duymuştur. Çünkü Ukrayna'nın NATO'ya kaptırılması Rusya'nın can damarlarına büyük bir basınç uygulayacaktır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olması durumunda Rusya'nın Karadeniz'deki askeri üstünlüğü sona erecek ve ABD'yi kendisine iyice yaklaştıracaktır. Bu yüzden Rusya Ukrayna'nın NATO üyeliğini engellemek için birçok girişimde bulunduğunu belirtmekte fayda vardır.

Rusya-Ukrayna ilişkilerinde, Rusya'nın elindeki en önemli koz ekonomik faktörlerdir. Özellikle ciddi bir Batı yardımı almadıktan sonra (Örneğin; Ukrayna'ya AB perspektifi sunulması veya ekonomik yardımlar) ekonomik olarak Rusya'ya birçok açıdan

bağımlı olan Rusya'dan kopması beklenmemektedir. Meksikalılar güçlü komşuları ABD hakkında sık sık: "Amerika Birleşik Devletleri'ne yakın, Tanrı'ya o kadar uzak" derler. Güçlü komşuları Rusya ile coğrafi ve kültürel yakınlığın sürekli sorunlar çıkardığı Ukraynalılar da kendi cephelerinden, "Rusya'ya ne kadar yakın, cehenneme o kadar yakın" diyebilirler. Topraklarında önemli bir Rusça konuşan azınlık bulunması, sanayi alanında Rusya'ya bağımlılığı ve Rusya'nın bu komşusunu etki alanı dahilinde tutma konusundaki kararlılığı, Aralık 2005'deki gaz krizi, Kiev'in gelgeç isteklerinin ne kadar gembenebileceğini gösterdi. Almanya ile Baltık'tan geçecek yeni bir gaz boru hattı projesini ortaya atan Moskova, Ukrayna'ya verdiği gazın fiyatını arttırdı ve Ukrayna da boyun eğmekten başka bir şey yapamadı. Yukarıda aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere Rusya'nın Ukrayna'ya karşı kullandığı en büyük koz ekonomik faktör kökenlidir.

Rusya 1995 yılından itibaren kendisi için çok önemli bir geçiş güzergahı olan Ukrayna'yı bertaraf etmek istemektedir. 2004 yılından itibaren Ukrayna'ya olan transit geçiş bağımlılığını da en az seviyeye getirmek istemektedir. Uzun yıllardır, RF Avrupa'ya sattığı gaz için, Ukrayna'yı es geçecek transit taşıma seçenekleri aramakta; Ukrayna ise Rus gazına alternatif olabilecek arz kaynakları araştırmaktadır. Bu mücadelede ikisi devrede (Mavi Akım ve Yamal-I/Europol) biri inşa aşamasında (Kuzey Avrupa ya da Baltık) üç adet alternatif boru hattı seçeneği geliştiren RF, çok daha başarılı gözükmektedir. 1998'de Avrupa gaz ihracatının %95.3'ü için Ukrayna'ya bağımlı olan RF, günümüzde bağımlılık oranını %80'e çekmeyi başarmışsa da, Ukrayna hala gaz ihracatı bakımından çok kritik bir konumdadır. Ancak şu bir gerçektir ki; Rusya Avrupa'ya gazını satabilmek, Ukrayna da bu satıştan transit gaz geçiş ücreti alabilmek veya ucuza gaz alabilmek için birbirlerine bağımlı durumdadırlar.

Türkmenistan ve diğer Orta Asya ülkelerinden gaz alan Ukrayna ise, RF topraklarında 740km yol kat eden boru hattı nedeniyle, Rusya karşısında şimdilik korumasızdır. Batı, Ukrayna'yı 2000'li yılların başlarında ve devam eden süreçte Rusya'ya kaptırmak istememektedir. Hatta Ukrayna'nın AB üyeliği konusunda bile "AB'ye Türkiye yerine Ukrayna girsin" eğiliminin bile göz ardı edilemeyecek bir şekilde arttığı görülmektedir. Batı için bu kadar önemli olan Ukrayna, stratejik açıdan Rusya için de Batı'dan daha fazla önemli bir konumdadır. Nitekim 1991 yılında elde ettiği bağımsızlığından bu yana kimlik arayışında olan Ukrayna, dış politikasını oluştururken bir yandan Batı ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış, diğer taraftan da "Büyük Kardeş" olarak

nitelendirilen Rusya'ya kızdırmamaya gayret göstererek Doğu ile ilişkilerini bozmama çabası içinde olmuştur (Kamalov, 2007: 2). Rusya için Ukrayna'nın bir diğer önemi Rusya'nın önemli bir planı olan Avrasya Ekonomik Alanı Projesinin önemli bir unsuru olmasıdır. Rusya'nın Ukrayna açısından önemini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ukrayna'nın en büyük ticari ortağı Rusya'dır.
- Ukrayna'nın ağır sanayisi de Rus petrol ve gazına dayanmaktadır.
- Ukrayna nüfusunun önemli bir bölümü Rusya'da çalışmaktadır.
- Ukrayna endüstri ve yapım sanayisinin de en büyük pazarını Rusya oluşturmaktadır.
- Yine Ukrayna üzerinden Rus petrol ve gazının Avrupa'ya taşınması karşılığında Rusya, Ukrayna'ya düşük fiyatlardan petrol ve gaz satmaktadır.

Rusya-Ukrayna arasında 5 ana doğalgaz hattı bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Ukrayna'da sona ermekte, diğer üçü de Avrupa ülkelerine Rus doğalgazını taşımaktadır. Ukrayna içinde toplam 4000 km doğalgaz boru hattı bulunmaktadır. Bu borular Sovyet döneminden kalmıştır, eski ve sorunlu hatlardır. Ancak Rusya bu önemli doğalgaz hatlarının mülkiyetini kaybetmiştir ve mülkiyeti Ukrayna'ya kalmıştır. Rusya ile Ukrayna arasında Avrupa'ya giden boru hatları ile ilgili olarak "Boru Hattı Ev Sahibi Ülke" anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmaya rağmen iki ülke arasında enerjinin transit geçişi ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Rusya'nın petrol ve doğalgaz boru hatlarının önemli bir kısmının Ukrayna'dan geçmesinden dolayı enerji alanında iki ülke arasında sorunlar yaşanmaktadır.

Rusya-AB-ABD arasında ve genelde Rusya-Batı arasındaki bir çatışma noktası da Ukrayna'dır. Rusya Ukrayna'nın Batı'ya entegre olmasından yoğun bir biçimde endişe duymaktadır. Çünkü Rusya açısından eğer ki Ukrayna kaybedilirse Rusya; Doğu Avrupa'da askeri üstünlüğünü kaybedecek, savunma hattında zafiyetler oluşacak ve yaratmak istediği ekonomik alanda büyük bir gedik oluşacaktır.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginliğin bir başka hassas noktası da taraflar arasında imzalanan antlaşma gereği Karadeniz'deki Rus donanmasının 2017 yılına kadar Sivastopol Deniz Üssü'nü kullanma konusundaki uyuşmazlıktır. Uzmanlar, Rusya'nın Ukrayna mahalli yönetimlerinin, donanmanın paylaşımı öncesindeki belirsizlik

döneminde, Rus gemilerinin elektrik ve sularını kesmelerinin yarattığı gerginlik ortamının, yerel çatışmalara dönüşme riskini taşıdığını da dikkat çekmişlerdir.

Rusya donanmasının paylaşımında, “Eşitler Arasında Birinci” rolünü yürütürken Ukrayna’nın enerji talebini bir tür rüşvet unsuru olarak dengelemiştir. Ancak Ukrayna seçimleri sonrasında, Rus askeri varlığının yeniden meşruiyet sorunları ile karşı karşıya geldiği müşahade edilmektedir (Caşın, 2006: 582). Rusya-Ukrayna ilişkilerini tarihsel perspektifte merkez-çevre veya yöneten yönetilen ilişkisi olarak görmek mümkündür. İki ülke arasındaki ilişkilerde milliyetçilik unsurunu da katmak yanlış olmaz. 1991’de Ukrayna’nın bağımsızlığını kazanmasından sonra iki devlet birbirine kuşkuyla yaklaşmıştır. Aslında bu kuşkular iki ülkenin birbirine günümüz konjonktürel ortamından değil, tarihsel bakış açısıyla bakmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle, Rusya Ukrayna’yı hala kendi ailesinden biri olarak görmesi ve onu hala kendisine bağlı bir devlet olarak görmesi iki devlet arasındaki ilişkileri daha fazla germektedir. Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Rusya, Ukrayna’yı hala kendi tarafına çekme baskısı devam etmektedir. Ancak Ukrayna’nın ne tam olarak Batı’ya ne de tam olarak Rusya kutuplarından birini seçme gibi bir zafiyette bulunmayacağı su götürmez bir gerçektir. Çünkü Ukrayna’nın bu kutuplardan birini tamamıyla tercih etmesi Ukrayna’nın ulusal çıkarlarına büyük zarar verecektir. Bu konuyu özellikle Leonid Kuchma iyi bir şekilde özümsemiştir. Ancak Yanukoviç döneminde ibre ağırlıklı olarak Rusya’ya, Yuşenko döneminde ise Batı’ya dönmüştür.

Enerji krizlerinin de Yuşenko döneminde olması da rastlantı olmasa gerekir. Ukrayna’nın GUUAM tarafında yer alması ve hatta GUUAM’ın liderliğine oynaması ve Rusya etkenli BDT’ye rakip olması da ilişkilerin şüpheli bir şekilde yürütüldüğünün bir kanıtıdır. GUUAM devletlerinin çıkarlarını iki ana düşünce etrafında sıralayabiliriz. Birincisi Hazar enerjisinin naklidir. İkincisi ise Kafkasya’da yeni transit yollar oluşturmaktır. GUUAM için söylenmesi gereken bir başka husus bu topluluğun KEİB ve BDT’den ayrı bir topluluk olduğu ve bütünüyle Rusya karşıtı olmayan bir topluluk olmasıdır. Ancak Rusya bölgede BDT(Bağısız Devletler Topluluğu) dışı oluşumlara pek olumlu tepki vermediği için GUUAM yapılanmasına da pek olumlu yaklaşmamıştır. GUUAM düşüncesi kendi içerisinde birçok dinamik sorunun çözüm çabalarına dair perspektifleri içermektedir; Avrupa ile Asya arasındaki ulaşım koridorlarının oluşturulması projeleriyle ilgili coğrafyanın küresel bütünleşme çerçevesine sokulması, bölgesel ve özellikle BDT içi güvenlik sorunlarına yönelik işbirliği girişimlerinin üretilmesi, enerji

ürünlerinin taşınmasına ilişkin var olan şebekelere alternatif güzergahları ve araçların gündeme getirilmesi ve NATO ile ilişkilerin özel bir statü bağlamında geliştirilmesi gibi açılımlar, temel perspektiflerdir. Temelde Moskova'nın Kiev'le ilgili hoşuna gitmeyen dört şey vardır:

- Ukrayna, Rus gazının karşılığını ödememekte böylece de Rusya'yı istemsiz ana ekonomik yardım ülkesi haline getirmektedir.
- Ukrayna Batı pazarlarına gazın ulaşımını aksatacak şekilde Rus gazını çalmaktadır.
- Ukrayna toplum hayatının tüm alanlarında devlet dilinin kullanımını arttırmayı amaçlayan dil, eğitim ve iletişim politikalarını izlemektedir. Bu da milyonlarca Rus'un haklarının ihlalidir.
- Ukrayna, Rusya'nın liderliğindeki BDT savunma yapıları yerine "anti-Rus" yönelimini sergiler şekilde Avrupa-Atlantik örgütleriyle ilişkilerini geliştirmektedir (Torbakov, 2001: 308).

Bu maddelerden özellikle Ukrayna'da devlet dilinin kullanımının artırılmasının amaçlanması başlarda belirtilen iki ülke arasındaki ilişkilerde milliyetçilik unsurunun ana göstergelerinden birisidir. Ayrıca Rusya'nın Ukrayna üzerindeki ekonomik üstünlüğünü siyasi bir üstünlük veya baskı aracı olarak dikte etme düşüncesi de Ukrayna'yı rahatsız etmektedir. Ukrayna da Rusya'nın bu üstünlük çabasını Avrupa-Atlantik örgütlerine giriş çabaları ve bu örgütlere yaklaşma çabalarıyla bertaraf etme düşüncesindedir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerindeki ardıllık, güvenlik sorunları ve azınlık meseleleri iki devlet arasındaki ilişkilerde önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle Ukrayna'nın egemenliğinin tanınmasındaki Rus argümanları, Ukrayna'daki nükleer potansiyel, Kırım ile ilgili Ukrayna'daki Rus toprak iddialarının siyasi etkileri iki ülke arasındaki ilişkilerin temel kilometre taşlarından bazılarıdır. Ayrıca Ukrayna'nın BDT'ye yönelik yaklaşımı da Rusya'yı aşırı derecede rahatsız etmiştir. Çünkü Ukrayna Rusya'nın BDT üzerindeki hegemon güç olma çalışmalarından rahatsızlık duymuştur. Bunun yanında Ukrayna'nın bağımsızlık sürecinden sonra ve bağımsızlığından sonra Sovyetler Birliği nükleer silahlarını devretme konusundaki isteksizliği de iki ülke arasında büyük bir soruna dönüşmüştür. Ukrayna'nın bu silahları devretmeyi istememesindeki asıl neden silahların kimlerin eline geçeceğini tam olarak kestirememesinden kaynaklanmıştır. Ayrıca ulus

olma yolundaki Ukrayna, bu silahları güvenlik endişesiyle uluslararası platformda bir koz olarak kullanmak istemiştir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerini gergin bir ortama sokan bir diğer gelişme ise Karadeniz Filosu sorunudur. Karadeniz Filosu sorunu üç ana başlık altında toplanmıştır. Savaş gemilerinin Rus Karadeniz Filosu ve Ukrayna Deniz Kuvvetlerine paylaşılması, Sivastopol'daki Rus üssünün statüsü ve belki de en önemlisi Kırım Yarımadasının egemenliği sorunu. Aslında tüm Karadeniz Filosu sorununun temelinde yatan ana neden, Kırım'ın hukuki statüsü idi. 1992-97 yılları arasındaki beş yıllık kilitlenme ve diplomatik uzlaşma çabaları sonucunda, 28 Mayıs 2007 Tarihi'nde Ukrayna Başbakanı Pavlo Lazarenko ile Rusya Federasyonu Başbakanı Viktor Çermomırdin nihai bir antlaşmaya imza attılar. Kısaca bu antlaşma ile, Karadeniz Filosu, Rusya'nın daha modern gemileri para ile satın alabilmesi koşulu ile, iki ülke arasında %50-%50 bölüştürüldü, Rusya Sivastopol'daki limanları yirmi yıllığına kiraladı ve kira bedelinin, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borcundan düşülmesi kararlaştırıldı. Son olarak ise Kırım'ın yasal ve toprak olarak Ukrayna'nın egemenliğinde bir alan olduğu kabul edildi (Turan, 2004: 379-380). Kuchma'nın iki başkanlık dönemi boyunca Ukrayna'nın "Avrupa seçimi" rafta kaldı. Birliğe katılma isteği dile getirildi ancak gereklerin yerine getirilmesi konusunda yeterli ilerleme olmadı. Örneğin; 1994'te, Kuchma'nın başkanlığından önce imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yerine Ortaklık Anlaşması (Assocaiton Agreement) yapılarak AB-Ukrayna ilişkilerinde yeni bir aşamaya geçilmesi konusunda ısrar edilmiştir. Oysaki ODA'nın işleyişinde dahi sorunlar vardır. 1994'te imzalanan anlaşmanın onaylanması ancak 1998'de gerçekleşebildi ve anlaşmanın gerekleri de Ukrayna tarafından yerine getirilmiş değildi. Kuchma'nın Rus yanlısı bir platformda seçimi kazanmış olmasına rağmen, ilk başkanlık döneminde (1994-1999) ülkenin Batı yanlısı bir dış politika yürüttüğü görülmektedir. Rus yanlısı söylemin ise seçim kampanyasının bir parçası olduğu ve Rus nüfusun oylarını kazanmayı amaçladığı, ancak seçimden hemen sonra "Avrupa seçimi" söylemiyle yer değiştirdiği söylenebilir. Kuchma'nın daha sonra dış politikası tekrar değişmeye başlamış ve Rusya'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Özellikle Putin, Ukrayna'nın Rusya etkisi altında kalmasını amaçlamıştır. Bütün bunlar Rusya-Ukrayna ilişkilerinin boyutunu daha iyi göstermektedir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerinin konumuz açısından ve gündemdeki canlılığı bakımından, enerji boyutu apayrı bir yerde bulunmaktadır. Özellikle, Turuncu Devrim

süreci ve bu devrimden sonra siyasi boyutta yaşanan olumsuzluklar genelde ekonomik özelde de enerji alanında kendini göstermiştir. Aslında 2004 Ukrayna seçimlerinde Rusya tarafından desteklenmeyen adayın seçimin siyasal amaçlar doğrultusunda ekonomik yaptırımlara başvurulabileceğinin en canlı göstergesiydi. Putin yönetimi, her ne kadar Turuncu Devrim'e engel olamasa da, Ukrayna'yı avantajlı "ahbap" fiyatın değil de, dünya piyasalarındaki fiyattan doğalgaz için ödeme yapmaya mecbur bırakması uzun süre hafızalardan silinmeyen bir gelişmeydi (Adanalı, 2007: 4). Rusya-Ukrayna arasındaki ilişkiler son yıllarda Rusya'nın "Avrasyacılık ideolojisi" ile Ukrayna'nın "Batıcılık düşüncesi" arasında sıkışmış durumdadır. Rusya'nın Avrupa cephesinde karşılaştığı en önemli ve ivedi sorun Belarus ve Ukrayna ile ilgilidir. Ukrayna'nın artık Rusya'dan ayrıldığı ve bağımsız bir devlet olduğunu kabul edip, bu ülke ile yapıcı bir işbirliği geliştirmelidir.

44. Turuncu Devrimi

Ukrayna'da 21 Kasım 2004 Tarihi'nde yapılan devlet başkanlığı seçimlerinin iki turun sonunda Ukrayna Merkez Seçim Komitesi, Rusya yanlısı ve mevcut sistemin savunucularından olan Başbakan Viktor Yanukoviç'i galip ilan etmişti. Ancak, Batı yanlısı muhalefet lideri Viktor Yuşenko, seçimlere hile karıştırıldığını iddia ederek, halkı gösteri yapmaya çalışmış, kendisinin galip geldiğini ve bunu da bütün bağımsız gözlemcilerin kabul ettiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede, seçimlerde gözlemci bulunduran ülke ve bağımsız kuruluşlar da, seçimleri anti-demokratik olarak nitelendirmiş ve seçim sonuçlarının tekrar gözden geçirilmesini istemişlerdi. Bütün devlet kurumları iktidardaki Yanukoviç'e çalıştı. Devlet televizyonu yayınlarının %95'ini iktidara ayırdı. Yuşenko hakkında sadece olumsuz yorumlara yer verildi. Seçim kampanyasında Yanukoviç'e Rusya'dan 419 milyon dolar destek verildi (Karahan, 2004: 6-9). Turuncu Devrim'de kimsenin kanının dökülmediği bir devrim olarak tarih sayfasındaki yerini almıştır. Ukrayna halkı devrim sürecinde demokrasi için günlerce meydana toplanmışlardır.

Yuşenko önce Başbakanlık görevini vekalet ile yürütme görevini "Turuncu Devrim'in demir leydisi" Yuliya Timoşenko'ya vermiştir. Görevin vekalet usulü ile Timoşenko'ya verilmesi iç ve dış dinamikler bakımından Yuşenko'ya hükümet kuruluna kadar manevra etme alanı sağlamıştır. Böylece, Yuşenko, seçimler öncesi verdiği sözü tutmaya hazır olduğunu Timoşenko'ya göstermiş, öte yandan devrimi gerçekleştiren

koalisyonun bu atamaya tepkisini ölçme ve pazarlıklar için zaman kazanmayı amaçlamıştır. Ayrıca, Timoşenko'nun daha başbakan ve hükümet belirlenmeden Rusya'ya ziyaret ederek bu ülkeyi ebedi stratejik ortağı ilan etmesi de Timoşenko'nun başbakanlığa muhtemel bir Rus tepkisini ortadan kaldırması amacını taşımıştır (Cafersoy, 2005: 1). Her ne kadar Rusların Ukrayna üzerindeki ilgi ve etkisi devam etme eğiliminde olsa da son yapılan devlet başkanlığı seçimleri ve ardından yaşanan süreç, Batı devletleri ile ABD'nin etki ve başarısını açıkça göz önüne sermiştir. Seçim sonrası Newsweek Dergisi Putin için "Ukrayna'nın cebinde olduğunu sanıyordu. Ukraynalılar ise farklı düşündüler, Kazandılar ve Batı da kazandı" yorumu yaptı. Dergi Putin'in terörle savaşta işbirliği karşılığında ABD yönetiminin Rusya'nın arka bahçesine karışmayacağını sandığını ancak yanıldığını yazmıştır. Zaferini "turuncu devrim"ın kalbinin attığı Bağımsızlık Meydanı'nı dolduran binlerce taraftarıyla kutlayan Yuşenko: "14 yıl önce bağımsızlığımızı elde etmiştik ama, özgür olamamıştık. Bugün özgürlüğümüzü de kazandık. Bu Ukrayna halkının zaferidir. Ülkemizde artık yeni bir demokrasi çağı başlıyor" dedi (MİLLİYET-28.12.2004). Özellikle Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan başarılı sivil Turuncu ve Karanfil Devrimleri ABD'nin Moskova'ya karşı kazandığı önemli başarılardır ve Rusya ABD etkinliğinin burnunun ucuna kadar gelmesinden aşırı derecede tedirgin olmaktadır.

Turuncu Devrimi, Gürcistan'da yapılan Amerikan perspektifli devrimin renk değiştirmiş bir hali olarak görmek mümkündür. Turuncu Devrim Amerikan perspektiflidir ve bunu Amerikan yönetimi yetkilileri dahil hiç kimse inkar bile etmemiştir.

Özellikle seçimler ve devrim sırasında ABD yaklaşık olarak 2 milyar dolar yardımda bulunmuştur. (Yuşenko yanlılarına) Bu devrimde ABD parmağı olduğunu gösteren en büyük deliller: George Soros tarafından desteklenen Freedom House örgütüdür. Bu örgüt "Pora" adında bir gençlik hareketi sitesini internet üzerinden faaliyete geçirmiştir. Ukrayna ve Gürcistan devrimlerinde Batı faktörü iç siyasal dengeleri büyük ölçüde değiştirmiştir. Yanukoviç'in kazandığı cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunun hukuki geçerliliğinin önce Verhovna Rada oturumunda iptal edilmesi, ardından Yuşenko'nun mahkemeye başvurarak seçim yolsuzluğu gerekçesiyle iptalini talep etmesi ve bunu takiben de Yüksek Mahkemenin usulsüzlüğü kabul ederek aralık sonunda gerçekleşen ikinci turun yenilenmesi söz konusu olmuştur. 2004 cumhurbaşkanlığı seçimleri Batı dünyası ile Rusya'nın büyük bir çekişmesine sahne olmuştur. Özellikle Rusya'nın "Avrasyacı" söylemleri ile Batı'nın liberal söylemi arasındaki mücadeleye

bütün dünya tanık olmuştur. Bu dış aktörler perspektifli mücadeleden de Batı dünyası galip ayrılmıştır.

Ukrayna'da 31 Ekim 2004 Tarihi'nde yapılan Başkanlık seçimlerinde sonuç belirlenemeyince, 21 Kasım'da ikinci tur oylamalar yapılmış ve Viktor Yanukoviç seçimlerin galibi olmuştur. Ancak Viktor Yuşenko ve taraftarları sonuçlara, seçimlerin kurallara uygun yapılmadığı iddiasıyla itiraz etmişlerdir. 21 Kasım'daki ikinci tur sonuçlarına itiraz üzerine başlayan kriz, 8 Aralık 2004 Tarihi'nde Parlamento'da anayasal paketin geçmesiyle atlatılmıştır (Ulusoy ve Yeşilot, 2004: 186). Konumuz açısından da 21 Kasım 2004 ile 8 Aralık 2004 Tarihi arasındaki 17 günde Turuncu Devrim'in izlerini görmek mümkündür. Bu 17 gün zarfında Ukrayna'daki muhalefet taraftarları Batı liberalizminin söylemleri olan demokrasi, özgürlük sloganlarıyla Yanukoviç'i ve onun sistemini protesto etmiştir. Ayrıca bu protestoların yansımaları sadece ülke içinde kalmamış ve medya yoluyla da tüm dünyaya gösterilmiştir. Turuncu Devrim sırasında Ukrayna'da ülke içinde de Doğu-Batı karşıtlığı tamamıyla su yüzüne çıkmış ve ülkenin Batı kesimi Turuncu Devrime büyük bir katkı sağlarken, Doğu kesimi bunlara pek katılmamıştır. Ukrayna'daki Doğu kesiminin ve özellikle de Donetsk Bölgesindeki vatandaşların Avrasyacı Rus etkisinde kaldığından dolayı bu protestolara katılmamışlar hatta o bölgedeki vatandaşlara devrimin etkileri ve yansımaları pek yansıtılmamıştır.

Ukrayna'da 2004 seçimlerinde aslında her şey AGİT'in seçimlerin adil bir şekilde ve uluslararası standartlara uymadığını belirtmesiyle başlamıştır. Böylece Yuşenko yanlısı muhalif tarafının yaptığı muhalif hareketlere uluslararası bir meşruiyet zemini oluşturulmuştur. Böylece Yanukoviç'in seçim zaferini ilan etmesiyle beraber Ukrayna'da sivil bir itaatsizlik boy göstermeye başlamıştır. Ancak bu sivil itaatsizlik gösterileri kanlı bir şekilde değil, müziklerle, danslarla ve meydana toplanan binlerce kişiyle olmuştur.

Ukrayna seçimlerinin birinci turunda kimse %50+1 oy oranına ulaşamamıştır. En çok oy alan iki aday olan Ukrayna Başbakanı ve Bölgeler Partisi lideri Viktor Yanukoviç ile Ukrayna eski başbakanı ve muhalif "Bizim Ukrayna" bloğunun lideri Viktor Yuşenko ikinci tura kalmıştır. Ukrayna Merkezi Seçim Komisyonunun açıkladığı kesin sonuçlara göre, seçimlerde ilk sırayı %39.87 oy oranıyla Eski Başbakan ve muhalefetin en güçlü adayı Viktor Yuşenko almıştır. Başbakan Viktor Yanukoviç ise %39.32 ile ikinci sırada kalmıştır. Sosyal demokrat aday Oleksandr Moroz %5.77 ile üçüncü, Komünist lider Petr

Simonenko ise %5.02 ile dördüncü olmuştur. Seçimlerde Yanukoviç esasen ülkenin doğu ve güney bölgelerinde yüksek oranda oy alırken, ülkenin batısı Yuşenko'ya oy vermiştir. Zaten bu bölgesel oy oranlarına bakıldığı zaman Turuncu Devrim sürecine Batı'nın neden bu kadar katıldığı gözükmemektedir. Özellikle Ukrayna'nın batısı Yanukoviç'in Rusya'ya aşırı derecede yanaştığı ve Ukrayna'yı Rusya'ya büyük ölçüde bağımlı kalıplara soktuğu için Batı tarafı Yanukoviç'e oy vermiş ve Turuncu Devrime büyük destek olmuşlardır. Yanukoviç'e duyulan bir diğer tepki de Yanukoviç'in Ukrayna'da otoriter sistem yapısını temsil etmesinden dolayı kaynaklanmıştır. Buna bir de Rusya ile olan aşırı ilişkiler eklenince Yanukoviç'e duyulan isyan kitleler halinde artmıştır. Birinci tur seçimlerinden sonra ikinci tur seçimleri yapılmış ve 21 Kasım 2004 seçimlerinde Yanukoviç %49.46 oy almış, Yuşenko ise %46.61'lik bir oy oranına sahip olmuştur. Bu sonuçları takiben Kiev'de öncelikle iş yerlerinde ve üniversitelerde grevler başlamıştır. Özellikle Yanukoviç'in hile ile kazandığı seçimlerde Yanukoviç yanlısı bazı grupların otobüslerle ülkenin çeşitli yerlerine giderek birden fazla oy kullandıkları fark edilmiştir.

Ukrayna'daki bu küresel güçlerin mücadelesini Soğuk Savaş'ın hortladığı bir arena olarak görmek mümkündür. Çünkü Batı'nın ve özelde de ABD'nin amacı, Rusya'nın Batı'ya giden yoluna bir set çekebilmektir. Rusya ise bu mücadelede başında tabii ki ABD'yi görmek istememiştir. Bu mücadeleden 2004'te galip çıkan taraf ise Batı olmuştur. Rusya ise belki de garanti olarak gördüğü Yanukoviç galibiyetini elde edememiş ve başta Putin olmak üzere Rus siyasal eliti büyük bir yenilgi yaşamıştır. Putin'in bu seçim süreci içersinde Ukrayna'yı üç kere ziyaret etmesi de Yanukoviç'in seçimlerden devlet başkanı olarak çıkmasını sağlayamamıştır.

Seçimlerde yapılan usulsüzlüğün hem Ukrayna'da hem de uluslararası platformda yankı uyandırması sadece devlet yetkilileri ve seçime girenlerin çabalarıyla olmuştur. Bunun yankı uyandırması sokaklarda yapılan eylemler, sivil itaatsizlikler Kiev Meydanı'nda toplanan 200.000 kişi ve üniversitelerde yapılan büyük boykotlarla sonuç verebilmiştir. Bu devrimin sembolü ise sokaklarda boykot eden insanların ve Kiev meydanında toplanan 200.000 kişinin boyunlarına taktığı turuncu kaşkollerdir.

Ancak devrimin esas olarak başarılı olmasının nedeni tabii ki de Yuşenko'ya yapılan büyük ABD yardımlarıdır. Seçimler öncesinde ve sırasında ABD sadece maddi yardım olarak 2 milyar dolarlık bir yardımda bulunmuştur. ABD'nin bu yardımları

sayesinde Ukrayna’da özellikle Batı bölgesindeki anlayışa göre Rusya yanlısı otoriter yönetim yanlıları değil, özgürlük ve demokrasi yanlıları kazanmıştır.

21 Kasım seçimlerinden itibaren Yanukoviç’in kendisini lider ilan etmesi Yuşenko yanlısı muhalif tarafını çileden çıkarmıştır. 22’si sabahı göstericiler, Kiev’i turuncuya boğdular. Bir gece önce baskı uygulanmamasının verdiği cesaretle ve o gün Putin’in henüz resmi sonuçlar açıklanmamışken Yanukoviç’e telefon ederek zaferini kutlamasına öfkelenen kalabalık on binlerce kişiden oluşuyordu. Resmi sayım ilk turda olduğundan çok daha hızlı gidiyordu, neredeyse tüm oylar sayılmıştı. Rejim yanlısı yayın yapan kanallar, Yanukoviç’in %49 oyla %46 alan Yuşenko’yu geçtiğini ilan ediyorlardı. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’ndan (AGİT) gözlemciler açıklanan sonuçlara veryansın ederlerken, Moskova tarafından yönlendirilen Bağımsız Devletler Topluluğu gözlemcileri onay mühürünü basmışlardı bile. Bu şaşırtıcı değildi çünkü bunlardan bazıları Beyaz Rusya ve Orta Asya’da açıkça diktatörlükle yönetilen ülkelerden geliyorlardı (Mackinnon, 2008: 254). Turuncu Devrim sürecinin bir diğer önemli olayı da Viktor Yuşenko’nun zehirlenmesidir. Özellikle Viktor Yuşenko bu zehirlenmeyle yüzü yara izleriyle dolmuştur. Fakat bunlardan hiçbiri Yuşenko’yu yıldırمامıştır. Yuşenko’nun Kiev Meydanında büyük kalabalığa hitaben söylediği sözler sivil itaatsizlik taraftarlarını daha coşkulu bir hale getirmiştir.

Bu devrim sürecinde bir diğer önemli kişi de Timoşenko’dur. Timoşenko bu süreçte Yuşenko’ya büyük bir destek vermiş ve devlet başkanlığı ofisinin basılması gerektiği fikrini bile ortaya atmıştır. Aslında Yuşenko taraftarı olan muhalif güçlerin bu kadar ileriye gitmesinde o anda devletin askeri veya polisi devreye sokmamasının da parmağı vardır. Ancak zaten bu süreçte o kadar büyük bir halk desteği olmuştur ki; bu sürecin geriye döndürülmesine Kuchma ve Yanukoviç engel olamamıştır. Özellikle 28 Kasım’dan sonra protestoların boyutu Ukrayna’da çok fazla büyümüştür. Protestolar büyüdükçe-bazı medya haberlerine göre Kiev’in merkezinde toplananların sayısı bir milyonu geçmişti. Şehirde rejimin saatlerinin sayılı olduğu ile ilgili iyimser bir coşku doğmuştu. İsyanın en cesur aktörlerinden biri Nataliya Dmytruk’tu; Ukrayna Devlet Televizyonu UT-I kanalında işaret dili spikerliği yaparken bir haber bülteni sırasında temnyki’yi (devlet bülteni) görmezden gelerek gerçek olduğuna inandığı şeyi söyleyince birden rejimin gözünden düşmüştü. İşaret diliyle; “Merkezi Seçim Komitesi tarafından ilan edilen sonuçlar hilelidir. Onlara inanmayın” dediği sırada bileğine turuncu bir kurdele

bağlıydı. Ukrayna dilindeki meslektaşların el işaretlerinin anlamından habersizce yayına devam etmişlerdi. “Bizim Başkanımız Yuşenko’dur. Yalanlar söylemekten usandım. Artık buna devam etmeyeceğim. Beni bir daha görüp görmeyeceğinizi de bilmiyorum” diyerek Turuncu Devrim’in ne boyutlara ulaştığını göstermiştir. Zaten AB, Kanada ve ABD gibi devletler 21 Kasım seçimlerini tanımayarak Yuşenko’ya olan desteklerini uluslararası boyutlarda göstermişlerdir. Bu uluslararası desteğe bir de Timoşenko, Pora üyeleri, üniversiteli öğrenciler, muhalif tarafı tutan halkın da katılması isyanın ne kadar büyük boyutlara geldiğinin göstergesidir. Bunlara bir de son olarak Ukrayna Yüksek Mahkemesi’nin seçimlerdeki suçu devlet yetkililerine atması Yanukoviç’in tamamen köşeye sıkışmasına neden olmuştur. Böylece sivil itaatsizlik devlet yetkilileri karşısında büyük bir başarı elde etmiştir. Turuncu Devrim sürecinde Rada’nın podyumuna çıkıp başkanlık yemini etmesi ve kendisini Ukrayna’nın yeni başkanı ilan etmesi de bu süreç açısından önemli bir dönemeçtir. Bu yeminle beraber devrim taraftarları isyanı daha inançlı bir şekilde devam etmişler ve arkalarında inandıkları kişinin olduğunu görmüşlerdir. Son olarak tekrarlanan seçimlerin sonucunda Yuşenko seçimi 2.3 milyon oy farkla kazanmış ve devlet başkanlığına oturmuştur.

26 Aralık seçimlerinde Yuşenko Yanukoviç’e büyük bir fark atamamıştır. Hele ki o kadar büyük bir isyanın sonrasında bile Yuşenko’nun Yanukoviç’e büyük bir fark atamaması dikkat çekici bir konudur. Zaten 26 Mart 2006 Tarihi’ndeki başbakanlık seçimlerinde Yanukoviç’in Bölgeler Partisi birinci parti olarak çıkmıştır. Bu da Ukrayna’da Yanukoviç’in büyük bir siyasi güç olduğunu hem Yuşenko’ya hem Timoşenko’ya hem de Turuncu Devrim taraftarlarına göstermiştir. Çünkü Donetks Bölgesindeki Ukraynalılar sorgusuz sualsiz Yanukoviç’i destekledikleri için devrimin etkileri doğu bölgelerine pek ulaşamamıştır. Sonuçta 2004 seçimleri söylemsel olarak Batı liberalizminin unsurları olan özgürlük ve demokrasi kazanırken, bu seçimlerde bu unsurların birleştiği özne ise Viktor Yuşenko olmuştur. Bu da bizlere göstermektedir ki; ABD’nin uluslararası platformda etkisi hala çok büyüktür. Bu devrime turuncu kaşkollerin kullanılmasından dolayı Ukraynalılar Turuncu Devrim ismini verirken, Ruslar ise Ukrayna’daki kestane ağaçlarından dolayı Kestane Devrimi demişlerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. RUSYA VE UKRAYNA DOĞALGAZ KRİZİ

50. Rusya ve Ukrayna Doğalgaz Krizinin Asli Göstergeleri

Rusya-Ukrayna doğalgaz Krizi birçok ülkenin enerji alanında yeni atılımlar yapmasına neden olmuştur. Kriz özellikle enerji konusunda ve spesifik olarak da doğalgaz konusunda Avrupa ülkelerinin Rusya'ya güvenini büyük ölçüde sarsmıştır. Bunun üzerine de ülkeler, enerji, güvenliğini sağlamak amacıyla farklı enerji kaynakları ve farklı arz alternatifleri araştırmaya yönelmiştir. Aralık 2005 ve 2009 yıllarının soğuk kış günlerinde meydana gelen doğalgaz krizleri Avrupa'nın birçok ülkesini dondurucu soğuklara mahkum bırakmıştır. Bu olaydan sonra enerji alanında ülkelerin stok tutma kapasitelerinin artırılması gündemdeki yerini almış bulunmaktadır.

Rusya-Ukrayna gaz krizi tarihsel bir perspektifle incelendiğinde sorunun aslında sadece enerji alanıyla ilgili değil ekonomik, siyasi, askeri boyutlarının da olduğu anlaşılır. Özellikle daha önce değinilen Turuncu Devrim sürecinden dolayı Rusya Ukrayna'ya bir ders vermek istemiş ve hala Sovyetler Birliği düşüncesiyle "Büyük Ağabey" olarak Ukrayna'yı kendisine bağımlı bir hale getirmek veya bağımlılığı daha da arttırmak amacıyla enerji kartını kullanmıştır. Rusya açısından Ukrayna'ya karşı bir koz olarak Rus siyasal eliti doğalgazı belirlemiştir. Ancak seçilen bu koz sadece Ukrayna'yı değil, AB bloğunun da birçok ülkesini etkilemiş ve AB bloğunda tehlike sinyallerinin hızlı bir şekilde yanıp sönmeye neden olmuştur (Stanislav ve Mushak, 2005: 1).

Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinin yaşanmasında aşağıda yer verilen hususlar etken olmuştur:

- Doğalgaz sevkiyatı,
- Taşıma bedeli,
- Doğalgaz fiyatı,
- Doğalgaz miktarı.

Rusya-Ukranya doğalgaz krizi doğrudan AB bloğunu vurmuştur. Çünkü daha önce de değinildiği gibi AB bloğu enerji alanında ve özel olarak da doğalgaz alanında Rusya'ya büyük ölçüde bağımlıdır ve Rusya'nın AB bloğuna naklettiği doğalgazın yaklaşık olarak %80'i Ukrayna topraklarından geçerek AB devletlerine ulaşmaktadır. Bu krizden AB bloğu olumsuz bir şekilde etkilenmesi sonucu AB enerji güvenliği açısından alternatif enerji kaynakları oluşturmaya ve kesintisiz enerji temini için çalışmalarını yoğunlaştırmıştır.

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizi anlatılırken öncelikle Aralık 2005'da yaşanan krize değinmek gerekmektedir. Rusya ile Ukrayna arasında üç adet doğalgaz boru hattı bulunuyor. Bu hatlardan ikisi transit işliyor. Transit hatlardan biri, Orta ve Batı Avrupa'ya, diğeri ise Balkanlara ve Türkiye'ye doğalgaz taşıyor (SABAH-03.01.2006). Doğalgaz krizlerinde özellikle Orta ve Batı Avrupa'ya giden hattaki gazın kesilmesinden dolayı krizler yaşanmıştır. Aralık 2005 doğalgaz krizinde, Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği gazı kısmasının ardından etkilenen ilk ülke Macaristan olmuştur. Macaristan'dan sonra etkilenen ülkeler ise Polonya ve Avusturya olmuştur. Aralık 2005 krizinde Uluslararası Enerji Ajansı dahil, Avrupa'nın birçok ülkesi Rusya'yı suçlu olarak görmüştür. Rusya ise Gazprom'un dile getirdiği görüşle, Ukrayna'nın Avrupa'ya giden hattın doğalgaz çalmasından dolayı böyle bir krizin yaşandığını ifade etmiş ve kendisini haklı çıkarmaya çalışmıştır. Aralık 2005 krizinden önce Ukrayna 1000 metreküp doğalgazı 50 dolar seviyesinde satın almaktaydı. Krizden sonra ise bu fiyat 230 dolar seviyesine kadar çıkmıştır (Galkovskiy, 2006: 1). Bunun yanında transit ücretinde de Avrupa'ya giden doğalgazın 1000 metreküpü için Ukrayna Rusya'ya 0.56 dolar daha fazla ücret ödetmeyi kabul ettirmiştir. Rusya ile Ukrayna arasındaki doğalgaz krizi gerilimi 2005 yılının son haftasında patlak vermiştir. Bu kriz sonrasında Rusya'nın ekonomik zaferinin yanında siyasi zaferi de olmuştur. Bu da Ukrayna siyasi olarak krize sürüklenmiş ve gaz krizi Ukrayna hükümetinin devrilmesine neden olmuştur. Aralık 2005 krizinden sonra iki ülke arasındaki krizlerin sayısı daha fazla artmıştır (Kovacevic, 2009: 11). Hatta iki ülke arasındaki kriz o kadar çok alanda ortaya çıkmıştır ki; Rusya Ukrayna'dan et alımını bile durdurmuştur. Bunların yanında üs konusunda da tartışmalar gündeme gelmiştir. Rusya'nın her alanda krizi tırmandırma politikası tamamen Ukrayna'yı psikolojik olarak çöktürmek ve siyasal olarak ceza vermektir. Aralık 2005 krizi esnasında araya Avrupa'nın önde gelen ülkeleri Almanya, Fransa ve İngiltere gibi devletler girmiştir. Rusya, Avrupa

lkelerine “Ukrayna’ya baskıda bulunun” çağrısında bulunmuştur. Aralık 2005 doğalgaz krizinin sonrasında Rusya ile Ukrayna anlaşmaya varmışlardır. Yapılan anlaşmayla Ukrayna, Kazakistan ve Türkmenistan’dan alacağı 1000 metreküp doğalgaz için 95 dolar demesi, Kiev’in yıllık tükettiği 58 milyar metreküp gazın büyük bir bölümü olan 40 milyar metreküp gazı bu iki ülkeden alması kararlaştırılmıştır. Rusya son kriz günlerinde yaptığı gibi bu gazın Ukrayna’ya akışını engellemeyecektir. Ukrayna i tüketimi için yetmeyen geride kalan 18 milyar metreküp gazı genelde kendi kaynaklarından, bunun da yetmemesi durumunda 230 dolar fiyatla Rusya’dan ek olarak temin edebilecektir (HURRIYET-12.08.2009). Anlaşma maddeleri ile kriz bir şekilde sonuçlandırılmaya çalışılmıştır.

Ukrayna ve Rusya arasında Aralık 2005 Tarihi’nde meydana gelen doğalgaz krizi, Rusya’nın petrol ve gaz meselelerini de kendi ulusal çıkarlarını ilerletmek için bir silah olarak kullanabileceğini ngrenleri haklı çıkardı. Putin rejimi yaşanan gaz krizi ile ABD ve Yuşenko’ya kendi stratejik çıkarları ile kolay oynatmayacağı mesajını verdi. Kendisine enerji kaynağı olarak bağımlı olan AB’ye de Ukrayna ve Belarus konusunda ayağını denk alması mesajını verdi. Bundan dolayı Rusya-Ukrayna arasındaki doğalgaz krizinin arkasında yatan temel neden ekonomik olmaktan çok siyasidir.

Özellikle 2009 krizinde siyasi nedenlerin çok fazla ağırlık bastığı bilinmektedir. 2008 Ağustos’un da Gürcistan’ın Güney Osetya’ya saldırması ve bunun ardından Rusya’nın Gürcistan’ın karşısında savaşın içinde yer alması ayrıca bunu takiben de Ukrayna’nın Gürcistan yanlısı politika izlemesi Rusya’yı kızdırmıştır. 2009 krizinde Rusya Ukrayna’yı 2 milyar dolarlık bir borcu dememekle suçlamıştır. Rusya’nın bir başka görüşü ise kriz sırasında günde ortalama 120 milyon dolar zarar uğradığını belirtmiştir. Ukrayna Rusya’ya 2 milyar dolarlık bir borcu 2008 yılı sonuna kadar ödeyemeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca Rusya Ukrayna’ya indirimli fiyattan doğalgaz vermekten vazgeçtiğini belirtmiştir. İki lke arasındaki doğalgaz fiyatlarını Rusya 418 dolar olarak belirlemiştir. Ukrayna’da bunun üzerine gaz sevkiyatını tamamen kapattığını açıklamış ve Avrupa’ya gaz sevkiyatını durdurmuştur. Ukrayna Avrupa’ya giden 4 vanayı birden kapatmıştır. Rusya da Ukrayna’ya giden gazı, Ukrayna’nın çaldığı iddiasıyla kapatmıştır. Böylece durum içinden çıkılamaz bir hal almıştır. Bütün bunların yanında Rusya, Ukrayna’nın gaz çaldığını ve bu alınan gazın da 614 milyon dolarlık bir tutara tekabül ettiğini belirtmiştir.

Bu krizde her ülkenin farklı hesapları vardır. Ukrayna bu krizde Avrupa ile Rusya'yı karşı karşıya getirmeyi amaçlamaktadır. Ukrayna ayrıca Avrupa'ya Rusya'nın güvenilir bir kaynak olmadığını da göstermek istemektedir. Ancak kendisinin de bu arada güvensiz bir geçiş ülkesi olduğunu da teşhir etmektedir. Rusya ise doğalgazı keserek Ukrayna liderlerini halkını soğukta bırakan liderler pozisyonuna düşürerek aslında bir yerde iç politikaya oynamaktadır. Rusya şunun açık ve net bir şekilde farkındadır ki; Ukrayna'daki Turuncu Devrim kadrosu iktidardan uzaklaşmadığı sürece iki ülke arasında sadece doğalgaz alanında değil, her alanda sorunlar çıkmaya devam edecektir. Rusya doğalgaz kartını kullanarak Turuncu devrimle Ukranya'da iktidara gelenleri tasfiye etmeyi istememiştir. Rusya Başbakanı Vladimir Putin'in doğalgaz krizi ile ilgili açıklamalarında sık sık Turuncu Devrim'e ve onun kadrolarına göndermelerde bulunması bunun kanıtıdır (Oğan, 2009: 1). Rusya-Ukrayna krizi esnasında yeraltı depolama tesislerinin önemi de büyük ölçüde artmıştır. Zaten Ukrayna'nın bu krizde bu kadar serinkanlı davranmasının nedeni depolarının ağzına kadar dolu olmasıdır. Ukrayna bundan dolayı Rusya'ya belirli bir süre rest çekebilmiştir.

Rusya-Ukrayna krizi özellikle fiyat üzerindeki anlaşmazlıktan ötürü ortaya çıkmış olan bir krizdir. Ayrıca bu krizin bir diğer parametresi Ukrayna'nın borçlarını ödememesi, Rusya'nın Ukrayna için gaz alıyor ifadesini kullanıp buna da değer biçmesi, Ukrayna'nın Rusya ile olan gaz sevkiyatı anlaşmasını durdurması gibi gelişmelerden sonra ortaya çıkmıştır. Ancak dünyanın enerji güvenliği ve spesifik olarak da AB bloğunun enerji güvenliği, Rusya'nın Turuncu Devrim'e olan intikam düşüncesi yüzünden yara almıştır. Zaten bu krizden sonra AB, Nubucco Projesi'ne daha fazla önem vermiş ve Aralık 2005 ve 2009 yıllarındaki krizlerin ardından 2009 yazında Nubucco Projesi imzalanmıştır. Doğalgaz krizlerinde ve özellikle 2009 krizinde asıl amaç siyasetidir. Rusya'nın batı tarafından organize edilen Turuncu Devrim'e olan reaksiyonun bir tezahürüdür. Rusya, Turuncu Devrim kadrosunu hem Ukrayna halkının hem de Avrupa'nın gözünde küçük düşürmeyi istemiştir. Öyleyse Rusya enerji kriziyle siyasi amacına ulaşabilmiş midir? Aralık 2005 krizinin ardından başbakanlık seçimlerinde Yanukoviç %32'lik bir oy oranına sahip olmuştur. 2010 Ukrayna Başkanlık seçimlerinde de Yanukoviç seçimlerin ikinci turundan birinci olarak çıkmıştır. Tabii ki bunların nedeninin sadece Rusya tarafından yaratılan bir doğalgaz krizinin sonucu olduğunu söylemek mümkün değildir. Doğalgaz krizinin çıkış nedeni siyasi ise ve Turuncu Devrim kadrosunu Ukrayna siyasi elit

kadrosundan arındırmak ise bunu 2010 Başkanlık seçimlerinde başarmışlardır. Ancak Rusya-Ukrayna krizinin amaçlarını derinlemesine incelemek gerekmektedir. Rusya'nın siyasi amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Rusya doğalgazı keserek Ukrayna'da istikrarsız durum yaratmakla Viktor Yuşenko döneminde yaşanan ekonomik olumsuz gelişmelerden (2004'te GSYİH artışı %12; 2005'te ise %3) istifade ederek, Ukrayna toplumunda kışın tam ortasında Yuşenko'ya karşı tepki oluşturmanın kolay olacağını hesaba katarak, Mart 2006'da yapılacak Ukrayna'daki seçimde Yuşenko'ya ağır bir darbe indirmeyi amaçlamış olabilir.

Son yıllarda Ukrayna, Gürcistan ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerde “renkli devrimler” yaşanmıştı. Bir ölçüde Rusya'dan uzaklaşma ve Batı'ya yakınlaşma olarak algılanan bu hareketler Rusya'nın jeopolitik güvenliğini derinden etkilemiştir.

Rusya G-8 dönem başkanlığı sürecinde enerji güvenliğini en önemli bir konu olarak tespit etmiştir. Bunun ciddi bir sorun olduğunu ispat etmek için Ukrayna'nın doğalgazını keserek Avrupa ülkeleri dahil birçok ülkeyi etkilemiştir.

Doğalgaz ve petrol rezervinde dünyanın önde gelen ülkesi olan Rusya, enerji güvenliği konusunu bahane ederek kendi ekonomisinin dünya ekonomisinde önemli yeri olduğunu ve bundan dolayı Rusya'nın hala dünyanın en güçlü ülkesi olduğunu göstermeye çalışmış olabilir. Çağaptay'a göre; Krizin arkasında pek kimsenin bilmediği ikinci bir faktör var. Türkmen gazını Rusya ve Ukrayna üstünden AB'ye satan aracı şirketin ismi RosUkrEnerg. Bu şirketin mülkiyetinin yarısı Rusya'ya ait Gazprom'da, diğer yarısının %90'ı ise Ukrayna'lı iş adamı Dimitriy Firtaş'ta. Sevkiyat aracılığı sayesinde milyonlarca dolar kar eden şirket, bir yandan Batı yanlısı Bölgeler Partisine destek vermektedir (HURRIYET-27.03.2009). Yani bu hareket dolaylı olarak Batı yanlısı Bölgeler Partisine de darbe vurma amacı taşımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere krizin arkasında yatan sebebi yine siyasal unsurlar ve amaçlarla açıklamak mümkündür.

Krizden önce Ukrayna, Rusya'dan aldığı doğalgaz için 1000 metreküpüne 178.5 dolar ödüyordu. Rusya ise 250 dolar istemişti. Ayrıca Ukrayna kendi topraklarından Avrupa ülkelerine giden doğalgazın bin metreküpünden 1.7 dolar almaktaydı. Krizden sonra ise bu fiyat 2.2 dolara çıkmıştır. Bunların yanında Rusya Ukrayna'nın toplam doğalgaz borcunu 2.2 milyar dolar olarak belirlemesine rağmen Ukrayna'nın hesaplarına

göre bu rakam 1.5 milyar dolar civarlarındaydı. Yani ortada 700 milyon dolarlık bir açık vardı. Ukrayna bu 700 milyon dolarlık açığı Gazprom'un keyfi olarak koyduğu faiz borcu olarak nitelendirmiştir. Yani 2009 krizindeki temel parametreler Ukrayna için fazladan borç açığı ve transit ücretinin arttırılması, Rusya için ise bu transit ücretinin arttırılmaması, istediği miktarın verilmesi paradoksundan oluşmaktadır. Bu kriz esnasında bir de Ukrayna'nın gaz çaldığına dair iddia eklenmiştir. Hepsinin bileşkesi olarak iki ülke arasında yaşanan doğalgaz krizinin temel aktörleri Ukrayna ve Rusya'dır. Bu aktörlere, yaşanan bu krizden doğrudan etkilendiği için Avrupa ülkelerini de eklemek doğru olacaktır. Kriz temel olarak Rus doğalgazının değerini Ukrayna'nın vermemesi, Rus doğalgazının Ukrayna tarafından çalındığı iddiası, Ukrayna'nın Avrupa'ya sevk ettiği doğalgaz için transit ücretini arttırmak istemesi, Ukrayna'nın biriken borç miktarını ödeyememesi gibi ekonomik unsurların yanında; Rusya'nın Turuncu Devrim kadrosuna ceza kesme isteği, Ukrayna'nın NATO ve AB üyelik perspektiflerine karşı uyarı niteliği taşıyan bir tepki verilmesi ve Rusya'nın bulunduğu bölgede en güçlü olduğunun izleniminin dış dünyaya verilmesi gibi siyasal etkenleri de içinde barındıran parametrelerden oluşmaktadır.

51. Rusya ve Ukrayna Çıkar Dengeleri, Krizin Ortaya Çıkışı ve Devamı

2009'un ilk gününde meydana gelen son kriz olan 2009 krizi Rusya'da devlet tekeline bulunan Gazprom Şirketi'nin Ukrayna'da yapılan gaz sevkiyatını kesmesiyle patlak vermiştir. 2008'in son günlerinde zaten patlak vereceği tahmin edilen 2009 krizi Rusya ile Ukrayna arasındaki hesaplaşmanın uluslararası arenadaki büyük bir kapışmasıdır. Krizin yansımalarının çok güçlü olmasının nedeni ise AB'nin enerji bağımlılığının büyük oranda Ukrayna üzerinden nakledilen Rusya doğalgazına bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır.

2009 krizinin çıkışında fiyat parametresi üzerinden gidildiğinde, Ukrayna 179.5 dolar ödediği (1000 metreküp için) 210 dolar olarak belirlemiş ve 30.5 dolarlık bir artışta bulunmuştur. Rusya ise bunu kabul etmemiş ve 250 dolarlık bir fiyat istemiştir. Diğer taraftan Nisan 2003 tarihinde Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Türkmenbaşı ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında 2028 yılına kadar doğalgaz sevkiyatını ön gören bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma çerçevesinde Rusya, Türkmenistan'dan 2007-2009 dönemi için yılda 60 ila 70 milyar m³, daha sonrada 70 ila 80 milyar m³ doğalgazı

alacaktır. Doğalgazın 1000 m³'ü 44 dolar olarak belirlenmiş ve bunun yarısı nakit yarısı mal olarak ödenecektir. Rusya 2028 yılına kadar Türkmenistan'dan 300 milyar dolar karşılığında yaklaşık 2 trilyon m³ doğalgaz alacaktır. Daha sonra bu fiyatı ucuz bulan Türkmenistan, Haziran 2006 tarihinde Gazprom Başkanı Aleksey Milleri makamında kabul eden Türkmenbaşı arasında anlaşmayı gözden geçirdiler. Varılan anlaşma sonunda Gazprom, Türkmen doğalgazının 1000 m³'ne 2006 yılı için 65 dolar, 2007 yılı için ise 100 dolar ödemeyi kabul etti (TC.Aşkabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2006:1). Bu fiyattan alıp büyük kar elde eden Rusya gelirini daha da artırmak istiyordu.

Bunun üzerine Ukrayna doğalgaz alanındaki bu müzakerelerden çekilmiştir. Rusya da bu restin üzerine fiyatı önce 418 dolara, daha sonra da 450 dolar seviyesine yükseltmiştir. Buna bir de Ukrayna'nın Rusya'ya olan 2.2 milyar dolarlık borcu eklenmesi sorunu iyice büyümüştür. Fiyat üzerinde oluşan iki devlet arasındaki bu anlaşmazlık gün geçtikçe daha da fazla büyümüştür. Ukrayna, Rusya'nın restine Rus gazının Avrupa'ya sevkîyatını durduracağını açıklayarak karşılık verince işler içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Ukrayna doğalgaz şirketi Başkanı Oleh Dubina, Rus doğalgazının Avrupa'ya sevkîyatını durdurduğunu belirterek, bunda Rus doğalgaz şirketi Gazprom'un koyduğu şartları öne sürerek Rusya'yı sorumlu tuttu. Ukraynalı yetkililer, Rusya'nın gaz gönderdiği hattın iç tüketim için kullanıldığını ve bundan Avrupa ülkelerine gaz gönderilebilmesi için ülke içine verdikleri gazı kesmek zorunda olduklarını belirtiyorlar. Ukrayna petrol ve gaz şirketi Naftogaz, Rus Gazprom'un Sudja-Orbuka hattından günlük 76.6 milyon, Sudja-Ujgorod hattından da 22.2 milyon metreküplük gazın geçişine izin vermesi başvurusunda bulunduğunu açıkladı. Naftogaz basın sözcüsü Valentin Zemlyanskiy, yaptığı açıklamada, Gazprom'un başvurusunun kendilerine ulaştığını belirterek, Naftogaz'ın Gazprom'dan, söz konusu hatlar yerine Valviki ve Pisarevka hatlarından gaz göndermesini istediğini ancak, bu isteklerin Gazprom tarafından kabul edilmediğini söyledi (www.radikal.com.tr-15.01.2009). 1 Ocak 2009'da başlayan ve 20 gün süren doğalgaz krizi 10 yıl süreli anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak kriz esnasında geçen 20 günün çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu krizden en çok Slovakya, Bosna-Hersek, Makedonya, Macaristan ve Bulgaristan gibi doğalgaza büyük oranlarda bağımlı olan devletler etkilenmiştir. Bu ülkelerin yanında Türkiye, Yunanistan, Romanya, Moldova, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Avusturya, İtalya, Almanya ve Fransa gibi devletler de yukarıdaki sayılan beş devlet kadar olmasa da bu krizden

etkilenmişlerdir. Bu krizin 20 gününü kısaca özetlersek; 1 Ocak Perşembe 2009 Günü Gazprom Şirketi Ukrayna'ya giden doğalgazı tamamen kestiklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine ertesi gün Ukrayna üzerinden Rus gazını ithal eden ülkeler bu kesintiden etkilenmeye başlamışlardır. Krizden öncelikle Macaristan ve Polonya gibi ülkeler etkilenmişlerdir. Bunun üzerine dönemin AB Dönem Başkanı, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'da doğalgaz miktarındaki yoğun düşüşten dolayı Rusya ve Ukrayna'yı vanaların açılması konusunda ve aralarında anlaşmaları konusunda uyarmıştır. 5 Ocak Pazartesi günü ise Rusya Ukrayna'ya müzakerelere yeniden başlanması için yaptırımlar uygulayacağını belirtmiştir. Ertesi gün ise Ukrayna anlaşmaya yanaşmayınca Rusya, Ukrayna üzerinden Avrupa ülkelerine giden gazı tamamen kesmiştir. Bunun temel nedeninin de Ukrayna'nın enerji müzakerelerine başlamaması ve Rus doğalgazını çalması olarak göstermiştir. Bu tarihte Türkiye'nin Rusya'dan aldığı doğalgaz konusunda pek bir sorun ile karşılaşılmamış ve Mavi Akım Boru Hattı üzerinden doğalgaz akışı devam etmiştir. Ancak özellikle 6 Ocak 2009 Tarihi'nden itibaren Avusturya ve Hırvatistan doğalgaz konusunda büyük bir sıkıntı yaşamıştır. Bunun üzerine AB Komisyonu parası ödenen enerjinin arzının sağlanması konusunda Rusya'ya uyarıda bulunmuştur. Ancak AB'nin hedefi Aralık 2005 krizinde öncelikli olarak Rusya iken 2009 krizinde asıl hedef Ukrayna olmuş ve ağırlıklı olarak bu kesintinin nedeni olarak Ukrayna'nın illegal faaliyetleri gösterilmiştir. AB'nin iki ülkeyi uyarmasının ardından 8 Ocak 2009'da yeniden müzakerelere başlama konusunda bir bildiri yayınlamışlardır. Bunun üzerine 8 Ocak 2009 günü Gazprom Başkanı Aleksey Miller ve Naftogaz şirketi başkanı Oleh Dubina anlaşmazlığı tartışmak üzere bir araya gelmişlerdir. Gazprom, bu sırada doğalgaz sevkiyatının yeniden başlaması için bir şart koşturmuştur. Buna göre; Gazprom, AB gözlemcilerinden Ukrayna'nın enerji faaliyetlerini izlemelerini önermiştir. 9 Ocak 2009'da Ukrayna bölgedeki faaliyetlerin gözlemlenebilmesi için Rus gözlemci heyetini de kabul edeceklerini de ifade etmişlerdir. Bu krizden en fazla etkilenen Bulgaristan ise zararının karşılanması için AB'den yardım istemiştir. Bunun üzerine de Ukrayna kendi rezervlerinden günde 2.5 milyon metreküp doğalgaz verebileceğini açıklamıştır.

Bütün bu gelişmelerin üzerinden Putin de anlaşmazlığın çözülmesinden itibaren Avrupa'ya gaz pompalayacağını garantisini vermiştir. Ancak böyle bir anlaşmanın olabilmesi için Rusya Ukrayna'nın Avrupa'ya transit geçişteki ek koşullarından vazgeçmesini istemiştir. Bunun üzerine de Ukrayna 12 Ocak 2009'da Rus gazını izleme

anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla Rusya 13 Ocak 2009 Tarihi`nde Avrupa'ya gaz pompalamaya başlamıştır. Ukrayna topraklarından geçen Rus gazının Ukrayna topraklarındaki boru hatlarında AB'nin gözlemcileri, Avrupa'ya giden gazı ölçmek için sürekli gözlemci mekanizması da 13 Ocak 2009 Tarihi`nden itibaren pratikte de uygulamaya geçmiştir.

Bu kriz esnasında AB şunu çok iyi anlamıştır ki; Nubucco Projesi'nin bir an önce imzalanması ve faaliyete geçmesi için gerekli çalışmaların yapılması AB'nin enerji güvenliği açısından hayati bir önem taşımaktadır. 13 Ocak 2009 Tarihi`nden itibaren doğalgazın tekrar pompalanması yönelik anlaşılmasına rağmen, Rus Gazprom Şirketi Ukrayna'ya pompalanan gazın Ukrayna tarafından Avrupa'ya gönderilmediğini belirtmiştir. Bunun üzerine de AB tutumunu çok daha fazla sertleştirmiştir. Özellikle AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso Naftogaz ve Gazprom hakkında yasal işlemlerin başlatılması ilgili imalarda bulunmuştur.

Ukrayna ile Rusya'nın doğalgaz akışı konusunda anlaşmalarına rağmen Ukrayna'nın gaz pompalaması, yani gazın transitini Avrupa'ya sağlamaması, bu tarihten itibaren AB'nin öfke ibresini kendisine çevirmiştir. Ukrayna ise bu durumu, Rusya'nın ağır şartlarına bağlamıştır. Ayrıca bu dönemde Gazprom şirketi krizin başlamasından itibaren uğradığı maddi kaybı da Ukrayna'dan talep etmesi, krizi içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Gazprom, bu kriz esnasında kaybını yaklaşık olarak 1.1 milyar dolar olarak belirtmiştir. Özellikle Rusya'nın bu zararının teminini Ukrayna'dan istemesi yüzünden, Ukrayna gazın transitini konusunda daha sert bir tutum takınmış ve Rusya'nın Avrupa'ya gazın iletilmesini teklifini 12 Ocak'ta anlaşmaya varılmasına rağmen reddetmiştir.

Gazprom, Avrupa'ya doğalgaz sevkiyatında herhangi bir aksaklık olmayacağı konusunda güvence verse de, Avrupa iki ülkeye bir an önce anlaşmaları çağrısında bulundu. Fakat Ukrayna ile Rusya doğalgaz fiyatları konusunda uzlaşamadıkları gibi, Ukrayna Avrupa'ya yapılan gaz sevkiyatını da durdurarak tüm krizin Avrupa'da hissedilmesine yol açtı. Fiyat anlaşmazlığıyla başlayan ve Rusya'nın Ukrayna'yı doğalgaz çaldığı suçlamasıyla derinleşen kriz, dondurucu soğukların yaşandığı Avrupa'yı yaklaşık bir hafta boyunca doğalgazsız bıraktı. Günler sonra nihayet, Ukrayna'dan geçen boru hattının stratejik noktalarında Avrupa Birliği gözlemcilerinin görevlendirilmesini öngören protokolün Brüksel'de, Rusya, Ukrayna ve Avrupa Birliği temsilcileri tarafından

imzalanmasıyla uzlaşma sağlandı (Deveci, 2009: 49). 2009 doğalgaz krizinden önce de bu şekilde benzer krizlerin yaşanmasına uluslararası kamuoyu tanık olmuştur.

Hatta AB bloğu Rusya'yı bu konuda birçok kez uyarma durumuna gelmiştir. Ancak 2009 krizinde önemli olan bir başka durum daha mevcuttur. O da bu krizde Ukrayna'nın da krizin bitirilmesine dair umursamaz tavırlarıdır. Çünkü bu kriz ile beraber Ukrayna'nın asıl isteği, Rusya ile Avrupa ülkelerini doğrudan karşı karşıya getirmektir. Ukrayna'nın Avrupa'nın en büyük stoklama kapasitesi yüksek ülke olduğu ve kriz esnasında Rusya'nın vanaları kapatmasına rağmen yine de kendisine yetecek 57 günlük gazının olması da Ukrayna'nın krizdeki amaçlarını ulaşımda yardımcı oldu. Ukrayna'nın perde arkasındaki siyasal oyunundan esas darbeyi yiyen Avrupa Birliği ülkeleri olmuştur. Yine de Aralık 2005 krizinden ders alan AB üyesi ülkeler krizden önce Rusya'nın da "kriz çıkabilir" uyarısıyla stoklama işlemlerine başlamışlardır. Ancak bu krizden öncelikle stoklama kapasitesi olmayan ve böyle bir altyapısı tam olarak çalışmayan Bulgaristan gibi devletler çok olumsuz bir şekilde etkilenmişlerdir. Aralık 2005 krizinde ağırlıklı olarak AB tarafından Rusya suçlanırken 2009 krizinde bu ibre Kiev'e dönmüş ve kendisine enerji alanında ve transit geçişlerde güvensiz bir ülke durumuna düşürmüştür. Ancak AB'nin 2009'daki krizde Rusya'yı çok fazla suçlamamasının nedeninin de AB'nin özellikle doğalgaz alanında Rusya'ya hala büyük ölçüde bağımlı olmasından kaynaklanmıştır.

Doğalgaz krizinde AB, fiyat konusunda Rusya'yı haklı görmüş ve krizin esas açılış noktasının Rusya'nın kaptırması veya baskı amacı ile değil, Ukrayna'nın aldığı doğalgazın ücretini ödemediği düşüncesiyle çıktığına vurgu yapmıştır. Yani 2009 krizi Rusya'nın çoğu konuda istediği şekilde ilerlemiş ve Ukrayna'yı köşeye sıkıştırabilmiştir.

Kiev doğalgaz fiyatının 450 dolardan aşağılara çekilmesini ve piyasa fiyatlarına indirilmesini ve hatta daha da indirim yapılmasını talep etmiştir. Bu krizde zaten günümüz uluslararası konjonktüründe en büyük silahı olan enerjiyi, Rusya'ya karşı kullanmaya çalışmak veya Rusya'dan böyle bir indirim talep etmek Ukrayna açısından tam bir talihsizliktir. Çünkü Rusya'dan böyle bir tavizde bulunması zaten beklenilmeyecek bir davranıştır. Aslında 2009 krizi tam olarak Rusya'nın işine gelmiştir. Çünkü dünya enerji oyununda gücünü Avrupa'ya ispatlama olanağına kavuşmuştur.

Yuşenko'nun 2004 "Turuncu Devrim"inden sonra NATO'ya ve Avrupa Birliğine tam üyelik için çok gayretli olması Moskova'yı kızdırdı. Buna "gaz sorunu" da eklenince

Rusya iki haftayı geçen süre Avrupa'yı gaz akışını kesti. "Doğalgaz egemenliği" yüzünden Rusya Devlet Başkanı Dimitry Medvedev ile Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuşenko da uzlaşmaya varamamıştı. Yuşenko, "Rusya Ukrayna'nın doğalgaz sistemi üzerinde egemenlik kurmak istiyor" diyerek Moskova'ya gitmedi (www.ntvmsnbc.com-19.01.2009). Krizde Ukrayna'nın krizle ilgili bir başka görüşü ise şu şekildedir. Bizzat Rusya Cumhurbaşkanı Dimitry Medvedev'e gönderilen mektupta "Son 3 yılda Ukrayna'nın Rus gazına ödediği fiyat yaklaşık 3 kat zamlanırken, Rusya'nın Ukrayna'ya ödediği transit ücreti aynı kalmıştır. Rusya'dan aldığımız transit ücreti piyasa fiyatının çok altında. Mevcut anlaşma, yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde Ukrayna'nın ceza ödemesini öngörüyor, Rusya için ise bu söz konusu değil. "Al ya da öde" prensibi, Rusya için "pompala ya da öde" şeklinde geçerli olmalıdır (Gülşen, 2010: 6) diye görüşünü belirtmiştir.

Bütün bu gelişmelerin üzerinden Putin de anlaşmazlığın çözülmesinden itibaren Avrupa'ya gaz pompalayacağını garantisini vermiştir. Ancak böyle bir anlaşmanın olabilmesi için Ukrayna Avrupa'ya transit geçişteki ek koşullardan vazgeçmesini istemiştir. Bunun üzerine de Ukrayna 12 Ocak 2009'da Rus gazını izleme anlaşması imzalamıştır. 12 Aralıkta Rusya ve Avrupa Birliği arasında Rus doğalgazının Ukrayna üzerinden geçişinin kontrolü konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Avrupa'ya sevk edilen Rus doğalgazının Ukrayna toprakları üzerinden transit geçişinin koşullarını belirleyen anlaşma, Rusya Başbakan Yardımcısı İgor Setçin ve Gazprom Başkanı Aleksey Miller ile AB Dönem Başkanı Çek Cumhuriyeti'nin Sanayi ve Ticaret Bakanı Martin Riman tarafından imzalandı. Ancak Ukrayna'nın anlaşmaya yanaşmaması nedeniyle gaz vanası yine açılmadı. Gazprom'un hazırladığı protokolün taslağına göre; Rusya uluslararası bir komisyonun Rus gazının Ukrayna üzerinden Avrupa'ya dağıtım sırasında gözlemci olmasını istiyor. Komisyonda Rus Petrol Bakanlığından, Ukrayna Enerji Bakanlığı'ndan Avrupa Birliği'nden ve Avrupalı şirketlerin yöneticilerinden üyeler olmasını öneriyor. Ukrayna ise üçüncü şahısların kontrolünün Rusya'ya geçeceğini savunuyordu. Ukrayna Dışişleri Bakanı Konstantin Yelisavey "Avrupa'da birçok petrol şirketi direk olarak Gazprom tarafından kontrol ediliyor. Protokolün asıl amacı da kontrolün tamamen Gazprom'a geçmesini sağlamak" dedi (HURRİYET-11.01.2009). Bu anlaşmanın imzalanmasıyla Rusya 13 Ocak 2009 Tarihi'nde Avrupa'ya gaz pompalamaya başlamıştır. Ukrayna topraklarından geçen Rus gazının Ukrayna topraklarındaki boru hatlarında

AB'nin gözlemcileri Avrupa'ya giden gazı ölçmek için sürekli gözlemci mekanizması da 13 Ocak 2009 Tarihi'nden itibaren pratikte de uygulamaya geçmiştir. Bu kriz esnasında AB şunu çok iyi anlamıştır ki; Nubucco Projesi'nin bir an önce imzalanması ve faaliyete geçmesi için gerekli çalışmaların yapılması AB'nin enerji güvenliği açısından hayati bir önem taşımaktadır. Ancak 12 ve 13 Ocak 2009'daki Rusya ve Ukrayna arasındaki görüşmelere rağmen gaz ölçme girişimleri tam olarak uygulanmadığı veya uygulanamadığı anlaşılmıştır. 13 Ocak'ta imzalanan AB gözlemcileri bünyesinde gaz akışının sağlanamaması üzerine Rusya yeni bir fikir üretmiştir. Buna göre; Rusya Avrupa'ya ve Balkanlara gaz vermek için Ukrayna üzerinden ayrı hatlar önerdi. Rusya Sudja'dan Uzhgorod'a hattı Avrupa'ya gaz vermek ve Sudja'dan Orlovka hattını kullanarak Balkanlar üzerinden gaz vermeyi teklif etti.

Ukranya şirketi Naftogaz, bu teklifi kabul etmedi. Kendisi doğudaki Valujki, Pisarevka ve Platovo ölçüm istasyonlarının olduğu yerden gaz verilmesini istedi. Bunu da Ruslar kabul etmediler. Çünkü gaz sıkıştırılabilir bir yakıttır, gaz kesintisi başladıktan sonra boru hatları boşalmıştı. Yaklaşık 140 milyon metreküplük bir boşalma Rusya ile Ukrayna arasında anlaşma olmadığı için, Ruslar sadece transit gazı vermek istediler ve bu gazı Ukrayna'nın tekrar kullanmasından korkuyorlar veya arada fiyat ve diğer anlaşmalar olmadığı için onu istemiyorlar (Ültanır, 2009: 23). Bütün bu gelişmeler krizi iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

Bunun üzerine 14 Ocak 2009 Tarihi'nde Rus Gazprom Şirketi, Ukrayna'nın gazın akışını bloke ettiğini söylemiştir. Ayrıca Gazprom Başkanı Miller: Ukrayna'daki gaz ölçme istasyonlarına Rus yetkililerinin girmesine izin verilmediğini belirtmiş ve gazın Avrupa ilkelerine ulaşmamasında kendilerinin bir yükümlülüğünün olmadığını belirtmiştir. Kriz esnasında Medvedev yaptığı konuşmada: Ukrayna ile Kiev'in ilgili protokolleri imzalamasından sonra çalışması talimatını vererek "Ne yazık ki Ukrayna tarafına hiçbir güven kalmadı. Böyle yapılmasaydı gaz çalma hiçbir zaman sona ermezdi" dedi. Gazprom'un gelecekte hiçbir ayrımcılık yapmaması gerektiğini söyleyen Medvedev, şunları kaydetti: "Tüm ülkeler tarafından oluşturulması gereken gelecekteki mali modeller evrensel kurallara bağlı olmalı. Bu yüzden gelecekte hiçbir ülkeye karşı herhangi bir tercih veya özel ayrıcalık yapmamamız gerektiğine inanıyorum. Eğer ortada bir fiyat varsa, Ukrayna dahil hiç kimseye bir ayrımcılık yapılmadan tüm Avrupa için normal ve eşit şekilde olmalı. Ukrayna'nın siyasi ve ekonomik istikrarı da ancak bu şekilde güvence

altına alınabilir” (CUMHURİYET-09.01.2009) görüşünü dile getirmiştir. Ukrayna'nın Avrupa'ya doğalgaz göndermemesinin nedeni ise ülkenin doğusundaki sanayi tesislerini doğalgazsız bırakmamak istemesinden kaynaklanmaktadır.

16 Ocak'a kadar gelinen noktada iki ülkenin hala anlaşamamasının temel nedeni ekonomik platformda değil, siyasi platformda aramak gerekmektedir. Özellikle bu krizin bitiminden sonra Timoşenko'nun Rusya ile büyük bir manevra kabiliyeti ile hemen anlaşması aslında krizin bu kadar büyümeyeceğinin bir kanıtı olarak sunulabilir.

17 Ocak 2009'da Putin ve Timoşenko iki ülke arasındaki doğalgaz sorununu çözmek için bir araya gelmişlerdir. Bu zirvede uluslararası ilişkiler literatürüne doğalgaz Zirvesi olarak geçmiştir. Zirve 18 Ocak 2009'da meyvesini vermiş ve kriz çözülmüştür. Bunun üzerine ertesi gün, Rusya ve Ukrayna arasında 10 yıl süre geçerli olacak doğalgaz anlaşması imzalanmıştır.

Bu anlaşmaya göre Ukrayna 2009 için Avrupa fiyatlarından %20 indirim alırken Ukrayna da transit ücretine zam yapmayacak. 1 Ocak 2010'dan itibaren de hem doğalgaz alanında hem de transit ücretin Avrupa fiyatları geçerli olacak (ZAMAN-19.01.2009) maddeleri anlaşmanın temel içeriğini ortaya koymuştur. Anlaşmanın içeriğinden çıkan sonuçta Rusya dönem itibarıyla Avrupa'ya 450 dolara sattığı doğalgazı Ukrayna'ya %20'lik bir indirim uygulamış ve Ukrayna'da transit ücretine zam yapmayarak kriz esnasında AB'nin de içinde bulunduğu arabuluculuk girişimleri sonuç vermiş ve 20 Ocak 2010 Tarihi'nde de Rusya Ukrayna'ya doğalgaz sevkiyatının gerçekleştirilmesini sağlayan vanaları açmıştır. Böylece 20 gün süren ve Avrupa'yı soğuk kış günlerine mahkum eden kriz aşılmıştır. Ancak AB bu anlaşmanın geçici bir anlaşma olduğunu ve böyle bir krizin tekrar meydana gelmesinden endişe etmektedir. Bu konuda da Nubucco Projesine büyük bir fırsat doğmuştur. Nubucco Projesi ile Türkiye'nin enerji pazarındaki rolünün artmasından dolayı, Türkiye için de şans olarak görenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Kriz esnasında Rusya, bütün topu Ukrayna'nın üstüne atmış ve AB ilkelerine “Ukrayna'yı ikna edin” çağrısında bulunmuştur. Ukrayna gaz vanalarını 13 Ocak'ta tekrar kapatmasının nedeni Ukrayna sanayisinin doğalgazsız kalacağı iddiasıdır. Ukrayna'nın kriz esnasında bir başka görüşü ise aslında 1.5 milyar dolarlık borcu Naftogaz ile Gazprom arasında aracı bir şirket olan Ros Ukr Energo şirketine yatırıldığı ancak şirketin bu hesaptaki parayı 11

Ocak'ta aktardığı iddiasıdır. Bu krizde siyasi ve ekonomik amaçlar söz konudur. Bu amaçlar öncelikle Rusya ile ilgilidir.

Çünkü Rusya, siyasi olarak Ukrayna'nın güvenilmez bir ortak olduğunu herkese göstermek istemiştir. Bunun yanında yaklaşan Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan bu krizle Ukrayna'nın "Turuncu" patentli lideri Yuşenko'yu kendi halkı önünde küçük düşürmek istemiş ve Ukrayna'nın hala kendisiyle bağımlı bir devlet olduğunu Avrupa'ya hem de Ukrayna'ya vurgulamıştır. Ukrayna şirketi ile Rus Gazprom Şirketi'nin anlaşmasının ardından ve krizin bitmesi ile beraber Timoşenko AB ile doğalgaz boru hatları modernizasyon deklarasyonu imzalamıştır. Niyet anlaşmasına göre Ukrayna doğalgaz şebekesinin kapasitesi ve güvenliği, AB'nin yapacağı milyonlarca dolarlık yatırımla arttırılacak.

Timoşenko'nun, gizli görüşmelerde, "Ukrayna şebekesi eninde sonunda sizin ve benim adamlarımın kontrolüne geçecek" sözünü verdiği Rusya, bu süreçten dışlandı. Rusya Başbakanı Putin, sürpriz gelişmeyi Soçi'de öğrenmiştir. Putin, Timoşenko'nun adını anmadan Ukrayna ve AB'yi şu sözlerle tehdit etti: "Avrupa'nın bize danışmadan Ukrayna ile pazarlık yapması çok saçma! Hiç profesyonel bir tutum değil. AB, boru hatları tadilatını yapsa bile bu boruları hangi doğalgazla dolduracak?" (HURRİYET-25.03.2009). sözünü kullanarak tepkisini ortaya koymuştur. Putin'in bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Rusya ile Ukrayna arasındaki doğalgaz konusunda hala büyük bir restleşmenin olduğunu kanıtlamaktadır. Putin, Ukrayna'nın bu şekildeki hamlesini, Rusya ile AB arasında gerçekleştirilmek üzere planlanmış olan iki boru hattı projesinin boşa çıkmasından kuşkulmaktadır. Ancak Rusya'nın bu konudaki en büyük kozu da yine boru hatlarını dolduracak olan doğalgazın kendisinde olmasıdır.

Doğalgazın Rusya'da bulunmasından dolayı Rusya kendisi dışında yapılan bu tür girişimlerden rahatsız olsa da yine de kendisini çok da fazla tehdit edilen bir konumda hissetmemektedir. Çünkü Rusya, şunu çok iyi bilmektedir ki; içinde doğalgaz barındırmayan doğalgaz hatları sadece harita üzerinde duran veya kullanılmayan bir villaya benzemektedir. Bundan dolayı Rusya bu tür girişimlerde kendisini son derece güvende hissettirmektedir. Bu güvenin temel sebepleri de son yıllarda Rusya tarafından iyice oturtulan enerji diplomasisinin iyi bir şekilde kullanılması ve doğalgazın kendisinde

bulunmasını fırsat bilerek bu diplomasiyi bir şekilde zorlayıcı diplomasi ile diğer devletlere dayatabilme yeteneğidir.

52. Doğalgaz Krizinin Avrupa'ya Etkileri ve Sonuçlandırma Girişimleri

Rusya-Ukrayna doğalgaz krizinde Ukrayna ve uluslararası kamuoyu Rusya'nın haksız olduğu konusunda birleşmişlerdir. Daha önceki krizlerde Rusya'nın doğalgaz konusunda Ukrayna ile ilgili dile getirdiği iki rahatsızlığı vardı. Ukrayna doğalgazı ucuz almasına rağmen Rusya'ya olan borcunu ödememekte, ayrıca da ülkesinden Avrupa'ya uzanan doğalgaz boru hattını canı istediğinde keserek kullanmaktaydı. Rusya çalınan bu doğalgazla uluslararası sorumluluklarını yerine getirememesinden şikayet etmekteydi. Bunun için Avrupa'ya ulaştırılmak için alternatif hat bile yapıldı. Rusya ayrıca doğalgaz borcunun birikmesini bekleyerek Ermenistan'da yaptığı gibi kendi lehine kullanmayı bilmiştir. Son krizde ise yukarıdaki iddialara bir yenisi daha eklenmişti. Rusya, Ukrayna'nın enerji alanının geliştirilmesinde kullanılmak üzere Batı finans çevrelerinden yeterli destek ve kredi aldığını Putin tarafından dile getirmekteydi. Putin: "Ukrayna almış olduğu bu milyarlarca dolarla Rusya'dan doğalgazı uluslararası piyasa şartlarında çok rahat alabilir" demektedir. Kriz esnasında AB gözetmenleri Ukrayna'nın topraklarından geçen Rus doğalgazını çalınmasına engel olmuştur. Bunun üzerine de Medvedev Avrupa'ya gaz naklinin devamını sağlanacağı sözünü vermiştir. Ayrıca Rusya Avrupa Komisyonu ile arabuluculuk anlaşması imzalamıştır. Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizinde asıl öznelere devlete bağlı olan Rus Gazprom şirketi ile Ukrayna'nın Naftogaz şirketleridir.

Kriz esnasında en büyük korkuyu yaşayan ülke ise Bulgaristan olmuştur. Çünkü bu kriz esnasında Bulgaristan 250 milyon Euro zarar etmiş ve kriz yüzünden çok sayıda sanayi tesisi iflasın eşiğine kadar gelmiştir. Bunların dışında kriz esnasında Bulgaristan'da sosyal yaşam bile sekteye uğramıştır. Sokak lambası dahil ülkenin birçok ışıklandırma araçlarında tasarrufa gidilmiştir. Bunun yanında kriz nedeniyle Macaristan'daki Suzuki Firması da kriz esnasında kapatılmıştır. Ayrıca sadece krizin yansımaları altındaki Avrupa ülkeleri değil, bu krizden krizin bir aktörü olan Gazprom da yaklaşık olarak 800 milyon dolar bir zarara uğramıştır (Pirani, 2009: 22).

Kriz esnasında AB'nin tepkisi tarafların anlaşmaları ve krizin iki haftadan uzun sürmesinin ardından artmıştır. Bu tepkiler de Moskova'da yapılan enerji zirvesine Barroso ve AB Dönem Başkanı Çek Cumhuriyeti Başbakanı Mirek Topolanek'in

katılmayacaklarını bildirmesiyle daha da artmıştır. Bu görüşe Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy de katılmıştır. Slovakya Başbakanı Robert Fico ile bir basın toplantısı düzenleyen Çek Cumhuriyeti Başbakanı Topolenek, AB üyelerinin enerji krizi ile ilgili dayanışma içinde olmalarını istemiştir (www.milligazete.com.tr-16.01.2009). Bu krizin Avrupa'daki bir diğer yansıması ise Macaristan doğalgaz şirketi EMFESZ'ın doğalgazın kendilerine gelişini engellemesi nedeniyle Naftogaz'a dava açmasıdır. Bu dava şunu çok iyi bir şekilde göstermiştir: Avrupa devletleri 2009 krizinde ağırlıklı olarak Rusya'dan değil, Ukrayna'dan rahatsız olmuşlardır. Aslında burada Rusya'nın bir başarısı da budur. Çünkü Rusya'nın da krizi yaratmadaki en büyük isteğinden birisi de budur. Rusya krizin Avrupa'daki yansımalarından son derece memnun olmuştur. Ukrayna'yı uluslararası platformda yalnız bırakma isteği ve Yuşenko'yu Batı devletleri nezdinde küçük düşürme istekleri gerçekleşmiştir.

Bu kriz Türkiye'ye de yansımıştır. Buna göre Türkiye Rusya'dan günde 40 milyon metreküp doğalgaz alırken, bu krizin ilerleyen günlerinde önce 32 milyon metreküpe, daha sonra da 17 milyon metreküpe kadar düşmüştür. Ancak Rusya'nın Mavi Akım'dan daha fazla gaz pompalaması sonucu Türkiye için durum bir nebze de olsa düzelmiştir. Ayrıca kriz esnasında Putin de esas sorunun Ukrayna'dan kaynaklandığını ve Avrupalı ortaklarının kendilerini suçlamamaları gerektiği konusunda görüş belirtmiş ve Putin: "Eğer Avrupa olanları tarafsız bir anlayışla bakarsa, enerji alanındaki bu dramatik olayların ilişkimizi daha kötü hale getirmesine izin vermemeli. Çünkü bunlardan dolayı suçlanması gereken Rusya değil" (CUMURİYET-09.01.2009) gibi açıklamada bulunmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere Rusya bütün suçu Ukrayna'ya atıp, Avrupalı ortaklarından bu konuda destek ve anlayış beklerken, Ukrayna'da enerji transitinde kendisini, "doğalgazı gönderirsek, bizim sanayimiz olumsuz etkilenir" gibi bir görüş beyan etmiştir.

AB bu krizde yılda tükettiği 170 milyar metreküp doğalgazın 130 milyar metreküpünün Ukrayna üzerinden gelmesinden dolayı krizden aşırı derecede etkilenmiştir. 2009'da yaşanan Rusya-Ukrayna gaz krizinin AB ülkelerini bu kadar etkilemesinin nedeni Avrupalı devletlerin Rusya'ya doğalgaz ithalatında büyük oranlarda bağımlı olmasından kaynaklanmıştır. Buna göre; Fransa %24, Romanya %28, İtalya %28, Hırvatistan %37, Almanya %42, Polonya %47, Avusturya %50, Macaristan %60, Slovenya %64, Türkiye %67, Çek Cumhuriyeti %80, Yunanistan %82, Sırbistan %87, Bulgaristan %96, Bosna-

Hersek %100, Makedonya %100, Slovakya %100 (www.veryayincilik.com.tr-10.03.2010) gibi oranlarda Rus gazına bağımlıdırlar.

Bu krizden en çok etkilenen Avrupalı devletler doğalgaz depolama kapasitesi yeterli olmayan devletler olan Bulgaristan, Sırbistan ve Slovakya gibi devletlerdir. Zaten bu üç devletin en çok etkilenmesinin nedenini sadece depolama kapasitesinin yeterli olmamasının yanında yukarıdaki bağımlılık oranlarına da bakıldığında neden bu kadar etkilendiklerini daha iyi anlayabiliriz. Bu üç devletten Sırbistan %87, Bulgaristan %96 ve Slovakya %100 Rus gazına bağımlıdırlar. Buna bir de depolama kapasitelerinin yetersiz olması durumunu da eklersek sonucun neden kaçınılmaz olduğunu anlamak çok da zor olmayacaktır.

53. Krizin Sonuçları ve Çıkarılabilecek Dersler

Bu krizde Rusya enerji ticaretinde kendisine güvenenleri yanılgıya uğratmıştır. Rusya'nın bu krizle ticari zararından daha çok kendisine olan güvenin ve itibarın zedelenmesi söz konusu olmuştur. Yani Rusya doğalgazı siyasi bir baskı aracı olarak kullanırken, AB'yi de kendisine karşı güvensiz bir oluşum olarak yaratmıştır. Bu yüzden Rusya ile enerji ilişkileri diğer ülkeler açısından daha kırılğan bir yapıya sahip olmuştur. Rusya bu krizi yaratarak uluslararası hukuk metinlerinde çokça geçen "ahde vefa" ilkesini yok saymıştır. Bu kendisine ticari olarak olmasa bile güven bunalımı olarak geri dönmüştür. Örneğin; Bu krizden sonra Nubucco Projesi'nin imzalanma sürecine bir bakıma hız kazandırmıştır. Ancak günümüzün uluslararası konjonktüründe AB bloğunun Rusya ile enerji bazında ilişkilerin koparılması veya Rusya'ya olan bağımlılığın bitmesi pek de mümkün görünmemektedir. Doğalgaz nedeniyle AB, Rusya ile olan enerji bağımlılığını azaltmak istemesine karşın Rusya ile Kuzey Akımı ve Güney Akımı gibi geliştirilen projeler kapsamında bir yandan bu bağımlılık artmaya devam etmektedir.

Rusya-Ukranya arasındaki doğalgaz krizi sırasında Türkiye'nin ise bu krizden çok fazla etkilendiği söylenemez. Çünkü Rusya Mavi Akım Hattı üzerinden verdiği gazın miktarını %20 oranında arttırma yoluna gitti ve sıkıntı kısmen aşılmış oldu. İran da aynı zamanda Türkiye'nin talep ettiği gazın 2 katı kadar gaz pompalayabileceğini bildirmiştir (KTO, 2009: 7). Ancak İran teknik arıza nedeniyle Türkiye kriz döneminde gaz sorunu yaşamıştır. Türkiye'nin aldığı gazın 1/3'ü kesilmiştir.

Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji krizleri iki ülkenin kendi arasındaki siyasi sorunlar çözülmediği takdirde ilerleyen zamanlarda tekrar ortaya çıkacaktır. Bu krizle beraber ülkeler açısından enerji güvenliği, enerjinin arzı tam bir yaşamsal çıkar haline gelmiştir.

Bu kriz şunu çok iyi göstermiştir ki; Moskova yürüttüğü dış politikanın merkezine enerji siyasetini veya enerji diplomasisini oturtmuştur. Çünkü bu krizde Rusya'nın esas amacı NATO'ya girme mücadelesini sürdüren Ukrayna'nın doğalgazını keserek onun NATO konusundaki heyecanını ve isteğini azaltmayı istemiştir.

Rusya bu krizden ekonomik olarak kısa vadede 800 milyon dolar zarar ettiğini belirtse de uzun vadede daha büyük bir enerji geliri elde etmek istememiştir. Ayrıca Rusya bu kriz ile beraber Ukrayna'ya ve Avrupa'ya asıl devin kendisi olduğunu ispat etmek istemiş ve büyük ölçüde bunu başarmıştır. Doğalgaz krizinin bir başka sonucu ise Rusya devletlerarası ikili veya çoklu ilişkilerde enerjinin bir silah olarak kullanabileceğini ispat etmesidir. Bu krizin kimi yazarlara göre; 1973'teki OPEC krizinden çok daha büyük bir farkı yoktur. Rusya ile Ukrayna arasındaki bu krizin köklerini bugünlerde aramak çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu krizin kökleri 1992'lere dayanmaktadır. Çünkü Rusya'nın Avrupa ülkelerine giden transit yolların çoğu Ukrayna topraklarından geçmektedir ve Rusya, Ukrayna'nın bağımsız bir aktör olarak uluslararası platformda yer almasını asla kabul etmemektedir. Rusya ile Ukrayna arasında doğalgaz anlaşmaları bulunmaktadır. Ancak esas sorun bu anlaşmaların uygulanıp uygulanmaması değildir. Esas sorun siyasiydir.

Ukrayna'nın Rusya'dan kopmasının ardından, 2004 Turuncu Devrimi de buna tuz biber olmuştur. Buna bir de Ukrayna'nın NATO ve AB'ye üyelik perspektifi eklenmesi krizin ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğunu herkese göstermiştir. Bu gelişmelerin hepsi aslında doğalgaz krizlerini körükleyen gelişmelerdir. 2009 Krizinin 2004 ve Aralık 2005 krizlerinden en büyük farkı diğer iki krizin ağırlıklı olarak ticari nedenlerle çıkmasına rağmen, 2009 Krizinin arka planında yatan temel neden siyasi konular olmasıdır. Aslında 2004 Ukrayna seçimlerinde Rusya tarafında desteklenmeyen adayın siyasi amaçlar doğrultusunda ekonomik yaptırımlara başvurulabileceğinin en canlı göstergesiydi. Putin yönetimi her ne kadar Turuncu Devrimi'ne engel olamasa da Ukrayna'yı avantajlı "ahbab" fiyatından değil de dünya piyasalarındaki fiyattan doğalgaz için ödemeye mecbur

bırakması uzun süre hafızalardan silinmeyen bir gelişmeydi. Anlaşmazlığın Rusya'nın Ukrayna'ya ve oradan da Avrupa'ya giden gaz vanasının kapanması ile sonuçlanması ise, Rusya'nın enerji konusunda Sovyet sisteminden kaynaklanan boru hatları ve aynı zamanda bazı ülkelerin tek enerji tedarikçisi olmasından dolayı tartışmasız bir yaptırım gücünün olduğunu işaret etmektedir. Bu yaptırım gücünün arkasında bir dış politika uygulaması olarak Gazprom'un önemli bir yeri olduğuna da dikkat çekilmelidir. Bu krizin bir başka sonucu ise enerji güvenliğinin ve enerji istikrarının ülkeler için ekonomik olarak ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle sanayisi ağırlıklı olarak doğalgaza bağlı olan ülkeler kriz zamanında ekonomik olarak büyük zorluklar yaşamıştır. Bu krizin bir diğer sonucu ise, bir ülkenin enerji kaynağı üzerindeki kontrolsüz gücünün diğer ülkeler açısından ve sistemin güvenliği açısından bir kontrolünün olmadığını göstermesidir. Yani dünyadaki dengeler üzerindeki yaşanan "dengesizlikler" sadece enerji güvenliği açısından değil, ülkelerin birebir yaşamsal güvenliği açısından da sorunlar oluşturabilmektedir. Kriz esnasındaki Bulgaristan ve Macaristan gibi devletlerin yaşadıkları bu argümanı kanıtlar niteliktedir.

Krizin bir başka sonucu ise Rusya kendisini Avrupa'ya bir enerji devi olarak göstermek isteyip, Ukrayna'yı da güvenilir bir ortak durumuna sokmuştur. Özellikle AB üyesi ülkeler Rusya'nın bu tutumundan büyük ölçüde rahatsız olmuşlardır. Krizin bir diğer sonucu ise AB üyesi ülkelerin birçoğunun belki de Ukrayna'nın bile Rusya'ya bağımlı olmadığı kadar, enerji alanında Rusya'ya bağımlı oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin de Rusya'ya enerji alanında aşırı derece bağımlı olduğu sonucu da gün yüzüne çıkmıştır.

AB'nin Rusya'ya enerji alanında ne kadar bağımlı olduğu krizden sonra Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Enerji Arzı Güvenliği Birimi Başkanı Arnold Vinois'in sözlerinden de anlaşılmaktadır. Buna göre Vinois; Enerji güvenliğinde "kazan-kazan" prensibiyle hareket ettiklerini, bunun da sürekli enerji akışı ve kaynak çeşitliliği açısından önemli olduğunu kaydeden Vinois; "Enerji arz güvenliğinde dış kaynakların dikkate alınması gerekiyor. Kaynaklar açısından da bazı eksiklikler var. AB'deki kaynaklar Rusya'ya odaklı, bunun da ne kadar riskli olduğunu ocak ayındaki krizde gördük. Konunun ne kadar hassas bir konumda olduğu ortadadır. Rusya'dan gelen kaynakların çeşitlendirilmesi gerekiyor" (CUMHURİYET-12.03.2009) sözleriyle anlaşılmaktadır. Krizin bir başka sonucu ise Nubucco Projesi'nin sürecinin hız kazanması ve AB üyesi

lkeler tarafından daha fazla destek sağlanmasının başarılmasıdır. Krizin bir başka sonucu ise, Rusya bu krizden üstün çıkmasına rağmen, Türkiye'nin enerji alanında ki jeopolitik öneminin çok daha üst seviyelere çıkarması olmuştur. Bu görüşü aynı şekilde doğrulayan Ukraynalı enerji uzmanı Alexander Narbut, "Mevcut koşulların, Türkiye'ye sadece ekonomik değil, jeopolitik olarak da önceliğin verileceği anlamına geldiği" (CUMHURİYET-25.01.2009) ifadesinde bulunmuştur.

Bu krizde Rusya, Ukrayna'yı enerji alanında güvenilmez bir ortak olarak göstermek isterken kendisi bu duruma düşmüştür. Bu konuda Uluslararası Enerji Ajansı'nın Baş Ekonomisti Fatih Birol yaptığı konuşmada; "Rusya bu hareketiyle Avrupa için güvenilir doğalgaz tedarikçisi olmasına gölge düşürdü. Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi, AB lkelerinin enerji politikalarını yeniden yapılandırması için diğer bir uyandırma çağrısıdır (CUMHURİYET-15.01.2009) ifadesini kullanarak, AB'nin 2009 krizinden gerekli dersi aldığını ve Rusya'ya enerji alanında artık gerektiği kadar yaklaşacağı izlenimi vermiştir.

Krizin bir diğer sonucu doğalgazda LNG tipi ulaştırmanın öneminin artması da önemli bir durumdur. Bilindiği gibi LNG tipi ulaştırma günümüzde doğalgazın bir yerden bir başka bir yere ulaştırılması konusunda önemli bir yer tutmaktadır. Doğalgazı ithal eden devletler de boru hatlarıyla yapılan doğalgaz iletiminin birçok devletin kaprisleri ile karşılaşılmasından dolayı doğrudan LNG yoluyla yapılan ulaştırmanın çok daha rahat ve güvenilir bir yol olduğunu anlamışlardır.

Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz sorununda ağır bir ekonomik krize maruz kalan Ukrayna, Rusya'dan doğalgazı düşük fiyatla (250 doların altında) almayı, her 100 kilometrede, bin metreküp gaz için 1.6 dolar olan transit geçiş ücretini arttırmayı hedefledi. Başbakan Yulia Timoşenko'nun diğer bir amacı da, yeterince şeffaf olmayan, Gazprom ve Ukraynalı işadamlarının ortaklığındaki aracı şirket RosUkrEnergoyu gaz ticaretinden çıkarmaktı. Ukrayna'daki gaz depolarının dolu olması, Ukrayna'ya krizi uzatma imkanı sağladı. Siyasi açıdan da Ukrayna, Rusya'nın doğalgazı bir silah olarak kullandığını göstererek, Batı'nın siyasi ve ekonomik desteğini sağlamayı amaçladı. Bu krizde Rusya ise;

- Ukrayna'nın enerji alanında AB'li ortaklarına güvenilmez bir transit ülke olduğunu vurgulamak,
- Ukrayna boru hatları sistemini kontrol etmek,

- Ukrayna'yı devre dışı bırakarak Kuzey Akım ve Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı projelerine destek sağlamayı amaçlamıştır.

SONUÇ

Rusya dünyanın en büyük enerji tedarikçisi devletlerinden birisidir. Hem petrol alanında hem de doğalgaz alanında gerek rezervleri bakımından, gerek üretim kapasitesi bakımından, gerekse de enerji ihracatı açısından dünyanın önde gelen devletleri arasındadır. Bunun yanında Rusya dünya doğalgaz rezervlerinin yaklaşık % 20'sine sahip bir dünya devidir. Bu söylemin en büyük kanıtı da doğalgaz ticaretinde kendi sözünü istediği şekilde bir başka devlete dinlettirebilmesidir. Gazprom Şirketi de dünyanın en büyük doğalgaz şirketi olarak dikkat çekmektedir. Rusya'nın dünyada doğalgaz alanındaki bu hegemonyası, doğalgazı ithal eden ve Rusya'nın bu doğalgazı ihraç edebilmesi için kullandığı transit ülkeler açısından olumsuzluklar doğurmuştur. Çünkü Rusya dünya enerji piyasalarında tekel durumunda bulunan doğalgazını diğer devletler ve özellikle de kendi bölgesinde bulunan devletler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Hatta bu baskıyı sadece ekonomik alanda değil, yeri geldiği zaman değişik platformlarda siyasi baskı aracı olarak da kullanmaktadır.

Rusya Orta Asya ve Kafkasya Bölgesi'ndeki devletlerden ucuza aldığı doğalgazı yüksek fiyatlardan AB üyesi devletlere satmaktadır. AB üyesi devletlerin Rus doğalgazına %45 gibi bir oranda bağımlı olduğunu düşünürsek, Rusya'nın doğalgaz üzerinden elde ettiği gelirin de boyutlarını daha iyi bir şekilde anlamak mümkündür.

Ancak Rusya'nın uluslararası platformda doğalgaz alanındaki bu hegemonyası dünya enerji güvenliği açısından büyük sorunlara neden olmaktadır. Özelde de Rusya'nın doğalgaz alanındaki bu hegemonyası AB enerji güvenliği açısından da büyük sorunlara neden olmuştur. Çünkü incelenen Rusya-Ukrayna arasında yaşanan Doğalgaz Krizlerinden Rus doğalgazına büyük oranlarda bağımlı olan AB üyesi ülkeler en olumsuz etkilenen ülkeler olmuştur.

Günümüz devletleri için en büyük hedeflerden birisi olan enerji güvenliği konusu OPEC krizlerinde gündemde yer alan konudur. Enerji güvenliği, OPEC krizlerinin yaşandığı dönemde petrol için geçerli olurken, yerine uluslararası piyasalarda doğalgazın ikame edilmesi ile 2000'li yılların başlarına kadar büyük gelişmeler sağlanmıştır. Ancak 2000'li yılların başlarından itibaren günümüze kadar Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan

doğalgaz krizleri dünyada enerji güvenliği konusunun tekrar devletlerin gündemine gelmesine neden olmuştur. Hatta son dönemlerde enerji güvenliği konusu devletlerin yaşamsal çıkarları ile eşdeğer bir hale gelmiştir.

Enerji konusu devletlerin uzun yıllardır mücadele verdiği bir çatışma alanı yaratmıştır. 1900'lü yıllar içerisinde yaşanan iki büyük savaşın da çıkış noktasının enerji olduğunu hatırlatırsak, enerjinin bir devlet için neyi ifade ettiğini çok rahat anlayabiliriz. I. Dünya Savaşında Almanya ve Fransa arasındaki Alsace-Lorraine Bölgesi'nin hakimiyeti ve II. Dünya Savaşın'da da bu bölgenin Almanya tarafından geri alınma isteği bu büyük dünya savaşının yaşanmasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Hatta II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan AKÇT'nin de temel çıkış nedeninin kömürün işletilmesinin uluslararası standartlara kavuşturulmasıdır. Bunun yanında AET ve Euratom'un kuruluşlarının da temel dayanağı enerjidir. Özellikle Euratom tamamen atom enerjisine dayalı bir topluluk olarak göze çarpmaktadır. II. Dünya Savaşı'na kadar devletlerin dış politikasını belirleyen temel argümanlarından biri olan kömür, 1945'ten sonra yerini petrole kaptırmıştır. Petrol II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar devletlerin enerji alışverişinde temel kaynak durumundadır. 1970'li yıllardaki petrol krizleri ile petrole alternatif olarak uluslararası piyasaya sürülen doğalgaz da günümüz de en önemli üç enerji kaynağından birisi durumundadır.

Enerji üzerine oynanan oyunlar devletlerin jeopolitik algılamalarında da yerini almış durumundadır. Özellikle Ortadoğu Bölgesi ve Kafkasya Bölgesi üzerine oynanan oyunların temel nedeni de enerjidir. ABD-Rusya-AB gibi güç merkezlerinin temel amacı dünyada enerji alanındaki "Büyük Oyun"da belirleyici rollerini artırmaktır. ABD Ortadoğu Bölgesinde kendisi dışında bir oluşuma izin vermek istemezken, Kafkasya Bölgesi'nde de söz sahibi olmak istemektedir. Bu argüman ise Rusya'nın yaşamsal çıkarlarına ters düşmektedir. Rusya ise Kafkasya Bölgesi'nde siyasal ve ekonomik olarak kendisi gibi veya kendisinden büyük bir oluşuma izin vermek istemezken, Ortadoğu Bölgesi'nde de söz sahibi olmak istemektedir. AB de ABD ve Rusya kadar olmasa da bu iki devletin ardından dünya enerji piyasalarında adının geçmesini istemektedir. Ancak AB'nin en büyük şanssızlığı, günümüzde dünya enerji piyasasında söz sahibi olmak için gereken doğalgaz ve petrol rezervlerinin yeterli olmamasıdır.

2004 yılında yaşanan Turuncu Devrim ile Ukranya'da batı yanlısı bir iktidarın oluşması, Rusya'yı derinden rahatsız etmiştir. Putin döneminde hızla yükselen Rus ekonomik değerlerinin temel nedeninin enerji olduğunu hatırlayan Rusya, Ukrayna'ya enerji kaynaklı ve ekonomik göstergeli büyük bir siyasal oyun oynayarak 2004'ün rövanşını Aralık 2005 ve 2009 krizlerinde almaya çalışmıştır. Çünkü Rusya'nın en büyük kozu doğalgazdır. Bunu da özellikle daha önce ele alınan 2009 krizinde başarılı bir şekilde oynamış ve Ukrayna'yı Avrupalı ortaklarının gözünde küçük düşürüp güvenilmez bir transit ülke konumuna itmiştir. Rusya 2009 Krizi'nde maddi bir kayba uğrasa da orta ve kısa vadede bu krizden hem siyasal olarak hem de ekonomik olarak kazançlı çıkacaktır. Şu kesindir ki; Rusya 2009 krizinin ilk siyasal meyvesini 2010 Ukrayna Başkanlık Seçimlerinde almış ve Rusya yanlısı Yanukoviç, 2004'ün "Demir leydisi" olarak bilinen Yulia Timoşenko'yu başkanlık seçimlerinde saf dışı bırakmıştır. Ukrayna 2004 seçimlerinde büyük fayda gördüğü Batı'dan bu sefer pek bir fayda görememiştir. Bunda Yanukoviç'in istikrarsız politikaları ve Ukrayna'nın Aralık 2005 ve 2009 krizlerinde Avrupa'ya giden gazı kesmesinin büyük payı olduğunu söylemek mümkündür. Bu da bize şunu göstermektedir ki; enerji artık bir ülkenin iç işlerine dahi müdahalede etkin bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Rusya 2010 seçimleriyle beraber hem Ukrayna'yı tekrar kendi safına bir nebze de olsa çekmeyi başardığını düşünmektedir. Bunun yanında hem 2009 gaz krizinde hem de Ukranya'da 2010 başkanlık seçimlerinde gücünü tekrar Batı'ya gösterme imkanına kavuşmuştur.

AB ve ABD Hazar Bölgesinde Rusya'yı devre dışı bırakmak istemektedir. Ancak Rusya bütün bu etkilere bir şekilde tepki vermeye günümüze kadar başarabilmiştir. Çünkü Rusya için kısa ve orta vadede asıl önemli olan ve Ortadoğu Bölgesi ne de Avrupa'dır. Rusya için asıl önemli olan bölge zengin doğalgaz rezervelemlerine sahip Hazar Bölgesidir. Çünkü diğerleri için daha çok ekonomik bir kazanç kaynağı olan bu bölge, Rusya için hem ekonomik, hem de siyasal hem de sosyal amaçları açısından önemli bir bölgedir. Rusya açısından, bu bölgenin AB veya ABD'ye kaptırılması durumunda kendisi de çok zor durumlara düşecek ve ABD'nin kendisini çevreleme politikası da tamamıyla başarıya ulaşacaktır. Amerikan jeopolitikçilerin de vurgu yaptığı ve yazınsal olarak amaç veya göstergeleri de tamamen bu şekildedir. Rusya Ukrayna üzerinde oynadığı güç gösterisinin de temel nedenini burada aramak çok mantıklı gözükmektedir. Yani enerji konusu devletler açısından siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Rusya petrol ve doğalgaz ihracatını artırmanın yanında enerji pazarlarının tümünü kendi hegemonyası altına almayı ve kendi kontrolünde tutmayı amaçlamaktadır. Bunun en iyi yolunun da transit geçiş ülkeleri Ukrayna ve Gürcistan gibi devletleri kendi etki alanında tutmaktan geçtiğini çok iyi bilmekte ve onun için mücadele vermektedir. Ukrayna ve Gürcistan gibi devletler Rusya'nın uzun vadeli amaçlarının gerçekleştirilmesi için bir araç konumundadırlar. Ukrayna ve Gürcistan gibi devletler ABD için de aynı şeyi ifade etmektedir. Üç aktör için de temel amaç doğu-batı enerji koridorlarının kontrol edilmesidir. Fakat bunu kısa vadede sadece bir aktörün başarabilmesi pek de mümkün gözükmemektedir.

Krizler dünyanın her yerinde yaşanılması muhtemel olan temel gelişmeler arasındadır. Birçok devlet zaman zaman bu tür krizler ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak öyle krizler vardır ki; yeri geldiği zaman sadece bir devleti değil, bir bölgeyi etkileyebilir. İşte Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan kriz bu şekilde bir krizdir. Bu krizde devletlerin çıkardığı esas ders enerji akışını sadece bir devlete veya bir bölgeye değil, birkaç devlete veya birkaç bölgeye yayılmasının sağlanmasıdır. Ayrıca devletler için alternatif enerji kaynaklarının yaratılması da enerji güvenlikleri açısından önemli bir konuma gelmiş durumundadır.

AB de enerji ihtiyacı bakımından enerjide dışa bağımlıdır. Enerji ithalatında Rusya'ya büyük oranlarda bağımlı olan AB bu bağımlılık oranlarını düşürmeye çalışmaktadır. AB hem enerji kaynakları açısından hem de enerji tedarik güzergahları açısından farklı kaynaklara yönelmelidir. Hatta yeri geldiğinde kendi kaynaklarını da harekete geçirebilmeyi bilmelidir. Rusya, kendisine ters politikalar uygulayan devletlere ve AB gibi oluşumlara büyük bir ders vermek istemiş ve bunu enerjiyle başarabilmiştir.

Doğalgaza bağımlı ülkelerin Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizlerinden çıkartabilecekleri en önemli dersler şunlardır:

- Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi,
- Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması,
- Enerji hatlarını AB'ye ulaştıran projelerin hızlandırılması,
- Enerjide dışa bağımlılıkta ülke sayısının artırılması,
- Enerjide Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması,

- Enerji depo stok kapasitesinin artırılması,
- Enerji güvenliğinin planlanması,
- Nükleer enerji gibi farklı alternatiflerin tekrar gündeme alınmasıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Antokento, Oksana (2004), **Russia's Policy in the Caspian Sea Region: Reconciling Economic and Security Agendas**, Akiner Shirin (Ed.), TheCaspianPolitics, Energyand Security içinde (244-262), Newyork: Routledge Curzon.
- Atar, Yüksel (2007),**Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Adanalı, Neslihan (2007), **“Rusya Federasyonu'nun Eski Sovyet Ülkeleri ve Balkan Ülkeleri Üzerindeki Etkisi”**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, <http://www.riskcenter.com.tr/enerjirisk/enerjifiles/Rusya.pdf>, (16 Mayıs 2010).
- Aras, Bülent ve Yorkan, Arzu (2005), **“Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre”**, Stratejik Rapor No:13, http://www.tasam.org/images/pdf_raporlar/abenerji_rapor.pdf, (21 Haziran 2010).
- Ateş, Dilek İftar (2008), **AB Rusya İlişkilerinde Son Durum**, <http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=1781>, (25.02.2010).
- Akıntürk, Esen ve Baklavacı, Pınar (2008), **Enerji Şartı Anlaşmasının Transite İlişkin Hükümleri**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt. 5, Sayı. 18, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/fYy5k0Qd6qFKJ0Lee4boOdd3I8T13K.pdf>,(18 Mayıs 2010),
- Akıntürk, Esen ve Baklavacı, Pınar (2006), **“Enerji Şartı Anlaşması”**, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt. 7., Sayı.2., http://web.deu.edu.tr/isletme/ifddergi/web_files/7297113.pdf, (14 Mayıs 2010).
- Başlamış, Cenk (1998),**Rusya'nın Arka Bahçesindeki Diken**, Özoğlu Ali (ed.),Yüzyılın Son Petrol Savaşı İçinde, İstanbul: Elya Yayıncılık.

- Bilgin, Mert (2005), **Avrasya Enerji Savaşları**, I. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Brezinski, Zbigniew (2005), **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Jeostratejik Gereklilikleri**, Çev. Yelda Türedi, İstanbul; İnkılap Kitapevi.
- Büyükakıncı, Erhan (2003), **Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik Sorunsalı, Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Beril Dedeoğlu (drl.), İstanbul: Boyut Kitapları.
- Büyükakıncı, Erhan (2004), **Bağımsız Siyasetin Rusya-Rusya İlişkileri, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Büyükakıncı Erhan (drl.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bayar, Yılmaz (2008), **Rusya Enerji Politikaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi SBE.
- Balmaceda, Margarita M (2004), **"Ukraine's Persistent Energy Crisis"**, Problems of Post-Communism, Vol. 51, No.4
- Bayraktar, Gökhan (2007), **Hazar'daki Jeopolitik Mücadelenin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkileri**, Stratejik Öngörü, Sayı. 11.
- Büyükanıt, Yaşar (2009), **"Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik"**, www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=14152&SayfaNo=1, (12.05.2010).
- Büyükakıncı, Erhan (2006), **"Renkli Devrimler ve Sovyet Sonrası Coğrafya: Ukrayna'da İktidar Değişikliği ve Batı Faktörü"**, Özer Yonca (drl.), Tek Kutuplu Dünyada Yaşamak Gerçekler Yanılgılar ve Beklentiler, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Buldam, Ahmet (2004), **Trakya Boru Hattı ve Boğazlar**, http://www.yapi.com.tr/Haberler/trakya-boruhatti-ve-bogazlar_16778.html, (20Mart2010).

Borisocheva, Ksenia (2007), “**Analysis of the Oil-and Gas-Pipeline-Links between EU and Russia – An Account of İntrinsic İnterests**”, CERÉ- Centre For Russia And Eurasia, Athens, Greece, http://www.energiportal.com/biblioteca/?dl_t=5&dl_page=7, (20 Haziran 2010).

Crozier, Brian (2000), **The Rise And Fall of The Soviet Empire, An İmprint Of Prima Publishing**, California: National Review.

Çaşın, Mesut Hakkı (2006),**Novgorod Knezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, I. Basım, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Çaşın, Mesut Hakkı (2004),**Büyük Güçlerin Enerji Merkezlerine Yönelim Politikaları**, Harp Akademileri Komutanlığı.

Cemilli, Elnur (2007),**ABD’nin Güney Kafkasya Politikası**, I.Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Cafersoy, Nazim (2005), **Turuncu Prenseler İşbaşında**, TASAM, <http://www.turksam.org/tr/a149.html>, (11 Kasım 2009).

Can, Kevser (2008),**Avrupa Birliği’nin Ukrayna Politikası**, Komşuluk Politikası Çalışma Grubu, http://avrupa.marmara.edu.tr/dosya/calisma%20gruplari/calismalar_komsuluk/calisma1.pdf, (16 Mayıs 2010).

Cohen, Ariel (1996),“**Yeni Büyük Oyun Avrasya’daki Boru Hatları Siyaseti**”, Avrasya Etüdüleri, 3 (1), 2-15.

Chossudovsky, Michel (2008), “**Avrasya Koridoru: Boru Hattı Jeopolitiği ve Yeni Soğuk Savaş**”, <http://www.koxuz.org/anasayfa/node/1921>, (18.03.2010).

Çelikkpala, Mithat (2008), “**Rus Enerji Stratejisi**”, Stratejik Analiz, 8 (94), 59.

Çomak, İhsan (2006), **Rusya-Stratejik Araştırmalar-1**,1. Baskı, İstanbul: TasamYayınları.

- Dedeoğlu, Beril (2008), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, I.Baskı, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- Dokuzlar, Bircan (2006), **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz (Orta Asya'dan-Avrupa'ya)**, I. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dura, Cihan ve ATİK, Hayriye (2003), **Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye**, II. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doyuran, S. Zafer (2005),**Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Türk Dış Politikasına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi SBE.
- Davies, Peter (2006),**BP Quantifying Energy BP Statistical Review of World Energy**, London: BP.
- Demir, İnan (2001),**Geçmişten Bugüne Enerji Kullanımı**, Ankara: Tübitak Matbaası.
- DEİK (2005),**“Slovak Cumhuriyeti Ülke Bülteni”**, DEİK Yayınları, http://www.egelihracatcilar.com/Images/Menu1-Page/UlkeRaporu-Slovakya-DEIK-2005_00000977.pdf, (15 Mayıs 2010).
- Devlet, Nadir (2007),**Enerji Güvenliğinde Ülkelerin İstikrar Sorunları**, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayını, <http://www.konrad.org.tr/Enerji/10DEVLET.pdf>, (20.03.2010).
- Deveci, Betül (2009), **“Doğal Gaz Krizi ve AB'nin Enerji Politikası”**, Ataum E-Bülten,Sayı.5, <http://bultenler.ankara.edu.tr/dergiler/49/835/sayi835.pdf>, (8 Mart 2010).
- Ediger, Volkan Ş (2008),**“Yeni Yüzyılın Enerji Güvenliğinde Karşılıklı Bağımlılık Bir Zaruret”**, Doğalgaz Dergisi, (132), <http://www.v-energy.net/makaleler/dgd2.pdf>, (16.05.2010).
- Erbil, Yazgan (2010),**Rusya-Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Enerji Güvenliği**, Yüksek Lisans Tezi Kadir Has Üniversitesi SBE, http://sites.khas.edu.tr/tez/YazganErbil_izinli.pdf (15.07.2011)

Ekrem, Erkin (2006),“**Rusya-Ukrayna Doğal Gaz Krizi ve Çin**”, TÜRKSAM: Uluslararası İlişkiler Ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.turksam.org/tr/a723.html>, (14 Mayıs 2010).

Eken, Evrim (2006), **Rusya Federasyonu’nun Orta Asya’daki Doğal Gaz Politikası ve Gazprom**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.

Elnur, Hasan Mikail (2008),**KGB Albaylığından Devlet Başkanlığına Putin Dönemi Rusya**, I. Baskı, İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.

Gleb, Bernard A (2006),“**Russian Oil and Gas Challenges**”, CRS Report for Congress Received through the CRS Web Order code RL33212, Congressional Research: Service The Library Congress, <http://fpc.state.gov/documents/organization/58988.pdf>, (18 Mayıs 2010).

Gündoğmuş, Kasan (1993),**Doğal Gaz Tekniği**, Ankara, DPT.

Gözde, Can (2009), “**Rusya, 2757km’lik Petrol Boru Hattını Kullanıma Açtı**”, <http://www.yakindunya.com/dunya/pazar-takibi/rusya-2757-kmlk-petrol-boru-hattini-kullanima-acti.html>,(20.03.2010).

Gazel, Fırat (2010), **Petrodolarlar Kısacasında Rusya**, http://www.emo.org.tr/ekler/b5040a8a5baf3e0_ek.pdf, (15 Mayıs 2010).

Gülşen, Halit (2010), **Aylık Rusya Raporu**, Avrasya İncelemeleri Merkezi-AVİM, Sayı:2, <http://www.avim.org.tr/icerik/aylikrusyalaraporu2.pdf>, (15.05.2010).

GAZPROM “Газпром” **Заключил Долгосрочный Контракт На Закупку Туркменского Газа, Управление Информации Оао "Газпром"**, (http://www.gazprom.ru/news/2003/04/101556_4414.shtml), (10.04.2003)

GAZPROM **Об Итогах Визита Делегации Оао «Газпром» В Туркменистан, Управление Информации Оао "Газпром"**, (http://www.gazprom.ru/news/2006/06/291215_20258.shtml), (29.06.2006)

Galkovskiy, Dmitriy (2006)**Галковский Дмитрий, Газовый кризис пустоты Информационный ландшафт Российской Федерации из апоследние годы**

упростился до предела. САД КАМНЕЙ. «МудрыйПутин» – «безумныйКасьянов» – «слабоумнаяХакамада». «Ротаномерпять». «Мини-метрo».http://vz.ru/columns/2006/1/17/18940.html-17.01.2006

Hakkı, Murat Metin (2007), **Türkiye Ortadoğu ve Avrasya’yı Neler Bekliyor?**, Ankara: Ötüken Yayınları.

Hekimoğlu, Asem Nauşabay (2007), **Rusya’nın Dış Politikası I**, I. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları.

Hartley, Peter and MEDLOCK, Kenneth B (2006),The Baker Institute World Gas Trade Model, Victor David G., JaffeAmy M. ve Hayes Mark H. (Ed.), **Naturel Gas and Geopolitics From 1970 to 2040 içinde** (357-406), UK: Cambridge University Press.

Kamalov, İlyas (2008),**Rusya Federasyonu İle İlişkiler**, Haydar Çakmak (Ed.), Türk Dış Politikası 1919-2008 içinde, Ankara: Platin Yayınları.

Kasım, Kamer (2008),**ABD’nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleşme Denklemi, Orta Asya ve Kafkasya’da Güç Politikası**, M. Turgut Demirtepe (drl.), Ankara: Usak Yayınları.

Kovacevic, Aleksandar (2009),**The Impact of the Russia–Ukraine Gas Crisis in South Eastern Europe**, Oxford Institute for Energy Studies.

Kurat, Akdes Nimet (1993), **Rusya Tarihi-Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, 3. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII.Dizi-Sa.17 1a.

Kuzu, Adem (2008),**Putin Dönemi Rus Enerji Politikasının Türkiye’nin Enerji Politikalarına Etkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi SBE.

Karaca, Kutay (2007), “**Küresel Enerji Stratejileri Karşısında Türkiye’nin Jeostratejik ve Jeopolitik Konumu**”, Elektronik Version Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl-5, Sayı-10.

- Karaca, Kutay (2008),“**Güç Mücadeleleri Arasında Ukrayna**”, Elektronik Version: Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl-6, Sayı-12.
- Kamalov, İlyas (2007), “**Ukrayna Çevresinde Binyıl**”, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/621/ukrayna_cevresinde_binyil (17 Mayıs 2010).
- Karahan Özgür (2004), “**Devrimin Rengi Turuncu**”, sayfa:6-9, Sayı:30, Bahcesaray dergisi, Has Matbacılık, İstanbul: <http://www.kirimderneği.org/istanbul/bahcesaray/pdf/Bahcesaray-30.pdf>.
- KTO (2009), “**Araştırma Raporu**”, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Sayı;2009\18\281, <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/2008enerji.pdf>, (23 Haziran 2010).
- Mikail, Elnur Hasan (2007), **Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası**, 1.Baskı, İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık.
- Mackinnon, Mark (2008),**Renkli Devrimlerin Sırrı Yeni Soğuk Savaş**, Lakşe Emel (çev.), Ankara: Destek Yayınları.
- Oğan, Sinan (2003), **Mavi Akım Projesi: Bir Enerji Stratejisi ve Stratejisizliği Örneği**, Stradigma E-Dergisi, http://www.stradigma.com/turkce/agustos2003/makale_04.html,Ağustos2003,(01.03.2010)<http://acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/168/180.pdf>, (01.03.2010).
- Oğan, Sinan (2004),**Ukrayna’da Turuncu Devrim-Turuncu Devrimler Soros’un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-con’lar**, Oğan Sinan (drl.), İstanbul: Bir Harf Yayıncılık.
- Oğan, Sinan (2009), **Doğal Gaz Krizi Devam Ederken Nabucco’nun Şansı Artıyor**, TURKSAM, <http://www.turksam.org/tr/a1565.html>, (11 Kasım 2010).
- Pala, Cenk (2007),**Türkiye’nin Avrasya Boru Hatları Macerası, Türkiye’nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)**, Mustafa Aydın (drl.), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Pirani, Simon (2009),**The Impact of the Economic Crisis on Russian and Cıs Gas Markets**, Oxford Institute for Energy Studies.
- Parvizi, Mehdi Amineh (1999),**Towards the Control of Oil Resorurces In the Caspian Region**, Newyork: St. Martin Press.
- Pamir, A. Necdet (2003),**“Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları”**, Metalurji Dergisi, http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi_134/d134_73100.pdf, (16.05.2010).
- Pala, Cenk (2007), **“BTC ve Enerji Arz Güvenliği”**, Emoenerji Toplumsal Haber ve Araştırma Dergisi, Sayı:2, http://www.emo.org.tr/ekler/90b12368f262b0a_ek.pdf?dergi=463, (16.05.2010).
- Pala, Cenk (2007),**“Ayı İle Dans: Kutsal Gazprom İmparatorluğu ve Türkiye”**, Süha Tanyeri (Ed.). Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler içinde (9-42), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Riasanovsky, Nicholas V. ve Steinberg, Mark D. (2011), **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze...**, İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Riley, Alan (2009),**“Enerji Güvenliği ve AB, Rusya ve Türkiye’de Pazarın Serbestleştirilmesi”**, Küçükşahin Ahmet (Ed.), Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları İçinde, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Romanova, Tatyana (2007), **Energy Partnership-A Dialog in Different Languages**, Russia in Global Affairs, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_7977, 20.06.2010)
- Sapmaz, Ahmet (2008),**Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Socor, Vladimir (2007),**South Stream; Gazprom’s New Mega-project**, Jamestown Foundation, Eurasia Daily Monitor Volume: 4 Issue: 123.

- Sarısoy, Timur (2009), “**Rusya’da Petrolün Tarihçesi**”, Rusya’nın İlk Türkçe Gazetesi-GAZETEM, <http://www.gazetem.ru/yazar/124/timur-sarisoy/rusyada-petrolun-tarihcesi.html>, (15 Mayıs 2010).
- Sevim, Cenk (2009), “**Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği ve Paradigma Değişimleri**”, Yıl. 7, Sayı. 13., Stratejik Araştırmalar Dergisi.
- Stern, Jonathan (2006), **The New Security Environment For European Gas: Worsening Geopolitics And Increasing Competition for LNG**, Oxford Institute for Energy Studies-BIEE Academic Conference, <http://www.oxfordenergy.org/pdfs/NG15.pdf>, (20 Mayıs 2010).
- Stanislav, B. Aleksandr and Mushak(2005), **Алексей, Станислав, Б. Александр, МушакАлексей, Олеся Яхно Авторский коллектив Института национальной стратегии Украины:** [\(http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2005/12/26/4395341/\)](http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2005/12/26/4395341/)-26.12.2005
- Şehitoğlu, Yasin (2007), **Rusya Federasyonunun Petrol ve Doğal Gaz Stratejileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü SBE.
- TC.Aşkabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği (2006), “**Türkmenistan'ın genel ekonomik durumu ve Türkiye ile Ticari-ekonomik İlişkileri**” <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/TUR/yeni%20rapor%202005.doc>
- TÜSİAD (2007), **Boğaziçi Üniversitesi-Tüsiad Dış Politika Forumu, “ABD Bülteni Son Gelişmeler”**, http://www.dispolitikaforumu.org/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=133&Itemid=20, (16 Mayıs 2010).
- Tüysüzoğlu, Göktürk (2008), **Dünyanın Enerji ile Anılan Bölgesi: Orta Asya**, <http://www.globalsiyaset.com/makaleler/asya/tuysuzoglu-orta-asya-enerji.html>, (01.03.2010).
- Temur, Ferit (2009), “**Dönüm Noktasındaki Ukrayna’da Devlet Başkanlığı Seçimlerine Start Verildi**”, TURSAM, <http://www.turksam.org/tr/a1829.html>, (3 Mart 2010).

- Torbakov, Igor (2001), “**Rusya’dan Ayrı Ya Da Rusya’nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı**”, Avrasya Dosyası, Cilt-6, Sayı-4.
- Turan, Günhan (2004),**Bağımsız Ukrayna’nın Dış Politika Seçenekleri, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Erhan Büyükkakıncı (drl.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Timney, Mary M (2004),**Power For The People Protecting States Energy Policy Interests In An of Deregulation**, Newyork: M. E. Sharpe.
- Ulusoy, Belkıs ve Yeşilot, Okan (2004), “**Avrasya Coğrafyasında Sivil Devrimler ve Rusya-ABD Mücadelesi, Turuncu Devrimler Saros’un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-conlar**”, Oğan Sinan (drl.), İstanbul: Bir Harf Yayıncılık.
- Ulçenko, Natalya (2001),**Rusya ve Türkiye’nin Güvenliğinde Enerji İhracat ve İthalatının Rolü**, Avrasya Dosyası, Cilt.6, Sayı. 4.
- Üşümezsoy, Şener (2006), **Rus Avrasyacılığı mı Tatar Petrollerinin Rus Petrollerine Dönüştürülme Stratejisi mi?**, Turksolu Dergisi, Sayı:113, <http://www.turksolu.org/113/usumezsoy113.htm>, (18 Mayıs 2010).
- Ültanır, Mustafa Özcan (2009), **Doğal Gaz Krizi ve Ukrayna’nın Tavrı**, TÜRKSAM Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi Paneli, 15.01.2009,http://enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=236:doalgaz-, (17 Mayıs 2010).
- Yüce, Ç. Kürşat (2006),**Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yılmaz, Sait (2009), **Enerji Güvenliği**, Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 65, <http://www.busam.beykent.edu.tr/resimy/yilmaz-haziran.pdf>, (14 Mayıs 2010).
- Yu, Hongjian (2009),**Gas Resupply of Russia to Ukraine and Europe**. 3rd edition, People’s Daily.

Yves, Lacoste (2008),**Büyük Oyunu Anlamak: Jeopolitik: Bu günün Uzun Tarihi**, Akça İsmet (çev.), II. Baskı, İstanbul: NTV Yayınları.

Woehrel, Steven (2009),**Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries RL34261**, Specialist in European Affairs, Crs Report for Congress RL33636.

İnternet\Gazeteler

“Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi Global Güvenlik İçinde Ulusal Güvenlik Perspektifi sayfa:5”, Mayıs 2006, www.turksae.com/sql_file/298.pdf.

“Rusya-Ukranya İlişkileri”, (30.05.2011), <http://cavidqocali.wordpress.com/2011/05/>.

“Rusya-Ukrayna Enerji Krizi Stratejik Bir Değerlendirme Sayfa:1”, Ocak 2005, http://www.turksae.com/sql_file/290.pdf.

“Doğalgaz krizi ve Ukrayna’nın Tavrı”, (11.11.2009), http://enerji2023.org/index.php?option=com_content&view=article&id=236:doalgaz-.

Elnur Osmanov, “Rusya’nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji”, (22.09.2004), http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/159/rusyanin_super_guc_olma_hesaplari_ve_enerji,

“2006 yılı”, (12.07.2010), <http://www.tsk.tr/SAREM/Dergiler/2007/sad10.pdf>.

“Gazprom: Kuzey Akım Boru Hattı 2011’de Faaliyete Gececek”, (19.02.2009), <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1061700&Date=19.02.2009&Kategori=&b=Gazprom:%20Kuzey%20akim%20boru%20hatti%202011de%20faaliyete%20gececek>.

“Güney Akımı Projesinin İmzaları Atıldı”, (15.05.2009), <http://www1.voanews.com/turkish/news/a-17-2009-05-15-voa25-88160502.html>.

- “Rusya’ya ‘yılbaşı hediyesi’ Güney Akım Boru Hattı izni”, (29.12.2011),
<http://ekonomi.milliyet.com.tr/rusya-ya-yilbasi-hediyesi-guney-akim-boru-hatti-izni/ekonomi/ekonomidetay/29.12.2011/1481725/default.htm>.
- “Türkiye Güney Akım'a onay verdi”, (29.12.2011),
<http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=1221272>.
- “Lukoil: Petrol Üretimi Azalacak”, (25.12.2009),
<http://www.gazetem.ru/ekonomi/6597/lukoil-:-petrol-uretimi-azalacak.html>.
- “Rusya’nın Doğalgaz Üretimi Ocak-Temmuz Döneminde Yüzde 20.2 Azaldı”,
(03.08.2009), <http://www.haber.turk.net/GEN/2309629/>.
- “ABD Rusya’nın Doğalgaz Liderliğini Elinden Aldı”, (15.01.2010),
<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haberArchive&ArticleID=102211>.
- “Timoşenko Seçim Sonuçlarına İtiraz Ediyor”, (09.02.2010),
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/02/100209_ukraine_tymoshenko.shtml.
- Başlamış, Cenk, (28.12.2004), Ukrayna Özgür,
www.milliyet.com.tr/2004/12/28/dunya/adun.html.
- Hacıoğlu, Nerdun “Rusya Ukrayna Anlaştı, Hürriyet Gazetesi”, (12.08.2009),
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=3741726&tarih=2009-08-12>
- Aydilek, Olcay “Üç Günlük Gazımız Var”, Sabah Gazetesi, 03.01.2006,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/01/03/eko101.html>.
- Kızılkaya, Emre“Rusya Kiev Muharebesini Kaybetti ama Ukrayna Savaşı Bitmiş Değil”,
(27.03.2009), <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11303371>.
- “İnatlaşma Sürüyor, Ukrayna Avrupa’ya Gaz Vanasını Açmıyor”, (15.01.2009),
<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=917074>.
- “Doğalgaz Krizinde Mutlu Son”(19.01.2009), <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/472526.asp>.

“Rusya AB’yi Gaz Hakemi Yaptı Vana Yine Ukrayna’ya Takıldı”, (11.01.2009),
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/10753212.asp>.

“Gözlemciler Kiev’de”, (09.01.2009), <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=28610>.

“Rusya-Ukrayna Doğalgaz Anlaşması Bugün İmzalanıyor”, (19.01.2009),
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=805409>.

Hacıoğlu, Nerdun, “Putin’i Kızdıran Kare”, (25.03.2009),
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=11283320>.

“AB’den Rusya ve Ukrayna’ya Ültimat”, (16.01.2009),
<http://www.milligazete.com.tr/haber/abdeb-rusya-veukraynaya-ultimat-111287.htm>.

“Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizinin Etkileri”, (10.01.2010),
http://www.veryayincilik.com.tr/haber_oku.asp?id=3713.

“Türkiye Uluslararası Petrol ve Gaz Konferansı”, (12.03.2009),
<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=43234>.

“Gaz Krizinin Gerçek Galibi Türkiye Olabilir”, (25.01.2009),
<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=32066>.

“Rusya Güvenilir Bir Doğalgaz Tedarikçisi Değil”, (15.01.2009),
<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=29978>.

ÖZGEÇMİŞ

Mete Alphan KARAHASANOĞLU, 20.03.1978 Tarihi'nde Trabzon'un Vakfıkebir ilçesinde doğdu. İlkokulu 1986 yılında İzmir-Bornova Suphi Koyuncuoğlu İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Trabzon-Şalpazarı Lisesi'nden 1993 yılında mezun oldu. 1993 yılında Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Ekonomi Fakültesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü'nde devlet burslusu olarak lisans eğitimine başladı, 1998 yılında mezun oldu. 2000 yılında KTÜ Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Rusça, İngilizce ve iyi derece de Kazakça bilen Mete Alphan KARAHASANOĞLU, evli ve bir çocuk babasıdır.